

T A R T A L O M

▶	3	SZABÓ T. ANNA	
		Fekete. Fehér., Allegro	(versek)
▶	6	SZÁLINGER BALÁZS	
		Dévénynél	(vers)
▶	7	ZALÁN TIBOR	
		Utazás Kínából	(vers)
▶	9	ORAVECZ IMRE	
		Feljegyzések naplemente közben	(prózaversek)
▶	11	HÁY JÁNOS	
		Az új nő	(regényrészlet)
▶	14	VÖRÖS ISTVÁN	
		Kísértetkaszárnya, Remény, előérzet, utóíz?, Öregedj!, Párbeszéd benned, rólad, A lélektani közhelyekből, Egyszerű, Vigyázz, a lehetetlen él!	(versek)
▶	19	BÁLINT TAMÁS	
		Szenyes	(részlet)
▶	21	BAGI IVÁN	
		A test órája, Hajnali vers, Hullámszáz	(versek)
▶	23	BOGDÁN LÁSZLÓ	
		Utazás haza	(regényrészlet)
▶	29	BOTH BALÁZS	
		Kisvárosi temető, Bessenyei, Borderline	(versek)
▶	31	ESZTERÓ ISTVÁN	
		Színek borába kortyolva, Árbóckosárból rikoltani	(versek)
▶	33	FILIP TAMÁS	
		Végül hazatér övéihez, Föl, a hajnalig, Híd, Hirtelen összeáll	(versek)
▶	35	JENEI GYULA	
		Távlat	(vers)
▶	37	DARVASI LÁSZLÓ	
		Az idő szaga	(regényrészlet)
▶	43	KOMAN ZSOMBOR	
		(leválás), (babér) (halászháló, kiközösítés, megsemmisítés)	(versek)
▶	46	KÜRTI LÁSZLÓ	
		az ebédről, zsákmányállat, szürke csődör: négy boros címkére	(versek)
▶	48	ORCSIK ROLAND	
		Tök, Hóseás kemenczéje	(versek)

		PAPÍRHAJÓ
▶ 51	LAUER PÉTER	
	Zoo-leaks	(versek)
▶ 54	TÓTH KRISZTINA	
	Malac és Liba ismerkedik a betűkkel	(mese)
▶ 57	SCHÜTZ GABRIELLA	
	„tudjunk együtt ülni egy asztalnál” – Beszélgetés Molnár Krisztina Ritával a Tértforgó sorozat újabb kötetéről	
▶ 60	GAJDÓ ÁGNES	
	Mert titka mindenkinek van – Eve Ainsworth: Sebek	(kritika)
		MŰHELY
▶ 63	FEKETE PÉTER	
	Fránya dolog a művészet... – Andy Warhol kiállítása elé	(esszé)
▶ 65	MICHAL BYCKO – MARTIN CUBJAK – GYARMATI GABRIELLA	
	Andy Warhol – Ezüst úton a bölcsőtől....	(esszé)
		MESÉLŐ NAPLÓK ÉS LEVELEK
	GYÁNI GÁBOR	
▶ 69	Az ego-dokumentumok történetírói haszna	(tanulmány)
▶ 75	BÓDÁN ZSOLT	
	A várakozás naplója – Témák, érzelmek egy családját a málenkij robotból hazaváró medgyesegyházi asszony naplójában	(tanulmány)
▶ 80	SZABADOS JÁNOS	
	Egy 17. századi budai renegát kém identitásai jelentéseinek tükrében	(tanulmány)
▶ 86	BÍRÓ-BALOGH TAMÁS	
	„Pedig ez Radnóti-generáció” – Radnóti Miklós személyiségjegyei levelei alapján	(tanulmány)
		FIGYELŐ
▶ 91	MÉNESI GÁBOR	
	„Mostantól az volt, amire én emlékszem” – Temesi Ferenc: 49/49	(kritika)
▶ 95	KOLOZSI ORSOLYA	
	Végtelen keresés – Szöllősi Mátyás: Simon Péter	(kritika)
▶ 98	MÓRÉ TÜNDE	
	Egyetemi görbetükör – Mán-Várhegyi Réka: Mágneshegy	(kritika)
▶ 101	DOMOKOS ZSÓFIA	
	Több irodalomtakarót a csupasz szenvedélyre – Demény Péter: Vadkanragyogás	(kritika)
▶ 104	KONCZ TAMÁS	
	Hümmögni a végén – Markó Béla: Bocssás meg, Ginsberg	(kritika)
▶ 107	LAJTOS NÓRA	
	A test manifesztuma – Nagy Zsuka: Pigment	(kritika)
		SZÍNHÁZ
▶ 109	CSIKÓS ATTILA	
	Gorennye	(Tragi Co.)

Lapunk a következő internetcímen érhető el: www.barkaonline.hu

SZABÓ T. ANNA ◀

Ferete. Felér.

Énal, énal, jégfröntgás vör,
jűng heviti, nél olvantja,
amit estig levetőzött,
virradatra visszafagyja.

Énal, énal, dél és éjfé,
tűrne éles, tűrne páhás,
befagyott az út mögöttes,
amit eltél, elje mai más.

Véget ért a téli éjfé,
hol az elől vísen járta.

Barátrons a fényességgel,
add magad a tájfas nyárral.

Szabó T. Anna

Fekete. Fehér.

Észak, észak, jégvártyás víz,
fény hevíti, szél olvasztja,
amit estig levetkőzött,
virradatra visszafagyja.

Észak, észak, dél és éjfé,
tükre éles, tükre párás,
befagyott az út mögötted,
amit éltél, élje már más.

Véget ér a téli éjjel,
hol az élők vízen jártak.
Barátkozz a fényességgel,
add magad a tágas nyárnak.

Allegro

Amikor a kék amikor visszatér
amikor a hályogon és
homályoson és haragoson túl
egyszerre újra felkel
és megtelnek a fák csivogó vérrel
és dobogással és követeléssel
amikor a kék végre visszatért
de a rovarok
java már oda
mert eljön el

igen az éhség

vegyél nagy levegőt

ma még ma van
jön a tavasz a nyár
eljön az ősz

eljön igen
amikor a kéket visszavonják

és színről színre látjuk olvadó arcunk a füstben
igen akkor

boldogan mohón
hurra jön a nyár

fuss táncolj lélegezz lihegj örülj
mártózz a vízbe ölel az enyhe nap
egyél igyál szeress
de jó neked nekem
de jó nekünk

a dobogásunk a követelésünk
a még még még még éhes ingere
a mohóság mi visszanyel magába
tíz év se kell

igen
de akkor

most öleljünk neveljünk gyermeket
a világ baja nem a mi bajunk
éhünk nem éhe
szomja nem nyomaszt
mienk a még
mienk a most
itt jó nekünk

igen de majd
igen de már

az első csapás megvolt: a rövidlátás
a második megvolt: a butaság
a harmadik most van: halálokádó égbolt
hol köd mögött nincs kék már csak az űr
a negyedik most van: fuldokló tenger
telenyomva zajjal olajjal műanyaggal
az ötödik lesz az állatok vége
hatodik: háború
hetedik: járvány
nyolcadik: káosz
kilencedik a tűz
és a tizedik lesz a születés

mikor a kék, amikor visszatér, amikor a forrón és a hályogon és
a homályoson és a haragoson túl
egyszerre újra felkel

Dévénynél

Leromboljuk a technológiát,
És aztán kerülünk előtérbe újra;
A szélkolompok vették át az irányítást este,
De nem nyomasztó itt.

Önkívületi napok, a szél átkozott,
A porszekrény fiókja kihúzza félig,
Mégse nyomasztó itt,
Mert ez a hazánk.

Nem vagyunk egyedül az étteremben,
Az idős náci pár felsőtestén horgolt rénszarvasok,
Mindenki mosolyog;
Ilyen, amikor nem nyomasztó itt.

A világ végre földnemű megint,
A gyerek egész éjjel nyugtalanul alszik,
A környék meglehetősen hajlataiban a tél
Fogócskázik a semmivel.

Hátbalóttek emlékműve áll ott, ahol a szél
Jár, ahol a vizek összefolynak;
Hátbalótt ember emlékműve vagyok én is,
Ez pedig olcsó, élhető kocsma kandallóval,

Tart és emel, és nem nyomasztó itt.

Utazás Kínából

Engedd el magad Súgtam magam
nak hetykén és kamaszosan A
Góbi sivatag fölött jártunk
Soha ne indulj el józanon
Kínából hazafelé Tudat
odban még sárkányok és Sanghaj
vakmerő felhőkarcolói
harangoztak S a Tienanmen
téren ott áll a kis fickó a

tankok előtt most is ahogyan
sohasem állt ott csak egy újság
ból montázsolták oda Sebj
Guevara sem volt forradalmár
csak a kábítószeres utak
at akarta afelszabadítan
i nem a világ szegényeit
s szart a világforradalomra
Elhanyagolható hogy elbasz

tad miatta az ifjúságod
at Érdektelen így visszanez
ve és nincs visszaváltoztathat
ósága mint a régi pénzek
nek Az állomás közelében
laktál Laktatok Szemközt az ab
lakkal óriás-daruk darvak
építették Kínát a jövőn
túlra következő jövőnek

Idegeidben még tombolnak
az égett olaj szagú utcák
gubancai és a bazárok
eléd ugró pribékjeinek
gonosz hagymaszagú lehelet
e Hogy vedd s vigyél S a pénzek
egy időtlen zsarnok kövér kép
e virít S a Mennyei Templom
bejárata fölött az újra

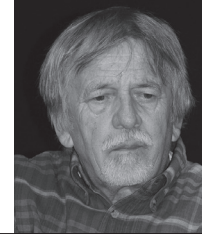
festett Mao tekintete vigy
ázza az átfestett rendet s az
anyja faszát De dolgoznak az
óriás-daruk milliós fal
vak földjén S mint a pornófilmek
en vágott szemű lányok henter
egnek teával szétlocsolt ég
gyűrött lepedőin A Góbi
sivatag fölött jut eszedbe

hogy félned is lehetne Ott lenn
egyedül bolyongani kövek
között homokban bokáig és
érzed a lábadra tekered
ő viperák kígyók halálos
csókját Nem Azt tudod hogy nem túl
élni ezt fölösleges lenne
A sztyuvi harisnyáján bort ad
észreveszed felszaladt a szem

Peking és Sanghaj között vonat
on a debreceni zenésszel
újraélted ifjúságodat
Együtt is és külön-külön És
rizspállinkát whiskyt nyakaltat
ok és lenéztétek a bennszülött
eket Negyed század múlva a
világ urait És lenéztek
ők is titeket rabszolgákat

Nem gond Mert a csomagtartóban
selyempaplan lapult igazi
hernyók szőtték Műszálmentes sely
em hogy könnyű legyen nyáron a
meleg télen a hideg s hogy mind
ig érzed be vagy takarva Ak
kor is ha sebed el van vakar
va Felhők árvája te szegény
(Rémes hogy sajnálsz magadat)

És Párizsig a vörösborok
sem hatottak Egyre józanabb
lettél És mind világosabban
láttad jövőtlenséged Csak in
nen el Csak oda ne S ne úgy
A Góbi sivatag fölött zúg
tak a fáradtlan turbinák
Soha ne indulj el Kínából
józanul haza Haza soha

Feljegyzések naplemente közben

(*Vonatút*) 1973-ban Európába visszatérve Párizsból (Nyugat-)Németországon és Ausztrián át az Orient Expresszel jöttem haza. Végig az foglalkoztatott, nem kellene-e közben kiszállnom valahol, és kint maradnom, hiszen a magyar határon esetleg le is tartóztathatnak. Ha erre az egy éjszakát és egy nappalt magába foglaló kritikus vonatútra gondolok, nem a valóságos utazás jelenik meg előttem, hanem egy fiktív, egy képzel minden részletével, egy regényhősmé, Steve-é az Ökontriból, aki 1938-ban ugyanezzel a vonattal teszi meg ezt az utat, mintha ő én lennék inkognitóban, vele lévő kisfia pedig az én fiam, Márk, aki 5 évvel később, 1978-ban születik majd meg.

(*Megoldás*) Dolgozószobámban, a nyugati ablak alatt lévő könyvállvány legfelső polcán tartok egy analóg órát. Ha ebéd után ledőltem a heverőre, évekig nem láttam rendesen, mit mutat, mert az íróasztalszékem támlája félt eltakarta. Mindig felkeltem, és közelebb toltam az asztalhoz a széket, mígnem egy nap nem a szék, hanem az óra helyét változtattam meg oly módon, hogy szabad rálátásom nyílt rá. Minden gondolkodás nélkül, mintegy spontánul jöttem rá erre a kézenfekvő megoldásra.

(*Őszi kérdés*) Elment a sárgarigó, a kakukk, a gólya, a fecske. Megvárod, míg visszajönnek?

(*Bátor és Harcos*) A kutyáim, két középkorú kuvasz. Bátor, akit inkább butának kellene nevezni, kölyökkorában kapta ezt a nevet, mert amikor meghoztam őket egy Lelesz melletti tanyáról, nem félt, és érdeklődve tanulmányozta az idegen környezetet. Harcos viszont megbújt a karám egyik sarkában, és semmi nem érdekelt. Később azonban kiderült, hogy nem gyáva, ellenkezőleg: helyén a szíve, és kiváló küzdő, innen a neve. Ikertestvérek, de sűrűn verekszenek. Harcos a domináns, a falkavezér, Bátor azonban ezt nem tudja elfogadni, és újra és újra megkérdőjelezi. Békésen állnak egymás közelében, de egyszer csak elkezd morogni, acsarogni, majd minden ok nélkül ráront Harcosra. Néha még ürügyet is talál, elég, ha az véletlenül a lábára lép. Tépetten, vérző füllel és vonítva rendre alulmarad, szó szerint is, mert az a végén leteperi, és fölé állva a földhöz nyomja. Mindig Bátor kezdi, olyan, mint egy frusztrált ember, aki elvesztette ítélőképességét, és nem nyugszik bele helyzetébe.

(*Fájdalom*) Fáj, hogy földben a föld szajlai művesei, parlagon a határ, és letarolva az erdők. Nem először vagyok így, és nincs is kapcsolat a kettő között, mégis ma akkor tört rám ez az érzés, mikor arra gondoltam, hogy emberi számítás szerint nem megyek többé Kaliforniába,

nem látom az Anza-Borrego State Parkban kedvenc kanyonomat, a Palm Canyont, és nem hallok a phainopeplák titokzatos hangját.

(Észlelet) Egyre elnézőbb vagyok a bűnökkel szemben. Az erkölcsi érzékem is hanyatlik?

(Idő) A parasztember életében nem a nap, hét, hónap tagolta az évet, hanem a munkája, a tevékenysége. Három egységét ismerte: vetést-ültetést, ápolást, betakarítást. De nemcsak ő, hanem a kovács, a bognár, a suszter, a pap, a tanító is. Hozzá igazodott mindenki, az egész faluközösség.

(Álom és valóság) Márai a naplói szerint többször azt álmodja az emigrációban, hogy Magyarországon van, és retteg, hogy nem tud többé visszakerülni. Ezt ismerem, a '70-es, '80-as években nekem is visszatérő rémálomom volt, azzal a különbséggel, hogy én hazajöttem, és nem könnyebbültem meg felébredve, mert meg kellett tapasztalnom, hogy az álom valóság is.

(Gyászbeszéd) Meghalt J. A gyászszertartáson a pap azt állította, hogy jámbor, imádságos életet élt, holott mindenki tudja a faluban, hogy nem, hogy megátalkodott, mihaszna korhely volt, aki misére sem járt, és józan pillanataiban szapult a papokat. Az atyát feltehetően félretájékoztatták, bár mint lelkipásztornak, tudnia kellett volna, hogy ez a báránya elbitangolt a nyájtól. Megemlítettem L. szomszédomnak, aki szintén részt vett a temetésen, hogy rám ez arcucsapásként hatott. Őrá nem, felelte, hát mondania kellett a papnak valamit, magyarázta. Nem végeztem közvélemény-kutatást, de ha a többség így volt ezzel, az lehet mögötte, hogy az emberek hozzászórtak: amit a fensőbbiség (polgármester, képviselő, pártvezér, miniszter stb.) mond, annak többnyire semmi köze a valósághoz, sőt, olykor éppen az ellenkezője igaz.

(Kéz) A kisfiam már 13 éves, és mikor nálam van, még mindig úgy alszik el este, hogy közben fogja a kezem. Mi lesz, ha nem fogja többé, vagy fogná ugyan, de nem lesz kezem, és én se leszek?

HÁY JÁNOS ◀

Az új nő

Részlet a Cégvezető című regényből

Évek teltek és megpróbált elégtételt venni számtalan férfin, aki feltűnt az életében, de amikor előállt például ezzel az erkölcsi dumával, hogy én veled csak akkor, ha már szakítottál a feleségeddel, mert szerintem az nem tisztességes, hogy velem és közben otthon, meg amúgy is nem is tudnék, ha az jutna eszembe, hogy te egy másik napon vagy épp azon, amikor velem is voltál, leszel otthon is azzal a nővel. Na, ilyenkor a legtöbb férfi azonnal nyúlcipőt vesz, és soha többet vissza nem jön, mert épp azt nem kapja meg, amiért belement ebbe a kapcsolatba, hogy minden óra, amit a nő megszelídítésére fordított, tulajdonképpen kidobott időnek számított. Haragudott magára ez a férfi, hogy a munkahelyen nem épp egy másik nővel kezdett, vagy épp azon a szórakozóhelyen miért pont ezt a nőt szőlította le, amikor volt ott egy másik is, akivel biztosan működött volna minden. Nem, a legtöbb férfi, amikor ez a mondat elhangzott, legfeljebb még azzal próbálkozik, hogy esetleg egy utcai öleléssel a testet úgy fel tudják lobbantani, hogy ledőlnek a falak, és már tényleg majdnem úgy nézett ki, mert látszott, hogy ez a nő benne van a dologban, legalábbis a teste ezt a választ adta a kérdésre, hogy ugye akarod. Akarom, mondta a test. Ha akarod, mondta a másik test, akkor olyant fogok csinálni, hogy minden lélek lesz, érted, értem, mondta a nő teste, s hogy milyen különleges, hogy a test átlényegül lélekké, hogy ilyen tényleg csak Jézus tudott csinálni. Á, mondja erre a férfi teste, régen mindenki tudott ilyet, csak a szerzetesek miatt már alig tudja valaki, mert a szerzetesek, mert nekik nem lehetett szexelni, kitalálták, hogy a test az külön van, csak, hogy másoknak is rossz legyen, ami különben automatikusan jó, és úgy jó, hogy semmi más nem kell hozzá, csak két ember. Holott, mondta a férfi teste, a test a lelke mindennek, szóval az egész egy nagyon mély, a Jézus is megmondhatja, spirituális élmény, olyan, mintha feloldódna anyád méhében. A férfi ezekből a gondolatokból szóban még párat meg is osztott a nővel, mert a cél elérése szempontjából rendkívül hasznosnak vélte, meg tudta, a nők szeretik, ha a férfi beszél. De hiábavaló volt az igyekezete, a nő nem kívánt ezen a spirituális úton továbblépni, megint behozta az erkölcsi aggályait, amely aggályoknak persze semmi köze nincs a léthez, mert olyan, hogy erkölcs, nincs, csak olyan van, hogy valami lehetővé teszi-e az életet vagy nem, s ezek az erkölcsök itt a férfi számára ezt nem tették lehetővé, mert ez épp a nő életakarát volt hivatva szolgálni. Nem, még véletlenül se higgyünk afféle tisztasági szándéknak. Senki nem tiszta, vagy épp mindenki az, mert ilyen, hogy tisztaság, nincs, ez is csak egy olyan fogalom, amit az életakarat becsomagolására találtak ki az emberek, mint minden erkölcsi törvényt. Szóval nem, gondolta a férfi, és visszahúzta a kezét, nem akarta látványosan csinálni, de egy férfi nem tud ilyet nem látványosan csinálni, a nő rögvést látta, miről van szó, ha nem adja magát, akkor veszti ezt a férfit, és igaza lett, mert ez a férfi már másnap ridegen beszélt vele, mintha korábban nem a nadrágijában és a szájában matatott volna.

Csak te voltál olyan ostoba, aki beszopta ezt a hülye dumát, csak te voltál, aki megértette a lány nemlétező erkölcsi aggályait. Azt hitted magadról, hogy ravasz vagy, olyan, aki minden üzenetet remekül lebonyolít, de nem. Egy buta, vagy inkább úgy mondanám, nem túl okos lány, aki végül diplomát sem szerzett, mert a játékgyáros miatt végül ott hagyta az egyetemét, legalábbis ezt mondta, de valójában utált tanulni, csak egyszerűbb volt másra fogni a döntését, és mást hibáztatni amiatt, amit végül is a saját adottságait belátandó kellett meghoznia. Ez a nem túl okos lány túljárt az eszeden. Te elhitted és hazamentél, hogy tegyél valamit, mert mondta a nő, hogy nagyon szeret, ezt a mondatot

aztán tovább fokozta, mint oly sokszor már eddig is, hogy még senkit nem szeretett így. És te ezt is elhitted, hogy te vagy az a kiválasztott, akit valaki ennyire tud szeretni. És ha ezt az apró részletkérdést, mondta, s közben megsimogatta a kezéd fejét gyengéden, ahogy úgy gondoltad akkor, hogy még senki nem simogatott meg, ha azt az apró részletkérdést, hogy feleség, elrendezik, akkor örökre a férfié, vagyis a tiéd lesz. Amit ő, mármint a nő is hőn akar. Nem is akar ennél jobban semmit, minden egyéb, amit akart, az ehhez képest mellékesnek látszik. És itt nem is hazudott, mert tényleg élére állította a dolgokat, mert nem akart tovább csetleni-botlani a párkeresők seregében. Pontosan látta, ha ez most nem jön össze, milyen lépések vannak előtte, s hogy ezek a lépések miképpen fogják amortizálni az öntudatát, s ez az öntudatvesztés és az eltelt idő miképpen rontja le, egyre lejjebb a testét, egyre lejjebb és lejjebb lévő férfiak irányába, míg a végén úgy jár, hogy egy teljesen reménytelen férfitől lesz gyereke, vagy még az sem, nevelheti egy otthonról kitett férfi gyerekét vagy gyerekeit. Azokat kell majd a barátnői előtt a gyerekeimnek neveznie. A barátnők pedig, mikor elmegy a kávézóból, azt mondják, tényleg azt hiszi, hogy azok a gyerekek, akikhez tulajdonképpen semmi köze, valójában az övéi. Á, nem, mondja a másik barátnő, csak ebbe menekül, mert más nincs. Ki gondolta volna, s akkor kimondják a nevét, hogy épp ő fog így járni. A mi életünk mégiscsak, még ha a házasság, hát finoman szólva nem százas, de legalább ott vannak a gyerekek. Pedig a gimiben tényleg ő vitte a prímet. Biztos rossz szép lánynak lenni, mert nem vagy hálás azért, hogy végre valaki választott, mert azt hitted, te vagy, aki választ. Holott, mondta a másik nő, egy férfi sem akar olyan nőt, aki túl jól néz ki. Ki akarna egy ekkora kockázatot bevállalni az életében.

És akkor te győtrődtél napokon át, és nem mertél előállni a feleségednél a szakítással. Ezerszer végiggondoltad, és minden hajnalban ezt játszottad fejben, hogy megmondod, mert már nem bírtál a feszültségtől végigaludni egy éjszakát sem. De te olyan gyáva vagy, hogy képtelen vagy magadtól egy döntést meghozni, s azzal a döntéssel előállni. Ehhez is a feleséged kellett, aki rákérdezett, hogy mi van veled, s te mondtad, hogy semmi, csak sok a gond, épp autóban ültetek. A munkahelyen, kérdezte a feleség. Hát igen, ott, mondtad, bár a munkahelyen nem volt semmi gond, hacsak azt nem vesszük, hogy ez a nő épp a munkahelyeden dolgozott titkárnőként. Annaira közhelyes minden, hogy a haverjaidnak el sem merted elmesélni, hogy a saját titkárnőddel. Ez olyan, amit már a kabarében sem lehet mókásan előadni, mert ha meglátsz egy olyan jelenetet, ahol idősebb férfi ül egy íróasztal mellett, és bejön egy látványos nő, akit épp a minap alkalmazott ez a komoly, íróasztalos férfi titkárnőként, na, akkor azonnal elkapsz onnan, mert pontosan tudod, egy unalmas jelent következik, arról, hogy miképpen akarja a főnök megdugni a titkárnőt, a titkárnő pedig szétdúlni a házasságot, egy sikeres, polgári életet, na, akkor aztán még benyit a feleség is, aki persze öreg is meg kövér, mintha ez lenne a feleség princípiuma. Hát igen, olyan életúton indultál el, ami már a kabaré szintjén sem artikulálható, mert annyira unalmas és érdektelen.

A barátaidnak azt mondtad, hogy egy raktáráruházzal parkolójában futottatok össze, oda kellett menned, mert szükség volt egy kerti szerszámra, mondjuk, sövényvágóra, hogy a túlnőtt kerítés-sövényt visszavágjad, és hogy a nő segítséget kért, hogy kiálljon, mert valaki beszorította a kocsiját, úgy parkolt, hogy alig volt hely kiállni, mert persze néhányan úgy parkolnak, hogy egyáltalán nem figyelnek a másokra, mondta a nő. Ez egy ilyen ország, mondtad te a barátaidnak előadott mesében, hogy mindenki rohadt önző, ezt hozta a rendszerváltás. Én nem tudom, mi volt előtte, mondta a nő, én akkor még nem éltem. Na, mondtad te a kitalált mesében, akkor én rájöttem, hogy ez nemcsak jól néz ki, de nagyon fiatal is. Kapóra jött, mondtad akkor, s nagyon szerencsés mesehősnek gondoltad magad, a barátaidhoz képest kiváltképp, hiszen ez nem velük történt meg, hanem veled. Persze tényleg volt egy ilyen esemény egyszer. Nem vetted észre, hogy a barátok illedelmesen hallgatnak, mert mindenki tudja, hogy ilyet egy nő csak azért csinál, hogy felszedjen egy férfit, vagy hogy éreztesse vele, hogy az a férfi milyen ügyes, és nélküle tényleg a világ kereke megállna, legalábbis a nő számára. Valójában a nő maga állt be úgy, hogy nehéz legyen kiállni, szóval maga módolta ki az egészet még jóval a férfivel való találkozás előtt, és ott sétálgatott a parkolóban, hogy mikor lát meg egy olyan férfit, akit érdemes volna nyakoncsípni, szóval olyat, aki egy drága kocsi szállítására be éppen. Ez az ismerkedési történet épp olyan nevetséges volt, mint a titkárnő, de te azt hitted, nagyon eredeti, mert soha nem tudtál semmi eredetit kigondolni, csak olyat, amit már valahol hallottál, de persze az eredeti forrásra

már nem emlékszel. Hogy épp egyik a barátaid közül mesélte nem is olyan régen, épp azon a helyen, ahol most is ültetek, hogy így járt egy parkolóban, s hogy tudta, hogy van ez a módszer, úgyhogy csak fogta és felszedte a nőt, megdugta párszor, és lelépett. Végül is nem az ő búróját baszták át, nem igaz? A haverok meg nevettek, s gondolták, majd ezt ők is kipróbálják, mert nekik is kellene néha egy külső vincseszter. Így mondták, és ezen nevettek, de persze a többségnek nem volt olyan kocsija, ami a célnak megfelelt volna, szóval maradtak az álmodozás terepén, amúgy is annyit ittak, hogy épp elég valóság volt nekik az álom, az ágyba cipelt szeretőkről. Még jobb is volt, mert olyan volt az a nő, amelyet a leginkább akartak, s nem kellett fárasztó testmozgást végezni, nyugodtan bealudhattak a szexbe, senki nem kérte rajtuk számon az élmény elmaradását.

Ott ültetek az autóban a feleségeddel, te meg nem mondtál semmit, amikor egy parkolócédula lesodródott a feleség ölébe, mert olyan zsugori vagy, hogy nem akarsz mobillal parkolni, mert sajnálod az esemésköltséget, kiszámoltad, hogy úgy olcsóbb, ha belöved pontosan az időt. Hiába kerested meg a többszörösét annak, ami a mindennapi életedhez kellett, képtelen voltál felszámolni magadban az elemi zsugoriságot, időnként, ha a családban valaki feleslegesen költött, képes voltál órákon át a puritán erkölcsökről hangzatos mondatokat zengedezni, holott csak a pénzt sajnáltad, amit egy szerinted túlárzott használati tárgyra költött az a családtag. Ezen a parkolócédulán volt egy olyan helyszín, amiről a feleség nem értette, mit kerestél ott, és rákérdezett, hogy mit kerestél ott. Hol, kérdeztél vissza, mintha fogalmad sem lenne arról, hogy miképpen került oda az autód. A feleséged megismételte a helyszínt. Hát ott aztán te nem jártál, az biztos, nyomatékuhozátetted, hogy talán soha életedben nem, mert aki Budán él, az Pestre csak vészhelyzetben téved. De mégis mit, kérdezte újra a feleség. Nem emlékszem, mondtad, én voltam ott, kérdezted magadtól is, mire a nő mondta, hogy nem is rövid időt. Te meg úgy tettél, hogy ezt már tényleg nem érted, a helyszínt sem, de a hosszú időt végképp nem, mert hogy is tölthet ott el az ember hosszú időt, ahol tulajdonképpen nincsen. Amúgy az is látszik a parkolócéduláról, hogy mennyit, kérdezted, mert kicsit idegesítő volt számodra, hogy egy ilyen kis cetli mennyi mindent képes elárulni az életről. Igen, mondta a nő, bár valójában nem ellenőrizte, hogy mennyit, csak azért mondta, hogy végre kiugrassza a nyulat a bokorból, amely nyúl itt ugye az információt jelentette. Ez a legkézenfekvőbb női taktika az információgyűjtésre, hogy úgy tesznek, mintha sokkal többet tudnának, mint amennyit tudnak, és akkor a férfi hajlamos arra, hogy na, ha már úgyis tudja, akkor tisztességesebb előállni az igazsággal, amúgy is eleve van már a hazudozásból, ő egy őszinte ember, akit csak ez a hülye szerelmi ügy kényszerített arra, hogy ne mondjon igazat, mondjuk, hazudni azért nem szokott, legfeljebb elhallgat bizonyos információkat, de bizonyos szempontból ugye az is hazugság, és kitalál a törtétekkel, s persze piszkosul meglepődik, amikor kiderül, hogy a nő konkrétan semmit nem tudott, ám most a konkrét tudástól teljesen kikészül, és az egész addigi életük egy másodperc alatt romokban hever. Biztos emlékszel, ha már ennyit ott voltál, soha nem szoktál arra menni, és a férfi, aki ez esetben te voltál, ahelyett, hogy azt mondta volna, hogy egy új ingatlanajánlatot kaptam, s azt néztem meg, merthogy ingatlanokkal kereskedett, szóval végül is bárhol is lehetett volna a városban, rögvést előállt az igazsággal, hogy

És megnevezted a nőt, aki most a te pecséted, hogy övele találkoztál, és hirtelen kiömlött belőled, hogy szerelmes vagy bele, s hogy mennyire megváltozott benned minden, és hogy csak azzal a nővel tudod elképzelni az életedet, s ezennel be is jelentetted a költözést és a válást, és akkor egy parkolás, mondjuk úgy, hogy tulajdonképpen ártatlan parkolás okán végül is lapátra tetted az addigi életedet. Mert mindent beszoptál, amit a nő mondott, és már annyira ki voltál éhezve rá, helyesebben egy bármilyen nőre, aki ez esetben konkrétan épp ez a nő volt, hogy nem vetted észre, milyen játszmába keveredtél, hogy ha majd ezt a történetet az a nő a barátnőinek elmeséli, miként fog hangzani, s abban a történetben te nem leszel egy nagy hős, aki végre megvívta a szerelemért való csatát, ráadásul becsületes keretek között. Abban a történetben te egy idélen mesealak leszel, aki egy lovat vitt a vásárba, de végül egy tyúkkal vagy egy tojással tért haza. Igen, te vagy az a mesehős, aki elveszítette mindenét egy egyszerű, mondhatni primitív szerencsejátékon, amit te szerelemnek nevezel a feleséged előtt, s nem veszed észre, hogy semmivel sem különb a legaljasabb pénznyelő automatáknál.

Kísértetkaszárnya

Miféle kísértetek jönnek itt
elő a múltnak szemétteléről?
Jó lesz megfigyelni őket kicsit.

A most kezdődő ó-világ megrészegít.
Kiharapnak a hiányos egészről:
miféle kísértetek jönnek itt,

mik már az életünknek részét képezik,
a laktanyájuk lassacskán megépül.
Jó lesz megfigyelni őket kicsit,

jó lesz meghallgatni az érveik,
ha nem értesz e téveteg beszédből.
Miféle kísértetek jönnek itt,

a jogukat nem kérdezik,
de kihallják az agresszív zenéből.
Jó lesz megfigyelni őket kicsit,

kik épp az indulókat élvezik,
és oktatnak az erő szerepéről.
Miféle kísértetek jönnek itt,
jó lesz megfigyelni őket kicsit.

Remény, előérzet, utóíz?

Hogy borzalom már nem történik,
ne is reméld. Talán megúszod.
Az ellentéte is megrémít

a rémületnek, azt beszélük.
Ti, kik csak a félelemből tanultok,
hogyan borzalom már nem történik,

ma ebben bízva mentek végig
az eljövendő cifra múltom.
Az ellentéte is megrémít,

mert lényegüket mind felélik
a pusztító erők, s így megjavultok.
Hogy borzalom már nem történik,

és elfeledtek egy-két régit,
azt félve-fázva mondom.
Az ellentéte is megrémít,

feltalálják a réges-régit.
E tényen mindig meghatódom.
Hogy borzalom már nem történik?
Az ellentéte is megrémít!

Öregedj!

Onnan tudom, öregedek:
hogyan elmúltam már ötven.
Hogy a kezem néha remeg.

A jelenem csupa ideg,
így van megírva a nagykönyvben.
Onnan tudom, öregedek,

befogadtak az öregek
minket, barátaim, egy tömbben.
Hogy a kezem néha remeg,

nem ez a legelső tünet –
a fáradtság s fájdalom fönt, lent.
Onnan tudom, öregedek:

fogadom a követeket,
akik az elmúlástól jönnek.
Hogy a kezem néha remeg,

nem is rossz hír, bár nem remek.
Nem hódolhat be senki könnyen.
Onnan tudom, öregedek:
hogyan a kezem néha remeg.

Párbeszéd benned, rólad

Tudod, tudod, tudod,
ő azt hiszi, hogy érti,
mit a világ motyog.

Unod, unod, unod
az igazsággal mérni?
Tudod, tudod, tudod –

vagyis csak gondolod –,
hogy mégiscsak megéri,
mit a világ motyog,

és ő tovább dadog
az égről földre tépni.
Tudod, tudod, tudod,

milyen unott dolog
megváltást remélni?
Mit a világ motyog

létedből kidobod,
mert senki úgyse kéri?
Tudod, tudod, tudod,
mit a világ motyog?

A lélektani közhelyekből

A „saját út” dumával
vernek át annyiótokat!
Az öncsalás felszárnyal

elképesztő elánnal,
a józanság itt lent marad.
A „saját út” dumával,

és ki tudja, mi mással,
a téves énkép rád szakad,
az öncsalás felszárnyal,

csapatépítéssel árnyal
magányos titkokat.
A „saját út” dumával

nem kell a valósággal
összevetned magad.
Az öncsalás felszárnyal,

kiegészít egy árnnyal,
így leszel másolat.
A „saját út” dumával
az öncsalás felszárnyal.

Egyszerű

Nem egyszerű megérteni,
mi jó, mi nem, miért a szép,
az életet mi fékezi,

titka mi is lehet neki,
mert nem mindig a pénz beszél,
nem egyszerű megérteni,

a szépség mitől éteri,
mitől támad vidám esély,
az életet mi fékezi,

erőt hogyan adhat neki
föltámadó csalárd szeszély,
nem egyszerű megérteni,

kár leegyszerűsíteni,
elkapni a világ kezét,
az életet mi fékezi,

a boldogságod felveri,
feléd emel egy tál reményt,
nem egyszerű megérteni,
az életet mi fékezi.

Vigyázz, a lehetetlen él!

Ő azt hiszi, hogy örökké fog élni,
mint mindenki, ki öntudatra ébredt.
De nem tudja a sorsot lecserélni,

messzi jövőjét perc alatt leéli.
Vigyázz, vigyázz, a lehetetlent éled!
Ő azt hiszi, hogy örökké fog élni,

és bajait nagy vidáman lenézi,
míg álomszagú jókedve feléled.
De nem tudja a sorsot lecserélni,

halál mögé egy kis ajtón belépni,
képzelt jövőt egy másikkal cserélget,
ő azt hiszi, hogy örökké fog élni,

mert városi, nem elmúlás-vidéki.
Vigyázz, vigyázz, a lehetetlen éled!
De nem tudja a sorsot lecserélni,

és végül ezt a csontjaiban érzi,
megkoptak már az oszlopos vitézek.
Ő azt hiszi, hogy örökké fog élni,
de nem tudja a sorsot lecserélni.

BÁLINT TAMÁS ◀

Szennyes

Részlet egy készülő kiseposzából

IV. fejezet

*Késő őszi idő, mi leköltöz' e durva vidékre,
és agyon is nyomná, ahogyan réája telepszik.*

Életkép faluról: sietős Misikének a kocsmá-
pultja felé kies útja a kertek alatt, eredőjét
minden bűnöknek nyelvére kiontani készül.

...

Sajgott Ágnes bal fele és még jobban a lelke,
s mint száz szónak a vége – hiába az esküdözések –,
torkollik bele minden az ezredik összetüzésbe,
nem számít a közös múlt, semmit már a megéltek,
hegynyi nehézségek vagy tétova tervek, az álmok,
mert végtére a férfi is álnok, okozva csalódást
hátra se nézve elillan az összelopott maradékkal,
mely még ím balsorsok romjain állni merészelt.

Szomszédságuk tagjai már biztosra beszélnek
ezt, a családfő tán külföldre szökött, szabadulva
gondjaitól. Szintén falubéliek elfecsegése
révén köztudomásra hozódik a pénzügyi helyzet,
pletykálgatnak előszeretettel az emberek – így ment
ez folyvást, a saját nyűg fel sem kelti figyelmük.

Híre egyébnek eredt közben – de amíg kiderülne,
még nem létezik, ím, bűn sem, csak üres magyarázat.

...

Még intézeti éveiből ismert a megoldás:
önmaga, teste elárulásához folyamodván
úszni az árral, korcs kezek, egyben szájak elé vet-
tetve e végső, undorító kétségbeesésben.

Persze akadt, ki kihasználná mindenki szerencsét-
lenségét és elveszi, mit ma feláldoz-elátkoz
újra legyőzött. Keselyűként tépik a húsát,
ölből ölbe kerül, morzsolva, mi sziklaszilárd volt,
eldobják, s jóvátehetetlen szennybe merül, mint
árvíz hordta az eltemetett, sáros lepedőket.

Bár hadakozna, a sorsával csak meghasonultan,
elfordulnak az erre megértőbb népek is éppen
tőle s a kárhozatot falujukra hozó gyerekétől,
lassanként mindegyre a titkai fényre derülnek,
szín-darabok dominóként dőlnek, senki tovább mint-
sem ködösítne, ki lészen a csonkacsalád közösítve.

Billy Name: Andy a Factory-ben (1965)

A test órája

Bizonyos szempontból
úgy kéne működnünk, mint az okostelefonok.
Írja ki a homlokunkra a vérünk,
hogy már csak 8 százalékon vagyunk.
Legyen ez a jel pirosabb, mint a bőrünk.
Jelezzen időben ez a baljós kiütés,
hogy bárhol és bármikor
látható legyen: hogy lassan már pihennünk kellene.
Kevésbé lennénk árvák.
Sokkal kevésbé.
A rabosító munkát tíz percre leszerelnénk.
Gyengéd ölelésbe foglalnánk testünket,
és megadnánk neki, ami jár.

Hajnali vers

A kis, beszorított, üres utcán
nyomott hagyott egy erősebb szélroham.
Meglazította az antennákat a tetőn,
a csatorna sebesen áramló vizét
kipancsolta a kockakőre...
Mintha majdnem mindenre ráfagyott volna a köd.
Bár az ablakok csak párásak,
élénk hűvösségük nem sejtet telet.
Most egy kutya ugatását kapja fel az utca.
Árnyékemberek veszik csak észre, akik
belemerülnek a beteges szorongásba.
Azok látják meg
a patinás kőkockákon az olajfoltot,
az átlátszó nejlomba csavart csikket,
a hajléktalanok ruháját a kapualjban,
amibe félórája beleszartak.
Igen, mi megnéznénk, mint egy visszajáró lélek,
akinek hiányzik az élet, és mindaz, amit
itt hagyott.

Másnap délelőtt majd a lágyan
visszaderengő nap szüremkedő fénye elegáns
kontúrt vet a házakra, és nekem majdnem
örülnöm kell, hogy nem lesz sebes az ujjam
a borult ég durva üvegétől...
Az autók halkan járnak.
A kis, beszorított, üres utcán egy árnyék
Jézusnak sírt.

Hullámmzés

Vannak napok,
mikor úgy érzem, mindent letarol a balszerencse,
és sóval szórnám be földemet.
Aztán egy szép napon
megérkezik a történések felmentő serege,
és megint mindent szépnak és jónak találok.
A legfontosabb dolgokat tekintve
változott valami?
A legfontosabb dolgokat tekintve
soha semmi sem változik.

Önarckép (1967)

BOGDÁN LÁSZLÓ ◀

Utazás haza

Részlet A katona és a démon című regényből

Hatkor Anka ébreszt, álmomban megint a kopár fennsíkon ödöngök, ezúttal egyedül, nem találom az ajtó nélküli házat, csak a zongoraszót hallani, valahonnan távolról. – „Úgy mennék én is veletek – sóhajt Frédi. – Olyan régen nem voltam otthon! Vajon eljutok-e még a falunkba?” – „Hamarabb, mint hinnéd. Május végén, amikor utoljára voltam ott, a kocsmában találkoztam Pelle János bácsival.” – „Még él az öreg harcos? Hány éves lehet?” – „Kilencven. De jól tartja magát, perli vissza a földjeit, nem adja fel. Kértem tőle, van-e mit aprítani a tejbe, drága János bácsi. Aprítani, mondja, még lenne mit, úrficska. Csak tej nincs. – Nevetnek. – Tőle hallottam a legjobb székel vicceket. Eleven az öreg, jár az agya. Két részeg kimegy a falu állomására, kérdezik az öreg baktort, jár-e itt egyáltalán vonat? A tegnap jött. És ma? Ma már elment.” – „Látjátok – kacag Frédi – az észjárás.” – „Jaj, igen – fordul Frédi felé Carmen. – Mondd meg Krisztinek, a nyilatkozatában okvetlenül hangsúlyozza ki, ugyan mi kaptuk a vérdíjakat, egy veszélyes bűnöző, Strigoi kézre kerítéséért, aki ismét meg akart ölni, de ennek ellenére most is követnek, megfigyelnek, lehallgatnak. Miért?” – Anka hozza a pohárba kikalanalazott tojásokat, leül. – „Hogy öltözől?” – kérdezi Carment. – „Fehér farmer, fehér póló.” – „Igen. S kényelmes cipő. Vezetned is kell, s vigyél egy másik pólót is, hosszú a nap. Iratok, kulcsok, pénz, cigi, öngyújtó. Egy termoszba készítettem kávét is s szendvicseket. Hátha nem lesz időtök vendéglőbe menni. Vigyetek üres nylonzacskókat, a dossziéknak, a pénznek, s az ékszereket ássátok más helyre, azt majd kocsihoz hozzuk át, ha mehetünk megint. Te pedig – néz rám –, vigyél füzetet, tollat, hogy kidolgozhassátok a repülön a szcenáriót. Legalább nem töprengtek, mi lesz, hogyan lesz. És Ajtóst ne hívjátok, ne játsszatok a tűzzel. Az ő telefonját biztosan lehallgatják.” – „És vigyázzatok – szól közbe Frédi. – Csak semmi hősködés.” – Eszünk, már a kávét kortyoljuk, rágyújtunk, nézzük a csatorna sötéten derengő vizét. Negyed nyolckor ülünk be a Fordba, Anka és Frédi a ház előtt állnak, integetnek. Ibolya a repülőtéren eltűnik, percek múlva jön a jegyekkel. – „Ha elértetek, nyolckor van az esti járat, és nem kilenckor, ahogyan a tegnap mondták. Ha nem, akkor semmi pánik, a nürnbergi változat lép érvénybe.” – Átadom Dorelnek a groningeni ügyész telefonszámát és az őrnagyét is. – „Ha történik valami, hívjátok fel őket, és Ajtóst is, a Bild Zeitungot is, Krisztinél van a szám, az ARD tévét is, bár nem hiszem, hogy elkapnának. Gyere – vonulunk félre –, még meg akarlak kérni valamire. Rendezd úgy, a nap folyamán, hogy legyél Rodival. Még nincs teljesen rendben, nyughatatlan, ha valami, csak ez nyugtathatja meg.” – Elindulunk a felszállópálya felé, visszanezdek, integetnek, visszain-tünk. Őt engedem a belső ülésre, melléje ülök, kiveszem a noteszt, és elkezdem. – „Már a tengerparton, utolsó délután jöttek az ötletek, hirtelen villant fel a balett üres tere, majd az üvegfigurák, amelyeket Anka vásárolt. És természetesen az oktaéder tükörfalak. – Rajzolni kezdek. – Mozgatni is kellene őket, elfelejtettem mondani, a tükörfalak már Esrig egy híres, hetvenes évek eleji rendezése díszleteként feltűntek. Ezért a mi oktaéder tükreinket mozgatni kell, ne mondják, hogy a Rameau unokaöccse díszleteit másoljuk. És igen, a bábukat is el kellene helyezni a színen, ne csak az ördög legyen kócból, legyenek bábuk is, az üvegfigurák mellett! A múlt, amikor még kócból vannak, a jövő, amikor már üveggé változnak, hogy csilloghassanak, villoghassanak, a fényben.” – „Hogyan? Kócbábuk is lesznek, nemcsak üvegfigurák?” – „Hőseink a teraszról, újra feladatot kapnak. Hol lehettek előző életükben, kiknél? Sokat töprengtem ezen is. Különös alakzatokban képzeltem el őket s Ankát, amint körülöttük táncol, szinte úszik a fényben, és karcsú teste megsokszorozódik a tükrökben, amint

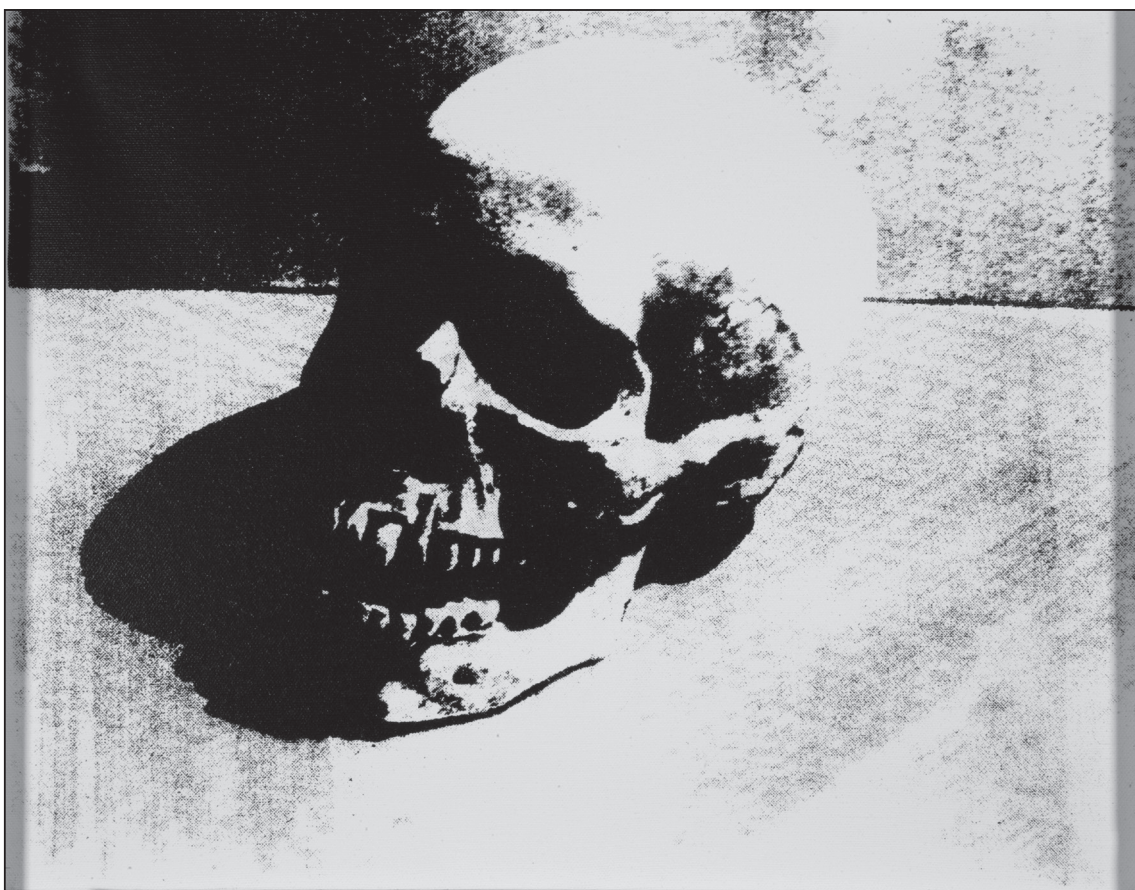
önmagát keresi, mielőtt ő is, a folyamatot, a világ megállíthatatlan átalakulását követve, végletesen és végzetesen üveggé változna! Illúzió, igen, de a tükröket mindenképpen mozgatni kell. Mobil tükörfalak kellenének, és az egybekapcsolódó, de egymástól azért részben független oktaéder elemek maguk körül is foroghatnának, hogy legyen minden mozgásban! A mozgó világ. Anka pedig egyre idegesebben, egyre ijedtebben változtathatná helyét, a bábok és üvegfigurák között, a színpadon, a fekete és szintén mozgó ördög elől menekülve! A mozgó tükrökben alakjai is változtatnák a helyüket, elválnának egymástól, összeérnének, vibrálnának, villódznának, és hiába nem mozoghatnának, hiába lennének örök mozdulatlanságra ítélve, óhatatlanul megmozdulhatnának majd a csillogó, önmaguk hasonmásait is visszatükröző üvegfigurák is, és tétován foroghatnának el a mozgó tükrökben, a melankolikus bábuk is. Játék, mozgó tükrökkel. Valami kaotikus, önmagát gerjesztő és a mozgó tükrökben meg is sokszorozódó körtáncban képzeltem el az egészet, ahol nemcsak Anka és hasonmásai táncolnak leállíthatatlanul, hanem forog önmagában és önmaga körül az egész tér, az alakját állandóan változtató üvegvilág. Nehéz lesz beállítani a fényeket, s én nem is értek ehhez.” – „Rodi megoldja. És a történet?” – „A versekből alakul ki, Anka egyedül éledezik az elvarázsolt világban, majd megjelenik az ördög, és kergetőzésük története pörög majd.” – „Vetített képekre nem gondoltál?” – „Ez sok lenne azért, de ha nem lesz más megoldás pontosabban megvilágítani a történetet, és hitelesebbé tenni a negatív utópiát, az üvegvilágot, akkor használhatnánk vetített képeket is, vagy lenne a színen egy tévé, amelyen pöröghetne egy előzőleg felvett videójáték, a történet története.” – „Írd le a technikai szöveggönyvet – tutogja. – Én addig esetleg lejegyzem néhány zenei ötletet. Most lett világos, hogy mit is akarsz. Én zongorázok, romantikus zenére gondoltam, sok belső idézettel kissé parodizálva is, s zajokra, zörejekre, csikorgásokra. Tudod, hogy a futurista költők és festők nagy zenebolondok is voltak, ők találták ki a *diszkrét zajokat*, a tárgyakkal előidézett zörejeket. Erről Sztravinszkij is megemlékezik beszélgetőkönyvében.” – Ámultan nézek rá. – „Vannak verseim a futurista balettről Vaszilij Bogdanov és Ricardo Reis maszkjában, Reis Fernando Pessoa egyik alteregója, az orosz költőt én találtam ki, verseit unokája, Tatjana, a harvardi egyetem professzora adja ki, látja el magyarázó jegyzetekkel, megszólaltatva Lénát is, nagymamáját, a költő özvegyét. Az emlékező verset nagymama érdeklődve olvasta, jegyzi fel az örökkévalóságnak, s emlékezett is arra, hogy igen, valamikor 1919-ben, 1920-ban utazhatott Malevics kocsiján, Sztravinszkijjal és Gyagilevvel Milánóba, megnézni a futurista balettet. Mindenesetre a Fúriák megjelenése előtt történhetett mindez, akkoriban került igen szoros kapcsolatba a zeneszerzővel, s készült a Fúriák szcenáriója is, amelyből sajnos nem lett táncjáték, mert Sztravinszkij, szokása szerint mindent odahagyva, váratlanul Amerikába távozott. Nagyapád nem volt túlságosan jó véleményrel a futuristákról, polgárpukkasztó gesztusaik és hajmeresztően pökhendi, arrogáns nyilatkozataik idegesítették, s verseik végeérhetetlen, önisméltésekbe bonyolódó, szószátyár locsogásait, dagályosságát mérhetetlenül unta, s igen hamar megjósolta Malevicsnak, aki viszont jóban volt a zenekedvelő futurista festőkkel, akár Sztravinszkij, hogy pofátlan és sületlen nyilatkozataikban benne rejlik az önfeladás lehetősége. Miféle önfeladás? – hökkent meg Malevics, abahagyva a rajzolást. – Ezt nem értem. Nem magyaráznád meg, mire gondolsz? – Be fognak hódolni az erő előtt, amit ők csak mímelnek. Hát nem látod, hogy csak a nagy, tévedhetetlen Vezért várják, hogy dicsőíthessék, távlatokat nyitva szóömléseiknek. Marinettinek ott a fasizmus, s színre lépett Mussolini is, Majakovszkijnak ott vannak a bolsevikok és Lenin. – És Hlebnyikov? – kérdezte mogorván Malevics. – Ő élehetetlen, szegény, legyintett nagyvonalúan nagyapád. Éhen fog halni. (Nem is sejtette, hogy igaza lesz, bár ne lett volna...) – S a festők? Ők is a fasiszta váteszt várják? – Nem. Ők, ha kiábrándulnak a futurizmusból, stílust váltanak. Csak idő kérdése. Mielőtt összeszólalkoztak volna, közbeszóltam. Na, és A kínai kalózok? – kérdeztem. – Milyen volt? Mire mindketten nevetve kezdték mesélni a bábszínházban zajló előadás emlékezetes pillanatait, amelyeket a vers is felelevenít, a bemutató után huszonöt esztendővel, Szibériában. Hát ilyesmikkel foglalkozott nagyapád a tajgában. Sajátságos...” – Carmen érdeklődve néz. – „Igen, pontosan a zörgésekre, csikorgásokra gondolok, mint leitmotívumokra. Üveg ér üveghez, fémhez stb.” – „Reis verse első *találkozásukat* elevenítve fel, izgalmasan rímelt Vaszilij Bogdanov, ugyanebben az időben írott, a milánói bábszínházban pörgő futurista balettet felelevenítő versére. Bogdanov egyik jegyzete szerint az akkoriban már hajóorvosként dolgozó Ricardo Reis hajója különböző okokból, hosszú hetekig horgonyzott a génuai kikötőben.

A költő, felhasználva az alkalmat, utazgatott, ismerkedett az olasz városokkal. Eljutott Milánóba is, ahol megtekinthette *A kínai kalózok* című, futurista bábjátékot. S a közönség soraiban láthatta a vidám oroszokat. Kísérője, egy ismeretlen párizsi hölgy, elmondta neki, hogy a gúnyosan hahotázó törpe Igor Sztravinszkij, az ismert zeneszerző. Mellette hahotázó, baltafejú társa, Gyagilev balettmester, a harmadik egy híres emigráns festő, Kazimir Malevics, akinek fehér és fekete négyzetéről már ő is hallhatott, a háttérben komoran ülő negyedik, egy fiatal emigráns orosz herceg, bizonyos Vaszilij Bogdanov, aki jelenleg, társaihoz hasonlóan, Párizsban él, és verseket is ír. Első kötetit éppen a mellette ülő Kazimir Malevics illusztrálta. Kettőjük szoros barátsága közismert, de beszélnek arról is mostanság Párizsban, ahol mindenki mindent tud, hogy a fiatal poéta Sztravinszkijnak készül írni egy balettszcenárió, *Fúriák* címmel, amely máris felkeltette a Mester táncjátékait színpadra állító, hahotázó úriember, Gyagilev figyelmét.” – „Sajnos készülnünk kell, pedig még kíváncsi lennék egy és másra.” – „Majd hazafele jövet – legyintek. – Lesz időnk.” – Bekapcsoljuk öveinket, a gép ereszkedni kezd, s nem sokára simán landol az otopeni repülőtéren. Az útlevevizsgálat gyorsan lezajlik, a tiszt jó utat kíván, a vámos elcsodálkozik, hogy szinte csomag nélkül utazunk. – „Üzleti ügyben, s csak egy napra” – mosolyog rá Carmen. – „Ön, drága asszonyom csodálatosan beszél románul” – bókol a vámos. – „Mióta itt is befektetek, gondot helyezek arra, hogy ügyfeleimmel, üzlettársaimmal a saját nyelvükön beszéljek!” – mondja Carmen franciául, majd megismétli angolul is. A vámos széttárja a kezét. – „Érezzék jól magukat a szép Bukarestben. És igen, felhívom a szíves figyelmüket, hogy a gép 20 órakor indul Amszterdamba és nem 21 órakor. Nehogy lekéssék!” – Kimegyünk, megrohannak a taxisok, egy fiatal, vidám, hosszú hajú srácot választunk. Félrevonulunk, rágyújtunk, megkínáljuk őt is. – „Nézzé – kezdi Carmen, és a szemébe néz –, nekünk a kocsija kellene, estig. Fizetek ötszáz dollárt, este fél 8-kor a parkolóban átveheti a kocsit. Üzleti ügyeim vannak, sokfele kell mennem, de tele tankkal adom át, az lesz a borraaló.” – A srác ránk bámul, bólint és megindul, a parkolóban egy fehér Dacia mellett áll meg, kinyitja, átadja a kulcsot s a koci papírjait. – „Nem látott minket – tutogja Carmen a szemébe nézve –, nem beszélt velünk, csak annyit tud, hogy külföldiek bérelték ki a kocsiját, s fél nyolckor hozzák vissza.” – Beülünk, Carmen indít, bekapcsolom a rádiót, mindenütt hírek, majd váratlanul Mozart A-dúr zongoraversenye csendül fel. Tizenegykor, Ploiesti előtt állunk meg egy benzinkútnál, tankolni. Carmennak adok lejt, úgylis elértéktelenedik, költsük el, bemegyek az üzletbe, veszek Milka csokoládét, néhány narancsot, banánt, három üveg másfél literes borszéki ásványvizet. S máris suhanunk a kanyargó szerpentineken. Tiszta az idő, látszanak a kékesen derengő csúcsok s a kereszt. Fél egyre Brassóban, egyre Szentgyörgyön vagyunk. Megállunk a tömbházlakásom előtt, a parkolóban, felmegyünk, elveszem a Pessoa kötetet, bár eszembe jut, hogy megvan, több nyelven, Rodinak is, becsengetek a szomszédasszonyhoz, megdöbben, milyen rég nem látott. Pénzt hagyok neki a közöltségekre. Ebben sincsen semmi szokatlan, megtettem már máskor is. – „Külföldön tartózkodtam – tutogom sejtelmesen –, maga engem nem is látott!” – nézek a szemébe. Mosolyog – „Maga olyan vicces fiú.” – Visszamegyek, Carmen érdeklődve nézi a könyveket. – „Ezeket Felsőtáborba költöztetjük majd, s a lakást eladjuk!” – Egy után érünk Felsőtáborba, parkolunk a ház előtt. Kinyitom a kaput, s magam elé engedve Carment belépünk az udvarra. Kinyitom az ajtót, a dolgozószobában és a hálóban kitárom az ablakokat, Carmen a fürdőszobában bekapcsolja a kazánt, legyen meleg víz, közben kinyitom a dolgozószobában a széfet, kiveszem a napló vaskos kötetét s az itt lévő levelezést. Lemegyünk a pincébe, a másik széfből a kísérletek anyagát tartalmazó, vaskos dossziékat is berakom a nylonzacskóba, a napló és a levelezés mellé. A hordót elnyomva, egy kis ásóval kaparom ki a kazettát, a pénzkötegeket egy kisebb zacskóba teszem, a kazettát az ötszázas égők fényében csillogó-villogó ékszerekkel a tágas pince másik sarkába, a krumpliszásók alá ássuk el. Közben Carmen megkér, menjek, tegyek fel teavizet. Mire megérkezek a hálóba a menta-orbáncfű teával, már a nagy ágyon fekszik meztelenül, szemben dédapám rejtélyes arcképével. Az ablakon besütő napfényben szinte lánggra lobban a teste, s egy időre megáll az idő. – „Ez idáig rendben ment – szólal meg váratlanul dédapám a képen, és ránk kacsint. – Tudtam, hogy ti jösztek, jobb is volt így, s idáig rendben ment minden. Ibi már régen nem utazott, körülményeskedett volna, jobb is, ha pihen, szükségünk lesz a szellemi erejére, az elkövetkezőkben. Amszterdamba mentek, holnap este találkozunk. Ne idegeskedjete, minden rendben lesz.” – Együtt állunk a zuhany alá, megmutatom, hogy hova jön majd a jakuz-

zi. Felöltözünk, tiszta pólót veszünk, s kiülünk kávézni a lugasba, megesszük az Anka szendvicseit, megbontunk egy-egy narancsot is. Amultan nézelődik. – „Ez egy édenkert.” – „Igen. Egy elvadult édenkert.” – Megmutatom hova jön majd a fedett uszoda. Hátrasétálok a kert végéig, puffanva hullanak a körték, régi őszökbe repítve vissza. Kilenc vilmoskörtét a borvíz és a banán mellé teszek a zacskóba. – „Mindenkinek egy. Hazai ízék.” – Becsukjuk az ablakokat, elzárjuk a gázt, berakodunk. A pénzt s a két folyóiratszámot, a regényemmel s a Pessoa-kötetet ő teszi el, a vaskos dossziék és a napló az én táskámba kerül. Elzárjuk a kazánt, becsukjuk az ablakokat, lezárjuk a házat, bezárom a kaput is, beülünk a kocsiba, s körtét majszolva indulunk. Négy óra van. Már ferdék a fények. – „Tetszik a ház s a kert is – tűnődik – Konstanca, Józ, Nürnberg, a tengerparti ház, Amszterdam! Most már ismerem életünk eljövendő helyszíneit. – „A manzárdot még nem.” – „Most oda megyünk. Ne felejtse el majd ott is kifizetni a közöltséget.” – Hat után már a tizedik emeleti szobában forog maga körül, vetkőzik, az ablakhoz lép. – „Hátulról – suttogja türelmetlenül –, s közben nézhetjük a várost, ahogyan annyiszor megálmodtam, a visszasütő nap fényében lobogó, színes tetőket, templomtornyokat. Most nincs idő édelegni. Majd éjszaka, a patriciusházban.” – Háromnegyed hétkor csöngetek be Popescu nénihez, ott hagyom a pénzt a közöltségekre. – „Merre járt? – kérdezi, kíváncsian bámulva Carment. – Hol kószál maga mindig?” – „A nagyvilágban – mosolygok rá sejtelmesen. – És tudja, nem is látott engem, csak a szellememet. Hazajáró lélek lettem.” – A szemébe nézek. Mosolyog. Az Intercontinental parkolójába állunk be, átmegyünk a sugárúton, Carmen egy köztefelefonon hívja fel az igazgatót, kilenc percig beszél vele, pontról pontra sorolja, még miket kell elintézni, megoldani. Körülöttünk hömpölyög a tömeg. Átmegyünk az úton, beülünk a kocsiba, látszanak a telefonok, de egyelőre nem jelennek meg szimatoló ügynökök, s nincs időnk várni. Negyed nyolckor Otopeni előtt tankolunk, s fél nyolcra érünk a parkolóba. Kivesszük a táskákat s a nylonzacskót, a csokikkal, a gyümölcsökkel és az utolsó üveg borvízzel. Jön a srác, átadjuk a papírokat, a slusszkulcsot. – „Nem is látott minket” – mosolyog rá Carmen, és elindulunk, a repülőtér csarnokában állunk meg, csokit majszolunk, megisszuk az ásványvizet. Felbontok egy narancsot is, aztán szólítják az amszterdami járat utasait. A határőrtiszt hosszadalmasan vizsgálja útleveleinket, bólint, a reggeli vámos helyett most egy fiatal nő jön, mosolyogva érdeklődik, miért csak ilyen rövid időre jöttünk? – „Üzleti ügyek” – néz a szemébe Carmen. – „Csomagjuk nincs is?” – „Egy napra jöttünk.” – Jó utat kíván, és elfordul. A kezébe nyomok egy császárkörtét, amultan néz rám, megköszöni, beleharap, arcán folyik a körte leve, papír zsebkendővel törölgeti magát, mosolyog. Felszállunk. Már mozgásban van a gép, amikor a kis ablakon kitekintve észreveszünk néhány ide-oda cikázó, gyanús alakot a kifutópályán, lehet, hogy minket keresnek, lehet, hogy nem, de már elkéstek. A gép méltóságteljesen emelkedik a levegőbe. – „Ennyi erővel akár az ékszereket is hozhattuk volna!” – „Hoztuk is – kacag Carmen. – Azért küldtelek fel, hogy tegyél oda teavizet. Addig vattába csomagolva eltettem. Nem akartalak feleslegesen idegesíteni. Elosztjátok Frédivel, s a te részed majd a Rodica széfjében pihen tovább. Igen, ez ilyen egyszerű.” – „Ha minket kerestek, várhatnak az amszterdami repülőtéren.” – „Igen, de az ott már Hollandia. A szabad világ, s ott nem akciózhatnak önfeledten, még ők sem. S megpróbálom üzenni gondolatban Ibolyának vagy Ankának, várjanak Dorellel a repülőtéren. Fél tizenegy után már otthon is vagyunk. Egyébként Ankában kellemesen csalódtam. Vagány kislány. Nagyon megszerettem. Praktikus, határozott, okos, megdöbbentően művelt, és gyors a felfogóképessége is. Nem is gondoltam volna. Közülünk való. Téged persze Violára emlékeztet? – „Igen, de nem csak ezért kedvelem. Kedves, szolgálatkész, előzékeny, megbízható. Csuklani fog, ha tovább dicsérem.” – Megrendelem meg a mosolygó légikisasszonytól a vacsorát. Húsleves, bécsi szelet, krumplipüré, uborkasaláta. Miután ettünk, felém fordul. – „Érdekelne a Bogdanov és a Reis ikerverse a szibériai démonokról.” – „Nincs itt a szöveg. Majd Nürnbergben elolvasod.” – Nem teszem el a noteszt, jegyezgetni kezdem ötleteimet, körvonalazódik a balett. Mire belelendülnék, villogni kezdenek alattunk Amszterdam fényei. Öt perc múlva lépünk ki a gépből, lesétálunk a lépcsőn, s meglátjuk Dorelt és Ibolyát. Integetnek. Sietve indulunk feljűk, nem is nézek szét, de Carmen közli, egyelőre nem lát gyanús szimatokat. – „Minden rendben ment?” – kérdezik szinte egyszerre, beülünk a Fordba, és indulunk. – „Igen. Hozzuk a kéziratokat, a pénzt, az ékszereket is s felsőtábori vilmoskörtéket nektek, ajándékba. Csodálatos nap volt. És ti?” – „Rodi is jól van, Kriszti is, voltunk a múzeumban – közli Dorel –, néztük a Rembrandt-ké-

peket is, egyik sem emlékszik semmire. („Tudod – simogatom Natasát, – A zsidó menyasszony előtt veszték össze, eleinte nem is értettük az egészet, később rájöttünk, Strigoi távolból befolyásolhatta őket.”) – Vidámak voltak, pihentek, Kris újabb interjút adott, megvettük a Die Zeitet is, a Harkemában ebédeltünk. Délután pihentünk, majd elmentünk a Van Gogh múzeumba és a Vertigóban kávéztunk, sétáltunk a kis tavacsák között, szeretik az angolparkot. Krisztit este keresték az ARD-től. Holnap jönnek. Megint mi folyunk a csapból is.” – „Kriszti fantasztikus volt – áradozik Ibolya. – Elbűvölte a hollandokat, s bemártotta volt cégét. Fantasztikus tehetség, s úgy beszél angolul, mintha Oxfordban élt volna.” – „Nemcsak angolul – kacag Carmen. – Németül is, s amikor összejöttünk, értem megtanult oroszul, valamennyire törököül és görögül, hogy a titkárnőmként vehessen részt az üzleti tárgyalásokon. Hát, amit a macsó oroszokkal, az álszent török és a ravasz görög üzletemberekkel művelt, látni kellett volna. Az ő baja, Ibolyám, a szülei halálának máig feldolgozatlan élménye. Ő mentálisan még mindig egy tizenhat éves, megsebzett kamaszlány.” – „Tudom – bólint Ibolya. – Beszélgettünk. Nagyon labilis, hol hullámhegy, hol hullámvölgy, s depresszióra is hajlamos. Szeressétek, figyeljete oda rá, s helyrejön. Érdemes. Frédit ő is, Anka is az ujjuk köré csavarták, úgy bánik velük, mint az unokáival.” – „Először csak sajnáltam, aztán megszerettem és örökre is fogadtam – fejtegeti Dorel. – Hogy szabaduljon meg az új szekutól. De kivárt, túlságosan későn lépett le. Most viszont ennek is vége. Amit ma elmondott volt cégéről, kitehetik a kirakatba, büszkék lehetnek magukra, állandóan mindent elkúrnak. A holland riporterek megszólaltatták, Wimet és Dirkét is. Jó műsor volt!” – Parkolunk az Ambassade mellett, kiszállunk, megindulunk a ház felé, Kriszti, Anka, Rodi és Frédi az ajtóban állnak. Felemelem a kezem, hogy integessek, s ezért nem a fejemet éri a sötétből előlendülő alak gumibotjának ütése. Felső karommal védem. Csak annyit látok, hogy Carmen megpördül, s valami bizarr, vijjgó hangot hallatva, leüti. Társa elkapja a táskámat, szaladni kezd, Ibolya utánanéz, erre megfordul, s lesunytt fejjel közeledik. Már ott van Frédi, Kriszti, Rodi és Anka is. Kiveszik a kezéből a táskát, Dorel szitkozódva vállára veszi az ájult támadót, a másik álmategon követi. – „Megkezdődött életünk nyugodtabb periódusa” – vigyorgok, sérült karomat masszírozva. Anka és Kriszti támogatnak be a hallba, kibújtatnak pólómból. – „Egyenesítsd ki” – kér Anka, s finoman, csak alig érintve tapogat. – „Nem tört el, de a zúzódások hamarosan belilulnak – vizsgálja Kriszti is. – És fájni fog!” – Dorel ledobja a fickót a földre, int Ankának, aki hozza az egyik magnót, kazettát cserél, és bekapcsolja, Carmen hoz egy törölközőt, és a férfi feje alá teszi, amikor eleshetett, betörhetett az orra, arca is megsérülhetett, vérzik. Sérült karomat masszírozva, kábán nézem őket, már fél szavakból is értik egymást, összehangoltan mozognak. – „Kik vagytok?” – kérdezi románul Ibolya, félrehajtott fejjel nézve a másikat. – „SIE-ügynökök” – válaszol a férfi. – „Mit akartatok?” – „Elvenni az író táskáját.” – „Kik utasítottak?” – „Főnökeink Bukarestből, egy félórāja. Közölték, hogy az esti Bukarest–Amszterdam járaton vannak, vártuk is őket a repülőtéren, azonosítottuk is a két célszemélyt. Faxon küldtek róluk fényképeket” – mutatja. Carmennal állunk valahol a konstancai tengerparton, nea Badea kocsmája mellett, és tágra nyílt szemmel, bizakodva nézünk a jövőbe. – „Mondták, hogy miért?” – „Nem indokolták, ez nem is szokás, csak annyit közöltek, hogy a táskában fontos, a román nemzetbiztonságot súlyosan veszélyeztető iratok vannak. A repülőtéren túl nagy volt a tömeg, várták is őket, ott nem kockáztathattunk meg egy támadást. Túl veszélyes lett volna. Ezért úgy döntöttünk, hogy az Ambassade mellett, a parkolóban üjtük le, s elveszük a táskáját.” – „Honnan tudtátok, hogy itt vagyunk?” – „A délután láttuk meg a lányokat, véletlenül a Vondel park egyik padján. Kriszti az információs szolgálatnál dolgozott, megszökött, róla – mutatja – több fotót is küldtek, őt tartották a legveszélyesebbnek, Petrescu ezredest is többször leütötte, Ionel ezredes is, s ő adta őket a svájci rendőrségnek. S Hollandiában is leütötte, amikor a szökésben lévő ezredes megtámadta a házukat, s a kapitánnyal átadták őket a holland rendőrségnek. Vele vigyázzunk, utasítottak, fekete öves karatebajnok. Azt nem tudtam, hogy a másik hölgy is karatézik. Követtük a társaságot, kissé meg is döbbsentünk, hogy egy ilyen luxuslakosztályt bérelhetnek. Jól megy a haza ellenségeinek, mondotta a társam. Két perccel előttük érkezünk, elbujtunk a parkolóban, majd társam akcióba lépett, én kellett volna fedeznem, az autónkig. Láttuk, hogy az áruló nincs velük, veszélytelennek tűnt az egész akció.” – Dorel odalép hozzá, megmottozza, talál egy pisztolyt, hangtompítóval. – „Vészhelyzetben lőhettetek volna?” – „Igen. Nem hallotta volna senki!” – A másik is magához tér, fejét tapogatja, kábán mered

maga elé. Dorel őt is megmotozza, talál egy hangtompítós Berettát és egy éjszakai távcsövet. – „Hát ezúttal rossz lóra tettetek – sziszegi. – Van nevetek?” – „Vasile Rusu – mutatkozik be –, a társam, akit a hölgy leütött, Carol Petreu.” – „Most jégre futottatok, fiúk!” – vigyorog Dorel, és tárcsázza a rendőrséget. Öt perc múlva halljuk a rendőrautó szirénáit. Egy tiszt, két őrmester s egy fehér köpenyes férfi lép be a hallba, kiderül, már tudnak rólunk, a hadnagy ismeri és tiszteli a groningeni őrnagyot. Az orvos megvizsgálja a karomat. – „Nem tört el, de nyolc napon túl gyógyuló sérülés – magyarázza Dorelnek. – Holnap, biztos, ami biztos, menjenek, és röntgeneztessék meg. Izomzúzódások lehetnek.” – Odalép a támadóhoz, törülgeti arcáról a vért. – „Hogyan sérült meg?” – kérdezi a hadnagy. – „Amikor őt megtámadta és megütötte, hogy elvegye a táskáját, én leütöttem – mondja Carmen – Karatézők. Rosszul esett, akkor sérült meg az arca.” – Az orvos vizsgálja a férfi orrát, majd kis tétozás után táskájából fiolát, injekciós tűt vesz ki, s bead neki egy injekciót. A hadnagy felénk fordul. – „Felvesszük a jegyzőkönyvet – int, és az egyik őrmester leül, írni kezd. – Maguk mindannyian látták? Tanúskodnak?” – „Igen – mondja Dorel. – Mi négyen – mutat Carmenra, Ibolyára és rám – akkor érkezünk a repülőtérre, éppen kiszálltunk a kocsiból, ők – mutat Ankára, Rodira, Krisztire és Frédire –, a ház előtt állva vártak ránk. Jöttünk a ház felé, amikor a fickó kiugrott a sötétből, és gumibottal tarkón akarta ütni a barátomat. Még szerencse, hogy nem a fejét érte az ütés. A feleségem – mutat Carmenra – fekete öves karatebajnok, leütötte. A másik el akart futni, de nem tudott. Ő fedezte volna a támadót, az előbb beismerte nekünk, hogy vészhelyzetben lőhetett volna is, volt náluk egy-egy hangtompítóval ellátott Beretta és egy éjszakai távcső, ezeket elkoboztuk, itt vannak!” – mutat az asztalra. – „Beszélgettek is velük?” – „Igen, s felvettük magnóral!”

Koponya (1976)

Kisvárosi temető

(Rakovszky Zsuzsának)

A köveken lombok árnyéka nő,
kiflibe harap egy rongyos felleg.
Óriás bagoly, virraszt az idő.
Foszló brokátban csontfényű testek.

Hajcsat, köszöntű. Két évszázad,
és vagyont ér liciten, rablók kezén.
Keresztet írnak mélyzöld cipruságak,
kriptát röntgenez a gázlámpafény.

„Szerettem a szelet, sós tenger íz,
parfümpára ette fel vad életszomjam.
Fűszeres ételek, több bor, mint víz –
Ötvenegy évesen dőltem le holtan”.

„Cipőmből pezsgőt ittak a grófok,
abszint apasztott, orfeumi éjek.
Párizs... Poloskás kórteremben, bomlott
elmével vártam ki a véget”.

„Bevetés ősszel. Bőgő csillagmotor,
a lapnyi ég: metszett füstüveg.
Ezerszáz fokra hevülni pokol.
Fémtestbe nyírtak a sortüzek”.

„Szigor és törvényesség volt jelszavam.
Míg bűn esik, hóhérnak akad munka.
Csak az a perc lelt rám tanácstalan,
melyben kétszer dörrent az ismétlőpuska”.

„Fény szúrt szemembe mikor felsírtam,
anyám arca könnyben, apám nevetett –
Rékli, csörgő, faláda csak, amim van.
És egyetlen hétnyi szeretet”.

Bessenyei

Vérágas szem, mered a hold, patanyomos porba, házra néz.
Hanyattfekszik élő és a holt. A falakon virágzó, zöld penész.
Lúdtoll percen, forró láva – viaszcssepp gördül a papiroson.
Lomha kandúr háta görbül, árnyéka egér után oson.
Szénaszagú nyáréjszakák a tornácon füstbe, borba fúlnak.
Az úr gutaütésig issza magát, és önzsírában ugatja az újat.
Hízott lúd vagy, totyogsz, Hunnia. Tudásnak várat pallér nem épít,
hány esztendőnek kell elmúlnia, míg firmamentumod pénzért kimérik?
Szürke saradba paraszt görbed, lucernásodban ő kaszál,
s magának tudhatja azt a földet, amit rászór a csontmarkú halál.
Kormozva lobban a mécs bele. Füstől kihűlt pipából az álom.
Egy hajdanvolt dáma smaragdszeme vagy levél villan a kerti fákon –
Bálterem, csillárfény. Pezsgő szikrázik, francia szó.
Az utolsó waltzert éjféltor ígértem, a Belvedere felett szálldos a hó...
Ébredj fel, testőr. Nem rózsás asszonyöl – fanyar almabor csábít.
Fakó szemed tükre keservesen
föliszta Pusztakovácsit.

Borderline

Ez a köves pusztaság, mintha kórtani tünet –
tövist terem itt az ág, és leharapják a tüzek.
A meder forró porban áll. Azonos minden óra.
Ez a lassú lánghalál korhű víziója.

Csontra fehér, fűre a nap rozsdás színt mázsol.
Kiáltó szó nem akad, óvni a pusztulástól.
Lelet, hordalék, meszes váz, ami esetleg szeretni vágya.
Utolsó tanú a sárgaláz az élő mozdulatára.

Ez a kataton vidék
üzenni mit akarhat?
Nem üzen semmit. Ha kiég:
magad is sivatag vagy.

ESZTERÓ ISTVÁN ◀

Színek borába kortyolva

Csak űrvilág vajúdó víziója
rebbenthet fákra ily őszi mintákat,
ha szél nyakára tekert levélsálon
felszikrázó galaxist hintáztat,

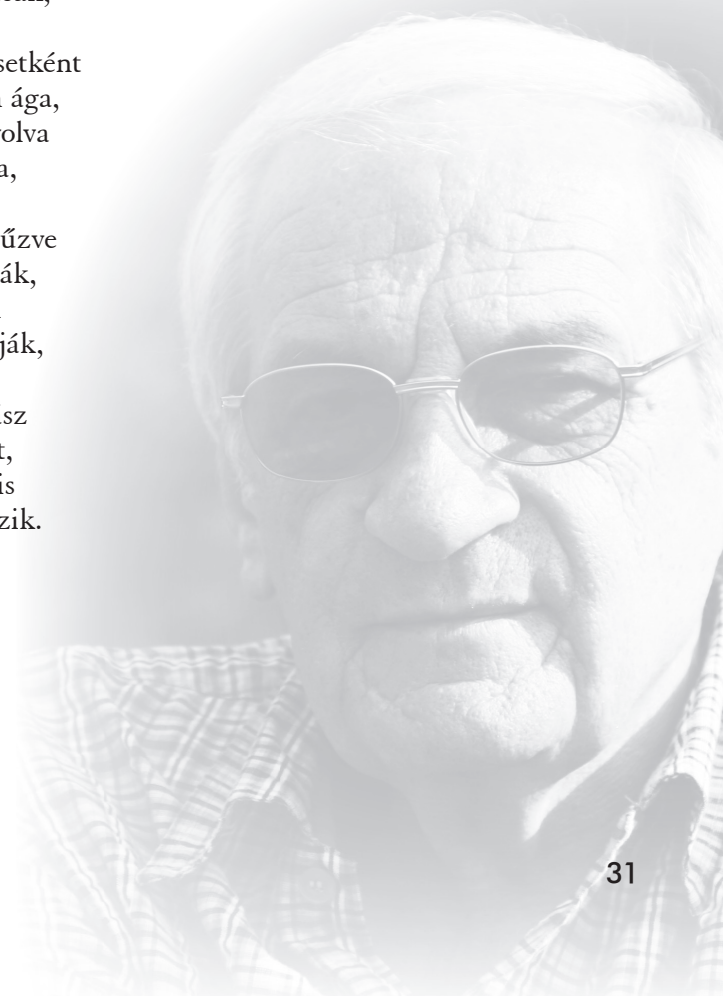
ha glóriával miséző rengeteg
smaragdján átüt a topáz, rubin,
s hárfazenére hangolt húrokon
zúdul a fény lombrések kapuin

megzenésítve tó zilált lelkének
hínárhálóba merült hallgatását,
hová rejtelmek páncélos kagylói
magukat igazgyöngyeikkel ássák,

míg részeg színskálát oldó ecsetként
dől víztükörbe vadon minden ága,
mintha szirének borába kortyolva
lebegne görög istenek szakálla,

hús lankákon karcsú karóra tűzve
sorakoznak szőke szénaboglyák,
a kontyukat az elfutó egekkel
fehér fátyolfelhők körbelobogják,

még fészülgeti alélt szellőfodrász
a lejtő nyakszirt szédítő pihéit,
melyek a havas királyi lényét is
bíbor alkonyba vonva megigézik.

Árbóckosárból rikoltani

Úgy újraolvasnék egy könyvet
valódi Krózus-korom újra
rekonstruálni kalandvággyal,
mely téli kemencéhez bújva

bűvös bolygó betűerdőjén
még riadozva lépeget,
ha dzsungel mélyén ágreccsenés
ébresztgeti a rémeket,

hol hátborzongató huhogás
haláli csöndben velőig hat,
s a felparázsló szemek párja
adrenalin vérből itat,

amíg csaltba törve gyűlnek,
csapáznak földre csorgó nyállal,
s én farkasszemet nézek velük
nedves szemmel, remegő állal,

a lapon lopakodó vadról,
mely akkor pár hajótöröttre
acsargott csak, ki gondolhatta,
állkapcsa világot tör össze,

megkísértem az öldöklő
kalóz elvtársak, gengszterek
ellen elúszó birodalmam
megvédeni mint kisgyerek,

úgy kapkodnám levegőm újra
egy mákszemnyi kurázsierért
árbóckosárból rikoltani
földet, holnaputániét.

FILIP TAMÁS ◀

Végül hazatér övéihez

Mint egy lázas diák, úgy
fogok beszélni az éjszakában,
prédikálok a bezárt kapuknak és az
emberekkel tömött házaknak
mindarról, ami eszembe jut,
a táguló világról, féreglyukakról,
a kétféle úrról; az egyik mondható,
a másik mondhatatlan, a földről,
melybe utakat taposott az ember,
ki himnuszot énekel, imádkozik,
zászlót tart magasba, száműzetésbe
megy, és végül hazatér övéihez,
de ha kell, közben eltéved az erdőben,
mert eltévedni is szép, akárcsak holt
kövek arcát tapintani, felnézni
templomra, világló napra, és mint
a vándorló dűnék, eljutni a múltba.
A számfűles tankönyveket
a sutba vágom, és felmutatom
a kezem kergét, mely nincs is, de
ha lenne, olyannak szeretném, mint
azoké, akik szántanak, kalapálnak,
bölcsőt faragnak annak, ki meg
sem fog születni, és sírkövet
annak, ki halhatatlan.

Föl, a hajnalig

A szürkületbe vájt lépcsőfokok
fölvezetnek a hajnalig,
a színek még házaikban alszanak,
se felhő, se füst, átlátszó minden,
mint egy gigászi üvegseb,
amelyben semmi sincs.

Híd

Rákönyököltem a ködre,
a részeg hajó alattam úszott.

Fonnyadt zászlók és koszorúk közt
könyörögtem a láthatatlan kapitányhoz,

akár matróznak, de vegyen fel,
és vigyen magával, mert láttam:

a város puszta díszlet, és egymásba
ér a szégyen és a félelem.

Minden park sírkert, és mindenkit
bevisznek, akinek virág van a kezében.

Hirtelen összeáll

Röpülök egy álom belsejében,
mint egy méh bundájába ragadt
pollen, tudtam, örült vagyok,
a hold s a nap velem röpülnek.
Sűrűvé gyülemlett a világ,
egymás fejére áll fa és favágó,
munkában fűrész és fejsze,
a hasábokról forgácsok
pattannak le, a maszkulin
gyantaillat üvegcséért kiált,
és hirtelen összeáll a rend:
a nincsből cserje sarjad,
a kincsből semmi nem marad,
a lesz visszanez, mielőtt elszalad.

JENEI GYULA ◀

Távlat

mióta meghalt az apám, mindegy, hogy boldog
volt vagy boldogtalan. neki már semmi nem
fáj, csak nekünk, akik emlékszünk rá, akik ellene
tettünk, kihasználtuk, nem szerettük eléggé.

már

csak nekünk fájhat, ha bántanak minket: ütnek,
semmibe vesznek, ha szenvedni hagynak, s ha
munkál még a lelkiismeret, az is kínozhat,
ha megalázunk, kihasználunk, nem szeretünk;
vagy csak észleljük, eltűnjük magunk körül
a különös embertelenséggel megvalósuló
közönyt, erőszakot, ha a tévében látjuk
a megmagyarázott nyomort és népirtásokat,
ahogyan *a tátott tőke sárga szája...*

e ezek is

csak addig fájnak, ameddig a történetek
elérnek, amíg valaki elolvas egy verset vagy
regényt a szörnyűségekről, miközben csokoládét
majszol.

mert kinek lenne, lehetne annyi igaz
könnye, hogy elsirassa az összes indiánt, akiket
a telepesek legyilkoltak a vadnyugati filmekben
is, meg azokat, akik háborúba, gyerekszülésbe,
forradalmakba haltak bele, hogy aztán az élet
mégiscsak továbbmenjen; hogy meggyászolja
az atomkatasztrófák túlélőit, a rákos, bőrhámlásos
szerencsétleneket, a légerek népét vagy azokat,
akiket betegségek, gerincbántalmak, minősített
fájdalmak gyötörnek, lelki nyavalyák.

az embert,

aki tudja, rosszul választ eszmék és szerelmek
közül, de választania kell.

milyen kegyetlen tud lenni

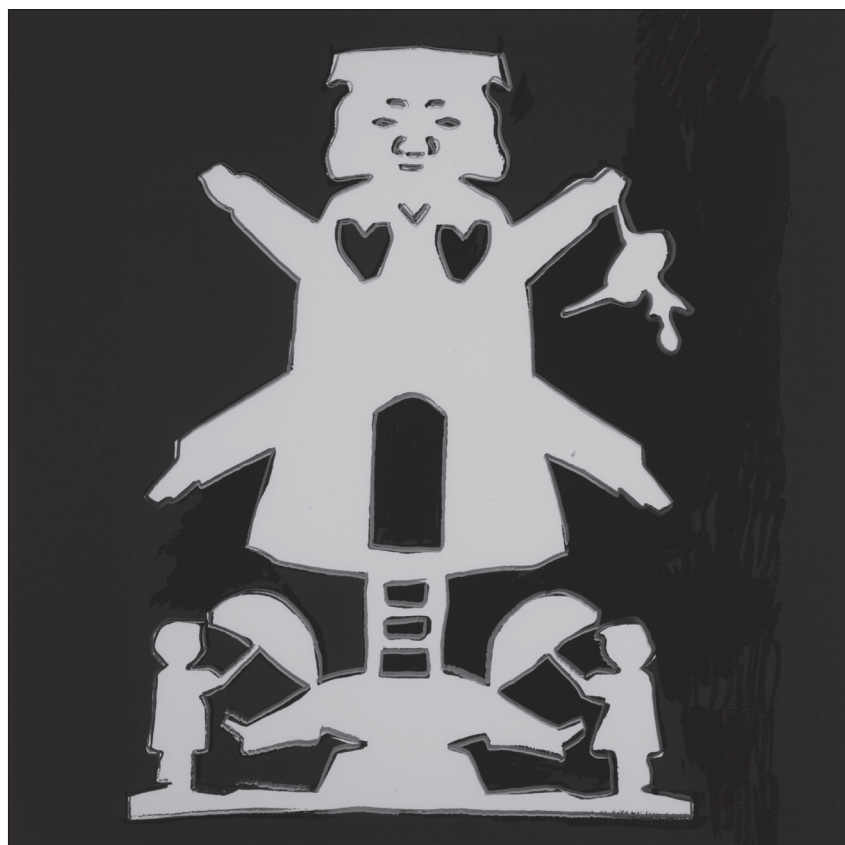
az ember, mondja az ember. de hát ki okoz több
szenvedést: az ember vagy az isten?

persze mindez

mindegy is egy idő után, mert a kövek, a kvarkok

nem emlékeznek semmilyen kínra, s az információ is csak addig információ, míg létezik, aki értelmezni tudja, utána már csak valamiféle rendezettség érzetét kelthetnék a betűk, a bitek, a mondatok, ha lenne még érzet, ha értelmezhető lenne, hogy mi is az a rendezettség.

de csak az űr lesz, a miriád hideg csillagok, amelyek a rengeteg térben és időben pulzálnak, mozognak, a franc tudja, mit csinálnak, s csak atomok lesznek, szén, hidrogén, nitrogén és a többiek, de még nekik sem lesz kedvük újrakezdeni ezt a komédiát, ami tart még valameddig mindenkinek.

Hans Christian Andersen (1987)

Az idő szaga

A harmincötös szeptemberben, annak is az utolsó napjainak egyikén, felhős és borús időben, amikor már Nürnbergben megszavazták az úgynevezett faji törvényeket, éppenséggel az olyan törvényeket, melyek tiltották a zsidók és nem zsidók szerelmi közeledését, az abból logikusan következő egyesülését, Karolina arra kérte Ernát, hogy ha esik, ha hullni kezd valami víz, esőféle, vigye ki a kastélyépület elé, a fedetlen, kavicsos részre. Ha odabent nyomná el az álom, vagy csak elbillent fejjel szunyókálna, ne tétovázzon, cipelje ki szépen. Van egy gurulós szék a nagykabátos szekrényben vagy a kamralejáronál vagy valahol.

Erna jól tudta, hogy akad ilyen szék, még a gróf úr használta, de egyszer elfészelt benne a részeg Gál, a tanár is, amikor ő Zsolttal megfogant, mert az az átkozott Stein Frici a kastélyban tobzódott, jól van, azt kell majd neki az ég alá tolnia.

– Szeretne fürdeni, grófnő?

– És esővízzel szeretne?, ez is jól van, ha így akarja, így is lesz.

Ami tehát honnan érkezik, akár az áldás?

Fentről, a nagyon magasból, a Jóisten izzad, hideget izzad alá, a világra, a dér, a dara, a hó is Isten izzadása.

– És tüdőgyulladást is szeretne az úrnő?

– Tüdőlobhoz, korai halálhoz is lenne kedve?

– A ravatalt hogyan tetszik gondolni?

Erna sziszegett, pedig nem volt szokása vékonyítani a szavakat. Dühítette az önfejtőség, mi végre lesz ennyi makacsság egy vékony kis testben, mi értelme az öngyötrésnek, hogy lehet valaki ilyen erőtlén, Karolina csak tetszeleg a saját bajával. Azonban a grófnő csak mosolygott, és mintha az ázott rizsre pillantana, lehunyta a szemét.

– Álmos ember nem fázik meg, Erna.

– Hát ezt nagyon ferdén tudja a grófnő. Álmos ember meg is fagyhat! – ezt már kiáltotta Erna, mert kislánykorában valóban megfagyott az egyik testvére. Elaludt a hóban. A kis Józsefre úgy találtak hajnalban, hogy kemény volt a teste. Kővé lett a kisgyerek, mert kiszökött báméskodni, tud lidérc lenni a holdfény a szűzhavon. Az ilyen kislefagyottnak olyan a tekintete, mint a bolti babáknak.

Jöttek a felhők, mint valami tolakodó, lökdösődő égi szerelvények. Összetorlódtak odafönt, szürke paplan lett belőlük. Szürkévé váltak a fák, a füvek, a tudatlan állatok, de az utcakövön, a határban bókászó ember is. Kitolta mégis Erna Karolinát, közben az uradalmi férfiak mind behúzódtak valami védelem alá, ki cserepes fedél óvásába, ki meg ernyőt tartott maga fölé, s fordult, mintha nem akarna leskelődni. Hűvös, irigy széllel érkezett a hideg szemű eső, rázta a lombokat, haragossá vált tőle a kert, akárha ellenére lett volna, hogy így vegzálják. Melyik kert szereti, ha lökdösik és tépdeseik, szanaszét szórják a dolgait, miket pedig oly büszkén tárt a napfény elé, s mutat a legszegényebb kis-sugárnak is. Hiába aprehendált a Kollowitz-kert. Lila volt az ég, akár egy óriási monokli. Feketélt az fenti mindenség. Kitolta Erna a magatehetetlen Karolinát, ahogyan ő parancsolta, gyors és szakavatott mozdulatokkal lehúzkodta róla a kisköntöst, a selyemblúzt, a melltartót, és mintha napjában százszor csinálná, a kapcsát kipattintotta. Előgömbölyödtek a szép, boldogtalan mellek, Erna tűnődött, hogy mikor érinthették őket utoljára. Férfi mikor láthatta ezeket az éhes, fehér gyümölcsöket, melyek mintha még most is értetlenek lennének? Hát jó régen lehetett az, kiskedden. Akkor észbe kapott, megfordult. Nem kellett mondani se már, hogy takarodjanak befelé, ne leselkedjen tenyér, sapkaperem alól egyetlen

uradalmi hím sem. Jónás után hosszanti irányban magasba füstölt még egy csikk. Bent vannak. Állnak. Némák. Kint dobogat a levelek hátán az eső. Különös szokásai vannak az úrnőnek. Ez az egyik, hogy hagyja esővízzel veretni a mezítelen testét, és közben alszik. Vagy csak úgy tesz. Mert nem igaz, hogy az ember esőben, zivatarban képes mélyen, mozdulatlanul aludni. Minden vízcsepp vándor különben. A víz a legnagyobb vándor a világon! Vizes lesz a grófnő haja, rátapad az homlokára, az arcára, csatában, ragadt fűtőkben is kellemes marad az arca. A kellemes az szép is? A fehér hasán összekulcsolódnak az ujjai, egyik mellbimbóján vízcsepp szédelgi magát aprószem gyémántnak.

De nézzenek oda!

Már várakozik a szekér az úton, mintha lebbenne a ponyva, és nagy kócos, borzas fejek kukucskálnának. Igen, ki is jönnek onnan, a nehéz, ázott és rossz szagú ponyva alól, kikecmeregnek, zsibbadt tagokkal bújnak elő, nyújtózkodnak, mint akik fölébredtek. Vannak vagy féltucatnyian, öten-hatan, valahányan. A zsidó boltosfiú megszámolná őket biztosan.

Erna integet nekik, na, de ezt már mégse, hogy képzelik?! Nem szabad, de bizony még nekik se szabad leleskelni, azonnal tessék visszatakarodni a ponyva alá. Coki!

Károgva nevetnek, bugyognak, nagy vidáman arcokat szemetelnek bele a világba.

Kikacagják Ernát, ahogy nevet a telihold, ahogy nevet a széltől incselt fű, ahogy röhögi az eget a békalencsés rossz kanális.

Ja, te kis buta vászoncseléd!

Hiszen ez nekik nem is leleskelés.

Hanem akkor?!

Hát ők onnan bentről is látnak mindent.

Mindent, te!

Onnan?! Abból a bűdösből?! Akkor minek jöttök ki, hogy megrémisszétek még a sintért is!

Tudod te azt. Mert bűdös van, de még nekünk is. Fulladozunk? Ó, igen. Légszomj gyötör bennünket? Hát persze. Mert aztán tornázni kell, tagot mozgatni, vért pezsdíteni az örökkévalóságnak is, ami mi vagyunk, te lány!, a vihogás megint, bugyog és örvend, és nem akar elmúlni, ha már nem is hallatszík, akkor se, mert a fül, de inkább a lélek emlékszik rá, mintha még mindig hallatszana, és nem múlik az eső elmúltával, az éj jövetelével, a napkeltével sem. Pedig Erna hogy megunt már a könnyes szekerések bohóckodását és Karolina hóbertosságát, megunt minden mást, mert fél a szabálytalanságtól, betolja a kastélyba a lányt, hol a kandallóban, bár nyár van, táncolnak a gyereklángok. Bézsé Gerzson nyitotta az ajtót, mint egy tanult komornyik. Csücsörít, fölfúvódik az arca. Hát még ez is! Erna emeli az ujját, szemet lehunyni, száját összeszorítani. Csönd legyen. És az is lesz.

Olyan csönd lesz, hogy hallani lehet, odakint, az esővel elsiratott világban elkocog a könnyes szekér.

+

Motoros futár durrogott be az udvarra. A magyar nemzet kormányzó ura a kenderesi családi birtokon időzik néhány könnyedebb napot, és mert erősen érdekli a Kollowitz-uradalom helyzete és állapota, meg persze az is, hogy mi minden történt errefelé az elmúlt években, ő és hitvese, Józászhelyi Purgly Magdolna szívesen meglátogatnák Karolina grófnőt. Így. Ennyi, legyezi magát a férfiú a fehér bőrkesztyűvel, mert egyszuszra elmondta, és már le is biggyedt a szája. Motoros szemüveg, nem is látszik a szeme. Nagyon modern ember.

Ez az értesítés, akárhogyan is lett nézve, szenzáció volt, kivételes esemény. A mindjobban csöndesülő, egyre kevésbé látványos években Kollowitz gróf nem ápolt barátságos viszonyt a Horthy-családdal. Őszintén szólva semmilyen viszonyt nem ápolt velük. Konkrétabban az öreg gróf valamiért neheztelt a famíliára. Többet is érzett. Ki nem állhatta őket, és ezt ez érzését a halálra készülődve sem vizsgálta fölül.

– Készüljenek, sokan leszünk. Tudtok-e rendesen hajlongani? – tudakolta halk, reszelt hangon a motoros futár, máskülönben erős, tagbaszakadt ember volt, nem kevés magabizással fordította körbe a fejét, a száján ott maradt a megvető biggyesztés. Jónás tudta a dolgát, vigyázban állt, meghajtott tekintélyes, kócos fejét.

– Megbaszhatod magad, kisfiam – válaszolt húzott, árnyékos mosollyal a gazdatiszt.

– Hogyan, kérem?

– A seggem, fiam. Fényesre kellene nyalni.

A kormányzó és felesége pontosak voltak. A kormányzónak nem szokása a késés, egy katonember úgy érkezik, mint a halál. A halál pontos? Nem, ez az állítás talán nem föltétlenül bírja az igazság önkényes feljebbvalóságát. A halál nem pontos, inkább pontos lesz. Aktuálisan a jövő idő a legpontosabb, hát nem? Igen, igen, csak a jövő idő a pontos, de az nagyon. Mindegy is, Karolina lelecsukódó szemekkel nézte a fess, kemény embert, aki ropogós, fényesre kefélt egyenruhát viselt. Egy országkormányzó teszi tiszteletét nála, és személyesen, nahát.

– Lányom – mondta Karolinának a szép, telt idomú Horthyné, és a könyökét érintette, akár egy jó anya. – Kislányom, annyira boldog vagyok, hogy nem öltözől fiúsan.

Amikor érkeztek a kormányzók, Karolina akkor is ezen gondolkodott, és mert jókora erőfeszítéket tett, csipkedte az arcát, vizezte a szemhéját, sőt, a kényelmetlenebb, tömör talpú cipőjét vette föl, ébren volt. Milyen konokság, milyen furcsa magabiztosság áradt belőle, ebből a Horthyból. Egy fa, amit minden évben megvágunk. Tud-e félni ez az ember? Tudja-e a kétely kitartó, szelíd mardosását, annak szomorúságát, a bizonytalanság hullámverését? Tett-e olyat, amit nem szabadna, csak lehet, mert abban a lehetben szabadabb az ember, szabadabb és kiszolgáltatottabb?

Lát-e ködöt, nemtudást?

Azt beszélik, el tud ájulni bizonyos vészes hírek hallatán.

Kiszalad arcából a vér, elveszti az eszméletét, s dől, mint a megütött bábu.

Bumm!

– Beteg vagy, kislányom? – kérdezte Horthyné közel hajolva, őszinte aggodás áradt a hangjából.

Kelet felé, a szomszédos faluban volt a családi kastélyuk, kétórányi járásra, háromra legföljebb, körülbelül akkora építmény volt, mint a Kollowitz-kastély, bár a kenderesi uradalom, nem kétséges, mindig is szélesebb körű és alaposabb gondozásban részesült. Több volt az apanázs, tornyosra rakott gazdaszekér, a pesti áru, a mediterrán küldemény, francia borosládák, na igen. De azért a kertje nem volt olyan, mint emennek. Csak talán szigorúbban és hagyományosabb módszerekkel volt ápolva, több vezényszó, több parancs hangzott el benne, de mindez egy valamirevaló kerthez kevés. Talán más kell egy igazi kertnek, a letört faszú puttó öröknevetése, a lopás, az eltüntetés nagyvonalú engedélyezése, álmodás lombok alatt, bukszusok között, tapogató kezek, elnyílt, ziháló szájak, ki tudja. Néha milyen jó helyet talál magának a romlás. Mert mit kezd a kert a fegyelemmel. Kezd vele persze, értékeli, köszöni. Karolina nem felejtette, hogy álmodnak a kertek, lopnak, nézelődnek, és ha úgy alakul, hát ölnek is. Több pénz állt a személyzet rendelkezésére Kenderesen, különösen az utóbbi esztendőben. Mérnökök, beszállítók, földolgozók sűrögtek a legfinomabb dunai kavicssal fölszórt, virágokkal teliültetett kastélyparkban reggeltől a naplemente vérvörösséig, a falakról nem pergett a vakolat, dehogyis merte volna.

A kormányzó és hitvese természetesen autóval érkezett a Kollowitz-birtokhoz, Bézsé Gerzson, miután tehette, körbejárta a még fűjtató, dohogó járművet. Akkora volt az automobil, mint egy guruló kisház.

Egy gyönyörűség, te jó ég, egy igazi Maybach-Zeppelin! Ritka, mint a fehér holló, azt mesélik, hártavékony bőrkesztyűben, szép szájukban apró szegecsket és csavarokat tartva szerelik össze a kiképzett autógyári munkások. Bepárásította a fémfedele a forró gőz. Elhomályosult az ablaküveg, mintha vékony tejjel locsolták volna. Finom bőrlélek, fából kifaragott kormány, ablaktekerő, de mint a mesében.

– Lányom – szólt a kormányzó felesége, és megsimogatta Karolina arcát, aki nagy lélegzetet vett, nem elaludni, nem elaludni.

De máris megérkezett egy szolidabb, voltaképpen szétesésre készülődő városi jármű, rekedt dudarzóval megállt, abból kiküszködte súlyos testét a rendőrfőnök, mögötte tolatott a tűzoltóparancsnok és két egyházi méltóság: a református pap, valamint Seregi Ádám, a helybeli katolikus méltóság. Mindenki a fedélzeten, ajvő. Illetve legutoljára a polgármester kászálódott ki. Nehezen fértek el odabent, nyújtogatták a tagjaikat, ilyen rövid, alig féltucat kilométeres úton is elgémberedtek. A katolikus pap

végül keresztet vetett, aztán Jónáshoz lépett, akinek a kezében ott volt a kancsónyi bor, mellette meg a poharas asztalka.

A kormányzói sofőr a Mercedes mellett állt, elegánsan, és nem különösebben leplezett megvetéssel bámulta őket, fintorgott Bézsére, elfújta magától a kék füstöt, igazán, akár egy idős ficsúr. Bézsé meg-simogatta a saját fejét. Egyidősek lehettek, ami azt illeti, két korosabb, ezt is meg azt megtapasztaló férfi. A kormányzó sofőrje vékony volt, Bézsé Gerzson viszont testesebb. Ennek vékony divatbajusz kunkorodott az orra alatt, és különösképpen ápolt volt. Most a kastély épületét bámulta, az egyik ablakát, és mintha emlékezett volna. Bézsé Gerzson ábrázata rendesen fénylett, néha tüskék csillog-tatták, de mára lesikálta az arcát, mert gyengéden, de határozottan szólította föl Erna, hogy vegye elő a beretvát, és használja is.

– Nem láttál még autót, fiam? – kérdezte visszapillantva a kormányzói sofőr, a fehér kesztyűjével legyezgette magát.

– Egyet vagy kettőt talán – szólt Gerzson magára nyugalmat erőltetve, előrehajolt. Mert ekkor megismerte a figurát. Ő volt az, akinek vagy negyedszázada ellátta a baját a grófnő miatt.

Azt a kurva!

Ez a szarházi akart beszőkni a grófnő ablakán, vagy talán be is szökött, hogyan volt, emlékezete, mint a szakadt papír, mely az egykor volt halálos és drámai események hogyanját és mikéntjét is elbizonytalanította. De hogyan is ne tudta volna, hogy az egy drámai galiba volt! Fájt napokon át az egyetlen, óriási ökle, amivel lesújtott. Ez a gigerli madárijesztő volt az, akinek fél kézzel szétverte a pimasz ábrázatát, hogy aztán, ahogy hallotta, hetekig nyomja az ágyat.

A grófi sofőr fordult, Karolina álmos, elnyújtott hangját hallotta, nézte őt. Egy grófnő, aki talán a lánya lehetett volna. Te jó ég. De erre már Ernát is előremozdította a kíváncsiság, mert akkor, régen az idős grófnő neki is mesélt, de még mennyit mesélt, és amikor így, a legnagyobb váratlansággal, már-már varázsütésre torlódnak össze az emberi történetek, egymásba kapaszkodnak, amikor újra tartják és taszítják egymást, meg kellett érteni, hogy a múlt akarja mutogatni magát, ő akar előkerülni, fölbukkanni, mintha eddig fuldoklott volna, de nem fényképek, képek, festmények és megroggyant épületek által, hanem a lelkek zavarodásával és fájásával. Ez volt az a férfi, aki az idős grófnővel?! De akkor szétörte a cserepeket egy élesebb hang, Jónásé.

– Tessék parancsolni, kormányzó úr!

Horthy Miklós pedig, mintha régen várt volna erre, máris megszólalt, be sem mentek egyelőre, küldöttsége mögötte toporgott. Ott tehetetlenkedett mögötte a városi tótumfaktum. Ezek az urak valahogy mindig vannak. Mindig lesznek. Úgy állnak, mint a fegyelmezett, pálcától, vesszőtől tanult, sokat körmözött, pajeszos gyerekek, alázatuk, hódolatuk, alkalmazkodásuk képessége örök. Ez a tempó lesz mindig. Ilyen nyúlós és nyálas alázat, a túlélés bókolása kiirthatatlan, fű, gaz, gyom. Ez a tempó lesz a pokolban, a mennyekben is. A kormányzó pedig, mintha ott se lennének, mintha csak Karolinát látná, beszélni kezdett, és közben már elő is vett valami papírost.

– Vannak jelentések számosan – recsegett a pecsételt, hivatalos irományokat. – Annyiféle helyen látták őket, grófnő. A városi mozi épülete előtt. A templomoknál, bizonyos zsidó tulajdonú kereskedéseknél. Látták őket a Kaszinónál, a sportpálya oldalában, hajlongó fűzfák, bokrok takarásában. Fegyvernek határában! Kenderes határában! Ezeket a kivonatokat a rendőrpapancsnok adta. Ezeket a katolikus plébános, Seregi atya. Ezeket itt a városi Nőegylet kedves tagjainak vallomása. Jegyzőkönyv is van!

Karolina bizonytalanul elhúzta a száját.

– Az eget nem figyelteti, kormányzó úr?

Horthy mereven bólintott.

– Már miért ne tenném, arra ott a tűzoltó egylet néhány kitüntetett tagja, kik jegyeznek minden napfölkeltét.

A felesége nagyot sóhajtott, megjelent a szája sarkában egy könnyű, már-már csúfolódó félmosoly. Karolina úgy látta, hogy a kormányzóné forgatja a szemeit. De hogyan forgatja?! Olyan lesz egyszerűben az arca, mint a kormányzónak! Merev és katonás. Érzelemmentes. Mimézis! Utánozza, azonossá válik vele? Színházat játszik? Karolina nem tudta eldönteni.

– És mi a kérdése, kormányzó úr?

– Hát hogy maguk látták-e őket. És mi a kapcsolatuk velük, ezekkel a ... – a kormányzó bizonytalanul elhallgatott.

– Ezekkel a bohócokkal?

– Mutatványosok – suttogta önkéntelenül Erna, aki hátrább állt, és hiába kapta a szája elé a kezét, megjegyezte őt nyomban néhány szempár. Karolina bólintott, lassan, mintha súlyos erő húzná, lecsukódott a szeme. Hát jó, de azért nem annyira akar ő foglalkozni ezzel, de befelé indult a kastély épületébe, a kompánia követte, a kormányzóné melléje lépett, és magától értetődően belé karolt. Lágy volt az érintése, bánattól átítatott. Milyen szomorú karolás! Úgy karol, mintha kapaszkodna is.

– Látja, ilyen gyöngye már az én látásom – fordult mégis Karolina Horthy felé, mintha nem állna szorosan mellette a felesége. – Ilyen fáradt már az én a tekintetem. Ilyen ködben, ilyen semmiben lépelek napról napra. És igen, mégis láttuk őket. Látták az embereim ezeket a bohócokat. A munkásaim látták őket. Erna, csak jöjjön, kérem!

A kormányzó meg sem szólalt. Karolina fölpillantott, mit látott, hát a kormányzóné is csak hunyorg, mint akinek valami fáj. Nahát, mi ez?! A városi kíséret hallgatott, akár a sír, forogtak a pockos hasak előtt a kalapok. Halálra váltan szaporázott utánuk a nagyszalonig Erna, jaj, mit rontott el. Lázasan gondolkodott, tett-e valami félreérthető kijelentést piacon, boltban, templomtéren, csak mert a kormányzó fenyegetően rámutatott. Mert az biztos, hogy csak a mutatványos szó miatt nem kerülne ilyen vallató fénybe.

– Maga! Igen, maga! Azt állítja, maga is látta őket?

Erna fél térdre ereszkedett, a fejét is lehajtotta a magyarok kormányzója előtt, reszketett. Mintha a padlórésekhez beszélt volna.

– Ó, hogyne, láttam őket, kormányzó úr. A hites férjem is szemrevételezte a kompániát, utazott a rozoga alkotmányukban. A fiaimnak, Józsefnek és Zsoltnek is volt dolga velük – kicsit hallgatott, ráncolta a homlokát, kimondja-e.

– És én is üldögéltem mellettük.

Lett egy kis csönd.

– Maga?!

– Igen, én, kormányzó úr.

– És miért üldögélt velük? Milyen alapon? Mit tart fölölük?

Erna nagy levegőt vett.

– Hát bűdösek, az már igaz. Meg vidámak is, pedig csak bánatot isznak. Billegnek, mint legelő állat a mezőn, csakhogy ők a lelket legelik. Kieszik a lélekből a bánatot. Az enyémből... nahát, abból milyen sokszor kiették. De mi erről otthon nem nagyon beszélünk, mert nincsenek arra szavaink, hogy mi és ők. Csak tudom róluk, tudom a családomról, hogy volt dolguk nekik is velük.

A kormányzó igazán úgy bámulta az egyszerű asszonyt, mint egy jelenést. Parasztvarázslat? Szolgacsoda? Fölhúzta a szemöldökét, hunyorgott, reszelgette a katonás torkát. Karolina meg kuncogott, egészen fölélénkült. A kormányzóné megint utánozta az urát, különös arckifejezéseket vágott. A kormányzón egyértelműen az látszott, hogy soha nem találkozott efféle értelmetlen, haszontalan és mérően oktalan beszéddel! Ott feküdni a hajópadlón, egy átvérzett matracon, amikor azt a sebesülést kapta az otrantói csatában, amikor a sapkáját verte le a robbanó gránát systerő szele, nohát, az rendben. Amikor megsüketült. Rendben. Elájult, mint egy gyereklány. De ki nem tette volna, ha így körbeforgja a légnymás forró örvénye?! Amikor meghallotta, a kenderesi kastély parkjában, hogy arra kéri, vegye át az ország marsallbotját, mert nála nincsen méltóbb, nincsen alkalmasabb, rátermettebb illető, megszédült. Kapaszkodott egy törekeny facsemetében, nagyon kapaszkodott, és az veszélyesen alá hajlott, hogy a kis csúcsa már a földbe fúrta magát, de mégis megtartotta őt. Jel volt ez, tudta. Egy facsemete mondta meg neki, hogy fa lesz az országból, nagy lombozatú, terebélyes, súlyos törzsű. De csak ha átveszi az országos marsallbotot. Súlyos, nehéz fémek csattogtak az égből. Csak akarnia kell. Tiéd, fiam, egy ország. Tiéd a hatalom. Ezekben a szavakban, mondatokban volt értelem, mert volt bennünk dilemma. Felelősség! Meg volt bennük a fölül nem írható kényszerűség is. Nem is ájult el, csak megszédült.

De amiről ez a senkise vászoncseléd beszél?!

– Bűdös volt, kormányzó úr!

– Mi volt bűdös, fiam?

– Abban a szekérben – köhögte Erna. Aztán csak hallotta magát. Mintha nem ő mondta volna.

– Az időnek, kormányzó úr, szaga van. Vérszag. Szájszag. Ürülék illata, emberi testek illata, izzadságé, könnyé. Amikor az ember megszületik, bűdös. Amikor él, akkor is bűdös, össze-vissza vonszolja az illatát a tiszta ég alatt, mint aki rosszul él. Amikor boldog lesz, vagy rájön arra, mi fán terem, talán akkor is szaga van. És bűdösen hal meg, kérem szépen.

– Jól van, elég – a kormányzó már meg is elégette, egy gyors intéssel elküldte Ernát, menj, fiam, majd csak akkor gyere már, ha szólunk. Úgy nyúlt a homlokához, mint akinek megfájdult a halántéka.

Erna úgy is sietett ki, hogy nem nézett vissza, remegett.

Szótlatlanul teázta, koccantak a sokat megélt ezüstök. Egy családban, egy valamire való gazdaságban mindig az arany, az ezüst, az ékszer tudna a legtöbbet mesélni a félelemről. Az arany csillogása a legszebb, legtartalmasabb szorongás.

A kormányzó ivott egy kis likört, töltött a feleségének, majd némi gondolkodás után Karolina elé is odahelyezett egy poharat. Tessék csak. Virágok a szegélyen, kicsiny rózsavirágok. Karolina le-lehunyt a szemét újra, a kézfeje gyöngéd erőtlenséggel remegett.

Belépett az ebédlőbe egyszerre csak, kérés nélkül, és ez igazán illetlenségnek tetszett, Bézsé Gerzson. Megállt úrnője mögött, mint aki óvni akarja. Karolina emelte a fejét, elmosolyodott, miközben intett, hagyd, Gerzson, nem kell ezt.

Aztán bizonytalankodva fölállt, tett néhány lépést, a karját nyújtotta a kormányzóné felé, aki pedig bólintott, ej, te lány, te lány.

Máris kint voltak a kerti világ kezdetén, hol az ágyás fekete hullámozása indul a fák közé, zöld gyep zöldje szalad mellette, és remegtetik százezer levelüket a fák, a juhar, a tölgy, a nyír. A magyalbokor tövében ott hever egy gereblye, rigó futja körbe. Velük szemben álldogál a márványos kis puttó, a faszatlan angyal, és akkora vigyorral, amibe talán az egész világ belefér. Csacsognak a madarak, iderebbernek, meg oda, mintha koncert lenne a maradék, mindjárt elfogyó zöldben. Küllő csattogott a szemközti tölgyfán. Kéken, fehérén szállt fölöttük az ég, néha olyan az idő, hogy azt mutatja, nem is múlik.

– Maga, ugye, látta őket?

A kormányzóné büszke arca meg sem rezdült, de nem engedte el Karolinát. Nyomott a lány karján, megszorította szépen, mint aki igent mond.

– Ő meg nem látta – Karolina bólintott. – Egyesek, ez a véleményem, soha nem fogják látni őket. Egyeseknek ők nem lehetnek. Nekik ők soha nem fognak lenni. De maga, asszonyom, más. Örülök, hogy legalább maga látta őket.

Karolina a kormányzónő vállára engedte a halántékát. Érezte, mint egy mezőt, a másik testét. Hallotta, hogy sír. Hallotta, hogy gördülnek elő Horthyné szeméből a könnyek, csorognak alá az arcon, elhullnak az áll csúcsáról, le a kavicsos föld felé. Volt fény, volt azokban a könnyekben kétségtelenül, mennyi ég tükröződött bennük.

Amikor Karolina újra emelte az arcát, már nem látott semmit. Mintha nem is lett volna semmiféle sírás. Hol voltak a könnyek, hol voltak a játékok a tulajdonságokkal, a karakterekkel, a különbözőségekkel. Száraz volt a kormányzóné arca, merev, akár egy eldobott maszk. Ha történt színház, csak Karolina emlékezett rá, elszaladtak a messze világba a csepűrágók. Karolina hangot hallott, megfordult. Ott álltak mögöttük a városi urak. Némán, alázatosan. Mintha az idő mozgatná őket, forogtak a nagy hasak előtt a hajzsírszagú kalapok.

分離 (leválás)

„Hozott Isten, öregem,
hozott Isten.”
(Márai)

Őszi hűvös fényben
hajnalodnak a fatörzsek,
és az élénksárga halotti pagoda.

Nedves cserepek tükrözik a felhőket
más távolabbiaknak.

Macskakövek közt miniatűr
csermelyek.

Szemközt a fényes teremben megszül anyám,
és rám hagyja gyanakvásait.

A bőrfelszínről leválnak
a meghittség sárkányszárnyai.

A park aranysétányain ázott levelek.

Kũδoς

(babér)

Vacogni fogok –
a napkorongot magába fogadó
víz felől északi szél fúj.

Szárazra vetett halként
vergődik lábaimnál a kabát,
lekíváncozik hegeimről az ing.

Sirályvitorlások köröznek a lég hullámain,
és csipkedik márványősz
hajfürtjeimről a babért.

Fejdíszem zöld levélbárkái
nekivágnak a hullámok
harsány robajának.

Az éjszaka sötét függönye mögött
a tenger magába fogadja dicsőségemet is,
koszorúmat nem kell lámpám alá hazavinnem.

Lehetek tehetetlen alvás közben –
tetteimben álomszerű.

תרם

(halászháló, kiközösítés, megsemmisítés)

A horizont lépcsőin
vöröslő fáklyafényben
ökörnálnak tűnik
cellám szerkezete.

Hozzádörgölöm pikkelykérgemet –
haltestemről leválnak a láncing forgácsai.

Mire a vén halász pipájából felszállnak a parázscsillagok,
nyugtalan kapkodásommal
meghántom magam.
Meztelen puhasággal simulok
a háló
bogkristályához.

Füstkarikái közül felém fordítja tekintetét az öreg
és elégedetten adja át csontozókését.

az ebédről

velőrózsát akart rendelni, de „sült agyat” kért. családdal jött, két kicsi gyerekkel, férjjel, nagyapával. olyan hangerővel fecsegett, hogy az egész étterem elcsendesedett. szidta a nőket, vágyta a férfiakat.

álmatlankodik, meséli az apjának, meg hogy oda a fiatalsága, feszes teste, szóval egyetlen varázsereje. kocsonyás húsok ízéről beszél, február eleje van. kicsi gyereke az apját kéri, ő vigye ki wc-re, mert „anya nem szereti a bűdöset”.

de ki szereti a fecsegést, finnyáskodást, gyászbeszédeket, szóval a napi kötelező, közhelyes szart?

„sült agyat”, tévedéseket, viszont lehet szeretni, akárcsak az úrkocsonyát, beszakadt körmöt, ha volna még, aki így is mindenestül felzabálná.

zsákmányállat

hatalmas kígyóval álmodtam az éjjel, csontokat ropogtató szorításairól. felnőtt férfiakat elnyelő, vonagló zsáktestéről. lehányt, újra húzott harisnya, combok szorongatása, esetlen jóllakottság.

amit már nem etetsz tovább, más prédát keres magának.

az élet él és nem érdekli,
mennyire volt édes éppen
a te húsod. kurvaéletnek
is mondhatnánk, de inkább
maradjunk az élet egyszer-
űségénél: légy hálás, mint
a bármelyik legfinomabb préda!

szürke csődör: négy boros címkére

szép büszke csődör volt az én apám,
jó bort ivott és szerette a nőket.
dűlő remegni kezdett hallatán,
ha épp szüretkor jött szemezni őket.

a szürke télben csődör nagyapám,
fahordóból idézte meg az istent.
szép asszonyai ültek pamlagán
vagy hordóin, mint az egyetlen kincsen.

a nők, ha vártak még egy simítást,
rájuk se nézett, elmerült a ködben.
a nő szerelmet, s ő vajon mi mást?
– hazára vágyott búsan és törötten.

másnap akárcsak az a hadvezér,
ki elvesztette rég a háborúkat.
remegve jött, arca hamufehér,
de asszonyai így is érte nyúltak.

Tök

Nem erről volt szó.
Hanem, hogy morzsa
sem marad Ninivéből.
Te pedig hallgatsz.
Tojok a parancsolatra,
olyan leszek, mint Ninive
dőzsölő elitje.

Bárcsak Tarsisban hagytál volna,
hadd temessenek el a gyűlölet-
kampány fölkorbácsolt hullá-
mai.

Te küldtél Ninivébe,
torkodig ért
a gonoszsága.
Amikor megszólaltam,
néhány rokon letagadott,
elfordultak tőlem
régi barátaim.
Ugyanoda lyukadtam ki:
reménytelen.

Te teremtetted,
ám kiszáradt a tök,
akkor miért hagyod
életben Ninivét?
Rendben, én sem kockáztatok,
munkahelyem, családom van.
Hirdetem az új ígét:
uborka találkozik a tökkel,
s úgy köszön,
szia, tökfej!

Pikánsabban:
ha nincs igazság,
szar a világ,
tök a tromf.

Minden utcasarkon
óriás plakát,
rajta vigyorgó pofa:
tök a feje,
gané a veleje.

Tőlem, ha olykor megkérded,
ki az, ki lefejtí bőrünket,
olcsó, de pontos a válaszom:
a töketlen társadalom.

Hallja, aki hallja:
tele a tököm.
A többit hagyom
a Terminátorra,
úgy olvastam,
lesz folytatása.

Hóseás kemenczéje

Vesém kemence:
felhőalakú kő
sül falai közt,
sakál éveim
sűrű salakja.

Fel-alá görgetem
a megkövesedett felhőt.

Szól a vesém,
vékony, él-
es a hangja,
mint a Biblia-pap-
ír:

*Gonoszságukkal gyönyörködtetik
a királyt, és hazugságaikkal
a fejedelmeket.*

Nem látom Hóseás korát,
nincs kulcsom

a hasüregem hátsó terméhez,
 ahol az ágyéki gerinc
 egyik oldalán,
 a bal vesémben
 kushad a görcs.

Észrevétlenül dagad
 az organizmus
 homokkal teli haragja:

*Egész éjszaka alszik az ő sütőjük;
 reggel ég,
 mint a lángoló tűz.*

Vesémből fölcsap
 a hang:

*Mindnyájan tüzesek,
 mint a sütő kemencze,
 és megemésztik bíráikat.*

Hasít a felhő:

*Királyaik mind
 elhullottak.*

Roppan a kő:

*Nincs köztök senki,
 a ki hozzám ki-
 áltana.*

LAUER PÉTER ◀

Zoo-leaks

(avagy AnimalBook felhasználók
 kiszivárgott írásai)

Agáma írta:

Kihívok minden

szőrrel-bőrrel-tollal
 ellátott
 állatot,
 zártkerti alkotót
 egy kis verselésre
 íme itt a QR kód:

Írjon tollas és négylábú,
 (nyugi, az oldal zártláncú)
 Jöhet bármilyen költemény,
 self-portrait, egymásról vélemény...
 Nézzétek: kezdem én.

Kolibri és 16 emlős kedveli ezt

Álmában az állatkertben
 díjat nyert az agáma.
 Párnája egy nagy, fehér kő,
 látod, elvan magába'.

Agáma kedveli ezt

Moloch-gyík írta:

Tüskéivel játszadozva
kérdezi egy kis ördög:
„Hogyha nem felétek futok,
ugye, máris örültök?”

Ékszertereknős írta:

Megcsillan és tovatűnik
teknős páncélján a fény,
olyan, mint egy ékszerdoboz,
szájában moszatlepeny.

Agáma írta:

Kedves Teve felesége,
Kihívlak most verselésre!
Oszd meg lelkednek titkait,
teve-poéma ritka itt.

Tevéné írta:

Egy púp, két púp,
öt púp meg tíz,
surran a tevepata,
messze van a víz.

*Weöresbegy, Vörös Macskamedve és 3 teveborjú
kedveli ezt*

Zsiráf írta:

Most tényleg mindenki magáról?
Legyen az alany más:
Itt a vers egy barátról.

Veszprémben egyszer az elefánt,
beevett, azt' mindent telehányt.

„Bocsánat!” – így mondta,
„A hányás szó ronda,
csak zellert túlköltem és banánt!”
Elefánt kedveli ezt

Piton írta:

Már zsiráfok is rímelik?
Tessék egy hüllő-limerick.

Volt egy kobra, lakhelye Mianmar,
Csak rizst kapott. Sziszegte: „Ugyan már,
azt gondoljátok talán,
e vagány hüllő vegán?
Fogam minden husinak odamar.”
Kobra és Boa kedveli ezt

Hölgyek és urak – Wilhelmina Ross (1975)

▶ TÓTH KRISZTINA

Malac és Liba ismerkedik a betűkkel

Malac és Liba régóta vágyott már egy iskolatáskára. Reggelenként az udvaron köszöntötték Gáborkát, és elkísérték egészen a kapuig, amikor hátán az iskolatáskával elindult a buszmegálló felé. Addig röfögtek és gágogtak neki, hogy így a táska, meg úgy a táska, míg az végre megkérdezte az anyukáját, hogy nem tudna-e ebben segíteni. Gáborka anyukája erre felment a padlásra, és átnézte a régi holmikkal telepakolt kartondobozokat. Rögtön talált is valamit mind a két állatkának: Malac Gáborka régi, óvodai hátizsákját kapta meg, Liba pedig azt a kis hímzett ballagótarisznyát, amivel Gáborka annak idején az óvodától búcsúzott.

Malac és Liba büszkén köröztek az udvarban, és mindenkinek elújságolták, hogy nekik is van már iskolatáskájuk. Dicsekedtek a verebeknek, a legyeknek, és remélték, hogy a szomszédból is látják őket. Hogy iskolaszereket is tehessenek az új táskájukba, Gáborka odaajándékozta nekik a régi olvasókönyvét, meg egy éppen csak megkezdett vonalas füzetet.

Malac kinyitott a könyvet első oldalon, és figyelmesen bámulta a lapot. Egy A ábra volt rajta, mellette pedig egy alma.

– Ez mi? – érdeklődött Liba.

Malac nem akart butának mutatkozni, ezért azt felelte, hogy szerinté ez egy malacoknak épített kis házikó.

– Amiből kigurult egy alma – tette hozzá.

Liba keringett a könyv körül, és fejét oldalra döntve vizsgálta a rajzot.

– Meg-gá-gállapítom – szólalt meg végül –, hogy ez inkább egy róka. Egy róka, akit fejbe dobtak almával.

Malac semmit sem értett az egészből. Fel nem foghatta, hogy miféle rókáról beszél Liba. Odaállt Liba mellé, és akkor rájött, hogy Liba fejével lefelé nézi a képet.

– Aha. Innen róka, onnan ház – hagyta rá békülékenyen.

Közben Kecse is odajött hozzájuk, mert kíváncsi volt, mit tanulmányoznak olyan elmélyülten. A könyv a B betűnél volt nyitva. Kecse nem akarta, hogy kihagyják őt valami finomságból, ezért odahajolt, és a B betűt ábrázoló oldalt egyszerűen megette. Mire a két barát felocsúdott a meglepetésből, már meg is rágta a papírt. Nem találta túl jónak.

– Mit művelsz, Kecse?! Éppen a betűket tanuljuk!

A kecske vállat vont, és arrébb ment, még mindig az ízetlen papír fecniken kérődzve. A könyv most a C betűnél volt nyitva.

– Szerintem... ez egy moslékos vödörnek a füle – hümmögte Malac.

Liba ismét körbetotyogta a könyvet, és azt felelte, hogy szerinté ez inkább egy giliszta lehet. Olyan giliszta, amilyeneket ő szokott kihúzni a földből. Vagyis akkor ez egy *gilisztabetű*. Malac azt javasolta, hogy kérdezzék meg Gáborkát, az a biztos. Majd ő megmondja. Már hazajött az iskolából, és meg is ebédelt.

Bekopogtak a házba, és kihívták, hogy segítsen nekik.

– Ez itt a C betű – magyarázta Gáborka. – Cé, mint cica, cukor, ceruza, cipő, cápa, cici – sorolta nagy levegővel.

Malac és Liba egymásra nézett.

– Ennyi mindent jelent?! – kérdezte riadtan Liba.

– Ez az egy betű? – hüledezett Malac, aki az olvasást sokkal egyszerűbb dolognak képzelte.

Gáborka leguggolt hozzájuk, és elmagyarázta, hogy ez csak a szavak kezdőbetűje, és hogy egy szó több betűből áll. A Malac szó például öt betűből, a Liba pedig négyből.

– Nekem öt ujjam van a kezemen – mutatta –, Malacnak pedig négy lába van.

– És nekem hány? – firtatta sértődötten Liba, aki úgy érezte, kihagyják valamiből.

Gáborka azt felelte, hogy neki kettő, Liba pedig rázendített:

Gá-gáborka megszámlolta,
hány lába van malacnak,
nekem is van két lúdlábam,
megszámolom magamnak.

Malac sem akart kimaradni, ő is vidáman röfögni kezdett:

Cé, mint coca, cé, mint cica.
Eloolvassuk, ugye, Liba?
Cé, mint cukor, cé, mint cápa,
pont kettő a Liba lába!

Ha Gáborka már úgyis kijött a házból, megkérdezték tőle, hogy szerinté mit csináljanak a füzettel. Gáborka azt javasolta, hogy írjanak bele valamit, hiszen arra való. Ki is hozott a házból egy filctollat, és ünnepélyesen átnyújtotta nekik.

Amikor elment, Malac és Liba nekilátott, hogy egy C betűt rajzoljon. Először Malac veselkedett neki. A C betűje horpadt lett, mint egy összeszáradt zsömle. Nem volt olyan szép, kerek, mint amilyet a könyvben láttak. Ekkor Malacnak pompás ötlete támadt. Meredeken előrehajolt és ráillesztette az orrát a papírra.

Liba érdeklődve odahajolt:

– Mit csinálsz? Te is megeszed a papírt, mint Kecse?

Malac azt röfögte, hogy bocsánat, de most koncentrálni, nem szabad őt zavarni. Óvatosan körberajzolta a saját orrát, és aztán felemelkedett a papírról. A füzetlapon egy tökéletes C betű ékeskedett. Liba izgatottan csapkodott a szárnyával, és azt gágogta, hogy ezt ő is szeretné megpróbálni.

– Csőrrel nem fog menni – hűtötte le a lelkesedését Malac.

Liba azonban mindenképpen le akarta utánozni az iménti mutatványt. Lehajolt, ahogy Malactól látta, és odanyomta a csőre végét a papírra. Az ő C betűje azonban még ügyetlenebbre sikeredett, mint Malacé elsőre. Csak egy összevissza, görbe kis vonal maradt a lapon.

Liba körbepillantott az udvarban, azt fürkészve, hogy hol találhatna valami C betű rajzolására alkalmas dolgot. Ami nem csőr, és nem is Malac orra. Cica, cukor, ceruza, cápa, cipő, cici – mondogatta közben magában. Hirtelen nagyszerű ötlete támadt. Eltotyogott a fészker mellé, lecsapott a csőrével, és kihúzott a földből egy természetes gilisztát.

– Na ne, eddig olyan jó napom volt – méltatlankodott a giliszta.

– Nyugi, haver, csak körberajzollak. Ha nincs ellene kifo-gá-gá-gásod – felelte Liba.

Letette a papírra a gilisztát, aki ijedtében félkör alakba húzta össze magát. Liba körberajzolta őt a tollal, aztán amikor végzett, megbökte a csőrével:

– Mehetsz.

A giliszta hátra se nézett, úgy araszolt vissza a fészkerhez, Liba pedig elégedetten nézegette a füzetbe írt C betűt. Szabályos volt, akárcsak Malacé.

Ekkor Cica jelent meg a kerítésen. Alkonyodott, most ment éppen hazafelé. Gyorsan elújságolták neki, hogy az ő neve is C betűvel kezdődik. Cica ezt tudta, mert Gáborka már említette neki. Ekkor megmutatták a füzetet is. Malac C betűjére azt mondta, hogy ez egy malacorr, ami cicafarokra hasonlít, Liba C betűjére pedig azt, hogy ez egy giliszta, ami szintén olyan, mint egy cicafarok. Megdicsérte Malac és Liba iskolatáskáját is.

– Én már csak tudom – nyávogta –, hogy néz ki egy iskolatáska. Naponta elmegyek az iskola mellett, arra szoktam egerészni. Látom a gyerekeket, akik sokkal nagyobb, ormótlan hátitáskákat

cipelnek, nem ilyen kis csinosakat, mint ezek itt. És szebben is írtok, mint a legtöbb elsős – hízelkedett tovább.

Malac és Liba erre már kidüllesztette a mellét. Cica azt mondta nekik, hogy ha akarják, ő szívesen le is osztályozza a füzetben a C betűjüket. Ad rá egy ötöst, mert úgy hallotta, hogy az iskolában az a legjobb jegy. Libának eszébe jutott, amit egyszer Gáborka mondott, és elismételte:

- Az ember magá-gá-gának tanul, nem az iskolának.
- Meg az életnek – tette hozzá tűnődve Malac.
- Mindegy – heveredett le Cica –, tulajdonképpen úgysem tudok ötöst rajzolni.
- Kecske közben befejezte a legelést és csatlakozott hozzájuk.
- Sokat okosodtunk ma – sóhajtott Liba.
- Én például mekktanultam – mekegte Kecske –, hogy a papír nem jó.

Nagyon elfáradtak reggel óta, hiszen annyi mindent történt. Bámulták a kerítésleceken át a sötét eget, ahogy felbukkan rajta a Hold, és világít, mint egy hatalmas, fényes C betű.

Képaláírás Képaláírás Képaláírás Képaláírás Képaláírás Képaláírás Képaláírás

„tudjunk együtt ülni egy asztalnál”

Beszélgetés Molnár Krisztina Ritával a Tértforgó sorozat újabb kötetéről

– Mit jelent az, hogy Tértforgó? Avassz be, kérlek!

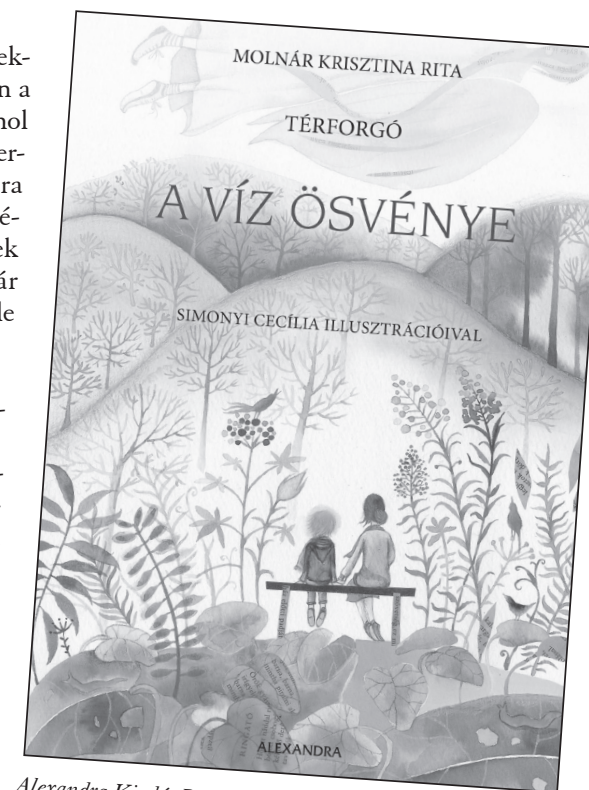
– A Tértforgó keletkezése tájakhoz és filozófiai terekhez is kapcsolódik. Az eltervezett négy kisregényben a kapcsolatokban megjelenő, hol összegubancolódó, hol kisimuló érzelmeket szerettem volna körbejárni. Persze ezek a minőségek nem állandóak, változnak, újra meg újra átfordulnak egymásba egy-egy személyiségen vagy kapcsolaton belül is, attól függően lesznek hangsúlyosak, hogy épp melyik életszakaszában jár valaki, vagy milyen váratlan esemény történik vele vagy a környezetében.

– Milyen szerepet játszanak az elemek az életünkben? Miért ennyire fontosak?

– A négy alapelemet születésünk pillanatától ismerjük. A legalapvetőbb éltető elem, a víz vesz körül bennünket az anyaméhben, de testet öltésünk pillanatában a földet és a szenvedélyes tüzet is megtapasztaljuk. Az első – általában fájdalmas – levegővételnél pedig, amikor kibukkanunk a világra a biztonságos anya-barlangból, a levegővel is találkozunk. Kisgyerekként az elemekhez jóval közelebb áll az ember, mint felnőtt korában. Empedoklész, a görög orvos és filozófus volt az első, aki négy elemet jelölt meg minden földi létező alapelemének. De Arisztotelész elmélete szerint is ennek a négy elemnek az elegye alkotja a világot. Szerinte a földhöz a száraz és hideg, a levegőhöz a nedves és meleg, a tűzhöz a száraz és meleg, a vízhez a nedves és hideg minőségek tartoznak. A középkorban Paracelsus – aki orvos és alkimista volt – a négy elem bennünk meglévő egyensúlya, illetve túlsúlya alapján határozta meg a test és lélek állapotát. Az egyik legfiatalabb tudomány, a pszichológia – egész pontosan Carl Gustav Jung – is a négy elem segítségével határozta meg a négy alap-személyiségtypust: a víz a flegmatikus, a tűz a kolerikus, a föld a melankolikus, a levegő pedig a szangvinikus személyiség jellemzője.

– Miért döntöttél úgy, hogy könyvet írsz az elemekről?

– Szerettem volna átgondolni az elemekhez kapcsolódó érzelmi minőségeket. Azt hiszem, egy mozaikcsalád mindennapjaiban mind a négy intenzíven megjelenik. A biztonságos, megkérdőjelez-

Alexandra Kiadó, Pécs, 2016

hetetlen, bizalmon alapuló, víz minőségű szeretet éppúgy, mint a tűz legkülönbözőbb arcai: a szenvedély, a szerelem, a harag vagy a kályhameleg.

– *A kötetben inkább a párbeszédké a terep, mint a leírásoké. Ezt tudatosan így tervezted?*
 – Igen, szerettem volna a narrációt a belső monológokban vagy egymással beszélgető szereplőknek, valamint az olvasóknak meghagyni, az írói nézőpontot pedig kiiktatni a szövegből.

– *Hogyan születtek meg a kötetek? Nehezen, könnyedén?*
 – Nehezen írok, rengeteget tervezgetek még az írás megkezdése előtt. Minden könyvemhez tartozik egy kriksz-krakszos ábrákkal, jegyzetekkel teli füzet, tele átnyilazásokkal, bekarikázott, fontosnak vélt kulcsgondolatokkal. Ráadásul a narráció nélküli írás nem könnyítette meg a dolgom, hiszen nagyon kellett arra figyelnem, hogy az olvasó számára így is befogadható maradjon, kitalálható legyen, ki beszél vagy elmélkedik éppen.

– *Mi volt az egyik legjobb élmény számodra az írásban?*
 – A kötetek mindegyikében szerepel két, a valóságon túli szereplő. *A víz ösvényében* József Attila és Herman Ottó szobra beszélget, *A tűz ösvényében* Vesta, a házi tűzhely őrzője és Irinyi János, a biztonsági gyufa feltalálója szólal meg egy tűzhely, illetve gyufa lángjában – az ő hangjukon megszólalni volt talán a legizgalmasabb.

– *Melyik a kedvenc elemed, melyik áll közel hozzád, és miért?*
 – Majdnem kapásból válaszoltam erre a kérdésre, és azt, hogy a levegő. De ez nem igaz. A víz, a tűz és a föld semmivel nem kevésbé fontosak számomra. Nagyon szeretek úszni a tengerben, ősztől tavaszig gyertyák és mécsesek égnek a lakásban, hogy ellensúlyozzák a sötétséget. És ahogy időm engedi, megyek a kertbe, ültetek, gyomlállok, metszek, elültetek néhány tulipánhagymát. Hogy miért? Egyik elem nélkül sem lehet élni.

– *Kiknek szánod a kötetet?*
 – Leginkább családoknak, akkor is, ha illúziónak tűnhet a családi együttolvasás. *A tűz ösvénye* legfiatalabb tagja, az örökbefogadott Tamás 11 éves, testvérei kamaszok, legidősebb nővére egyetemista. Szerintem egy 11-12 éves gyerek maga is tudja már olvasni ezt a narráció nélküli szöveget, de remélem, tényleg lesznek, akik kedvet kapnak az együttolvasáshoz.

– *Mit szeretnél üzeni A tűz ösvényével?*
 – Abban bízom, hogy a történetekben megjelenő érzelmi minőségek, a helyzetek, amelyekbe a családtagok kerülnek, sokaknak ismerősek, és jó alkalmat adnak olyan beszélgetésekre, vagy csak összenézésekre, amik arról szólnak, hogy igen, normális dolog, előfordul, hogy konfliktusba kerülünk, hogy valamelyik családtagunk elviselhetetlen lesz, mert szerelmes vagy épp becsípett. Vagy elgondolkodunk és vitatkozunk azon, hogy ki mit gondol az állatok megöléséről, vagy arról, hogyan éljük meg a minket körbevevő társadalmi különbségeket – a szegénységet vagy az elvándorlást. De nemcsak a szenvedélyes vagy pusztító arca fontos a tűznek, hanem a konyhameleg, az is, hogy tudjunk együtt ülni egy asztalnál, ami sokkal több egyszerű étkezésnél – a kihűlő kályha, az elhagyott otthon, a tűz hiánya maga a pusztulás.

– *Vannak gyerekeid? Ők mit szóltak a kötetekhez?*
 – Három gyerekem közül kettő már egyetemista, a legfiatalabb idén fog érettségizni. Ő, Márton, *A tűz ösvényében* szereplő betétmese, a *Marsmese* neki szól, tavaly nyáron, amikor a 18. születésnapját ünnepeltük, ez volt az egyik ajándéka. Péter fiam nehezen mond véleményt, mert mire megjelennek a könyvek, ő már ismeri a szövegeket, ugyanis egy nehéz feladatot lát el a könyveim születésekor: ő az egyik előolvasóm.

– *Mit szólsz az illusztrációhoz? Nekem nagyon tetszik, megkapó, magával ragadó.*

– Simonyi Cecília több könyvem illusztrátora, szeretem a képeit, sok szempontból érzékenyen reagál a szövegeimre. *A tűz ösvénye* egy-egy képe személyesen is közel áll hozzám, mivel olyan, mintha a saját gyerekeimet látnám egyiken, másikon kisebb korukban. Remélem, a kötet képi világa nem csupán a fiatalabb korosztálynak hívogató, hanem a kisebb és nagyobb kamaszoknak is. Hiszen *A tűz ösvénye* nekik is szól.

– *A kötetek összefüggenek, vagy egymás nélkül is olvashatóak, érthetőek?*

– A négy kötet egy nagycsalád különböző élethelyzeteiben játszódik, reményeim szerint egymástól függetlenül is befogadható lesz mindegyik könyv, de azt hiszem, könnyebb a kezdetkezés sorrendjében olvasni az ösvényeket.

– *Olvastam a könyv elején, hogy a szindarin, azaz a tündék nyelvén írt szövegrészlet is szerepel a könyvben. Mi ennek a szerepe? Szereted Tolkien?*

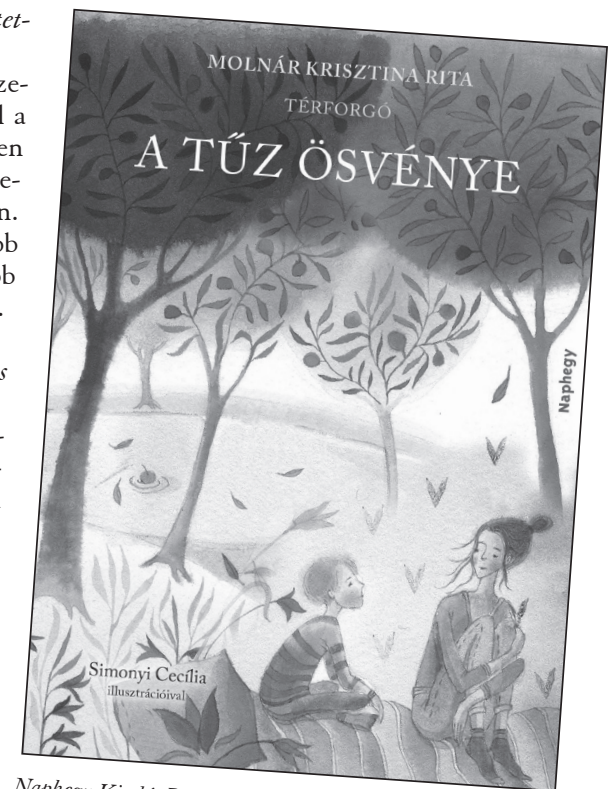
– Tolkien, akit az öcsém és Márton fiam szeretett meg velem, nagyra tartom, annak ellenére, hogy vannak, akik unják. A tünde-nyelven levelezés a kamaszok és fiatal felnőttek egy rétegében nem véletlenül lett szokás, ha úgy tetszik, divat. De azt hiszem, nem csak ezért, nem a titkolózás miatt döntöttem úgy, hogy Boró ezen a nyelven vált levelet a szerelmével. A szerelem annyira valóságos, és a nyelv, amin a két szerelmes beszél egymással, bizonyos értelemben nem hétköznapi. Ahogy Tolkien világa és az általa konstruált nyelv is nagyon hasonlít a valóságosra, de mégsem az, hanem a tökéletes, a valóság és a képzelet határát eltörlő fikció.

– *Mikor olvashatunk a következő elemről, és melyik lesz az?*

– Már elkezdtem megtervezni *A föld ösvényét*. Annyi biztos, hogy ez a könyv Somogy megye egyik kis falujában, Nagycsepelyen játszódik, és az is, hogy a beteljesült szerelem és az elmúlás, a gyász lesznek azok a minőségek, amik a középpontjában állnak majd. Hogy mikor jelenik meg, nem tudom, hiszen még csak készül a szöveg.

– *Más köteteken is dolgozol?*

– Mostanában éppen a Lackfi Jánossal közösen írt, kamaszoknak szóló kreatív írás könyv, a *Versműhely* utolsó simításain dolgozunk, ami a Móra Kiadónál jelenik majd meg. Ahogyan a *Borostyán, az időkapus* című kötetem is, melynek főszereplői egy 300 éves krokodil és egy Dorka nevű kislány, akiknek kalandos története Fraknón, az Esterházy-várban játszódik. Ősszel a Scolar Kiadónál várható a novelláskötetem, karácsony előtt pedig szintén a Scolarnál a Bogdán Viktória gyönyörű kollázsaival készült *Sálmese*.

Naphegy Kiadó, Budapest, 2018

▶ GAJDÓ ÁGNES

Mert titka mindenkinek van

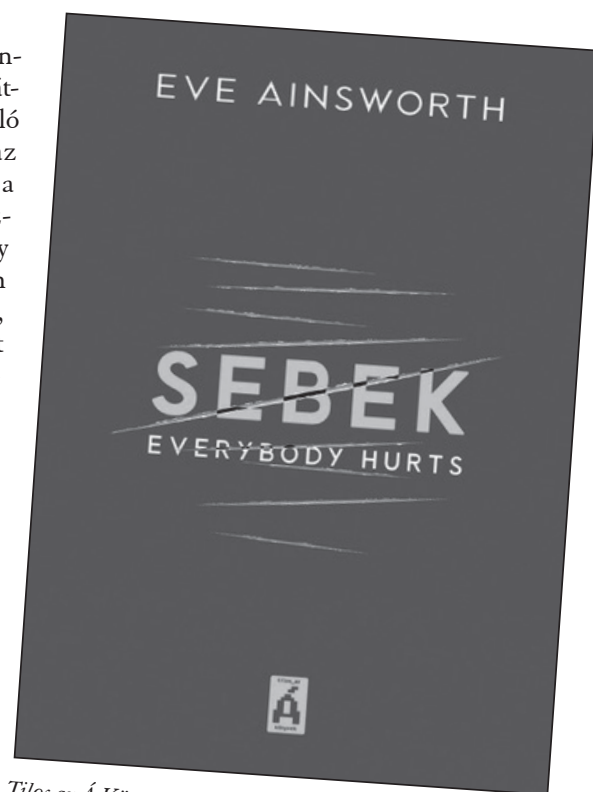
Eve Ainsworth: *Sebek*

(fordította Demény Eszter)

Ollóval, bicskával, hegyes szöggel, körzővel, pengével, mindegy, mivel, csak éles legyen és fájjon. Látni a kiserkenő vért, érezni az olykor csontig hatoló fájdalmat. S a tudat, hogy bármikor véget érhet az egész. Az egész? Mi is? A magány, a szorongás, a megmagyarázhatatlan torokszorító érzés, a küszködés a gondolatokkal... hogy semmire nem vagy jó, hogy mindent rosszul csinálsz, hogy elégedetlen veled az apád, az anyád, a tanárod... s különben is, szeret-e bárki... Félelmek, árnyak, feketeség. Saját elméd uralkodik rajtad, s bár okos vagy, gyors fel fogású, jól írsz, tehetségesnek mondanak, mégis sötétben látsz mindent, s alig várod, hogy egyedül maradj, s ökölled üsd a falat, míg kékeslilák nem lesznek a kézfejed bütykei, míg halványpiros, karcolt hegekkel tele nem lesz a karod. Hol az életlen konyhakéssel, hol a pengeéles zsilettel támadsz magad ellen – ördögi játszma ez. Élvezni a végzet közelét, a halálos hangulatot, s szenvedni a megmagyarázhatatlan büntudattól, a nyomasztó titkoktól.

Eve Ainsworth *Sebek* című kötete az önbántalmazás jelenségét járja körül, ami napjainkban is sok fiatalt érint. Gyakran nem látható, de folyamatosan érzékelhető a probléma, hiszen számos középiskolás vagy épp általános iskolás diák karcolja, vágja, bántalmazza önmagát rendszeresen. A kamaszkor labilis időszak, nem mindenki tud megbirkózni a hirtelen jött testi és lelki változásokkal, s ha mindezek mellett még egyéb traumák is érik a fiatalt, különösen felértékelődik az őt körülvevők felelőssége. Előfordulhat, hogy meghal a nagypapa vagy nagymama, s az elmúlás, a halál közelsége nagyon fölkaparhatja a gyereket. Minél idősebb, annál inkább, hiszen akkor már fölmerülhet benne a saját halál gondolata is. Már nem kicsi, hogy minden félelmével anyucihoz fusson, de még nem is eléggé erős személyiség, hogy képes legyen egyedül földolgozni a veszteséget, a hiányt. Ilyen helyzetekben különösen veszélyes, ha a közvetlen környezet nem figyel a fiatalra, nem értik meg hangulatváltozásait, s esetleg vállalhatatlan teljesítményt várnak el tőle.

A válságban lévő tizenéves nem jókedvében titkolózik. Nem is sejtik a szülők, mit nem adna az önmagát vagdosó fiatal, ha leülne mellé, s meghallgatnák – de úgy igazán, kétszáz százalékos figyelemmel – a mondandóját, vagy ha szavak nélkül is megértenék, mi zajlik benne, mi az, ami szo-

Tilos az Á Könyvek, Budapest, 2018.

rítja, nyomja törékeny, hiperérzékeny lelkét. A kulcskérdés a legtöbb esetben: „Hogyan lennél képes megbirkózni a jelennel, ha nem tudsz szembenézni a múlttal?” Ez az a kérdés, amit sosem tesznek föl a szülők gyereküknek, mert rohannak, mert dolgoznak, mert a maguk baja is épp elég kacifántos, s mert ők is gyászolnak, s gyengeségüket sosem vallanák be. Hova tűnne a tekintély?

A regény főhőse Gabi, aki rajongva szereti alkoholistá, önpusztító életet élő nagyapját, mert az öreg a maga módján mindig figyel rá. Jól elbeszélgetnek, s bár a lány ismeri a bajok fő forrását, úgy gondolja, megmentheti a férfit, s ha mellette van, egyiküket sem érheti semmi baj. Egy napon azonban a kislány nem a megszokott állapotot találja nagyapja lakásában...

„Össze vagyok zavarodva. Buta vagyok és sebzett. Minden tönkrement. Valaki kikapcsolta bennem a fényeket, és ez borzasztó. Elhagyatott épület vagyok, amiben zörögnek a szellemek és az emlékek. Menekülnöm kell. De elképzelésem sincsen, hogyan” – olvassuk a zaklatott sorokat, s keresgélünk emlékezetünkben, mit is lehet ilyenkor tenni. A rövid vallomást nem hallja senki, s Gabi érzéseit nem ismeri más, talán csak legjobb barátja, Amira. Szülei is érzik a változást, de tehetetlenek, mert eleve alkalmatlanok arra, hogy bármit őszintén meg-, netán kibeszéljenek. Gabi szerint „...apa soha nem volt a szavak embere. Sem semmié, ami túl mélyre menne. De tulajdonképpen ezért szeretem – olyan, mint egy nagyra nőtt, esetlen medveboc.” Anyjáról rosszabb a véleménye: „A kapcsolatam az anyámmal bonyolult; azt hiszem, így tudnám leginkább jellemezni. Vannak szerencsés emberek, akik közel állnak az anyjukhoz. Én nem tartozom közéjük. Ilyen egyszerű. És ez így van, amióta csak az eszemet tudom.”

A magára hagyott gyerek saját maga igyekszik gyógyírt találni a lelkiismeretét feszítő traumára. „Az emlékek üveggolyóként gurulnak ide-oda a fejemben” – írja, s közben azt érzi, MINDENRE emlékezni akar. Összetett érzések hullanak elé, kicsinosítva jó adag bizonytalansággal, kétellyel és kíváncsisággal. Gabi ugyanis kristálytisztán emlékszik arra, hogy anyja soha nem beszélt az apjáról, s amikor az öreg egyszer csak felbukkant, minden összezavarodott. A családi idill megszűnt, de a kislány nem értette az okokat. Miért, miért, kérdezgette, ám válasz nem érkezett. Anyja titkolta évtizedes sebeit, bezárkózott, nem beszélt.

A bizonytalanságot valamiféle kézzelfogható bizonyosság váltotta föl, legalábbis a lány minden vágya e körül forgott. Az egyetlen cselekvés, ami nem okozott fojtogató fájdalmat, a gördeszakázás volt: „...megpörgetem a deszkát, tekergek a levegőben. Ez az adrenalin. Az élet, mint egy vulkánkitörés.” Ezek azok a pillanatok, amikor Gabi úgy érzi: él, amikor bármi megtörténhet. Ugyanakkor egy esésnél ruhája takarásából elővillannak sebei, s hiába tapintanak rá barátai a benne dülő érzelmekre, bizonytalanságra, durván elutasítja érdeklődésüket, segítőkészségüket. Inkább a fájdalmat választja. Az önmagának okozott, véres, körömmel, foggal, ököllel okozott szenvedést.

Voltaképpen a végtelenségig fokozható lenne a probléma, hiszen a konfliktushelyzetek egyre szaporodnak, s már nemcsak a gyász, az elfojtott, érthetetlen büntudat, hanem a kortársakkal kapcsolatos, zűrzavaros érzések is befolyásolják Gabi egy-egy napját. Megérinti a szerelem, ám nem bízik senkiben. Túlságosan bezárkózott, s a vastag falak csak a mesékben omlanak le varázsütésre. Ha az önmagát sanyargató gyerek nem kér segítséget, bármi megtörténhet. Bármi rossz. De Eve Ainsworth bízik a felnőttekben és a fiatalokban is. Hisz abban, hogy a beszéd mindent megold. S hisz abban, hogy segítenünk kell, nem ítélnünk. Meg kell hallgatnunk a másikat...

Fránya dolog a művészet...

Andy Warhol kiállítása elé¹

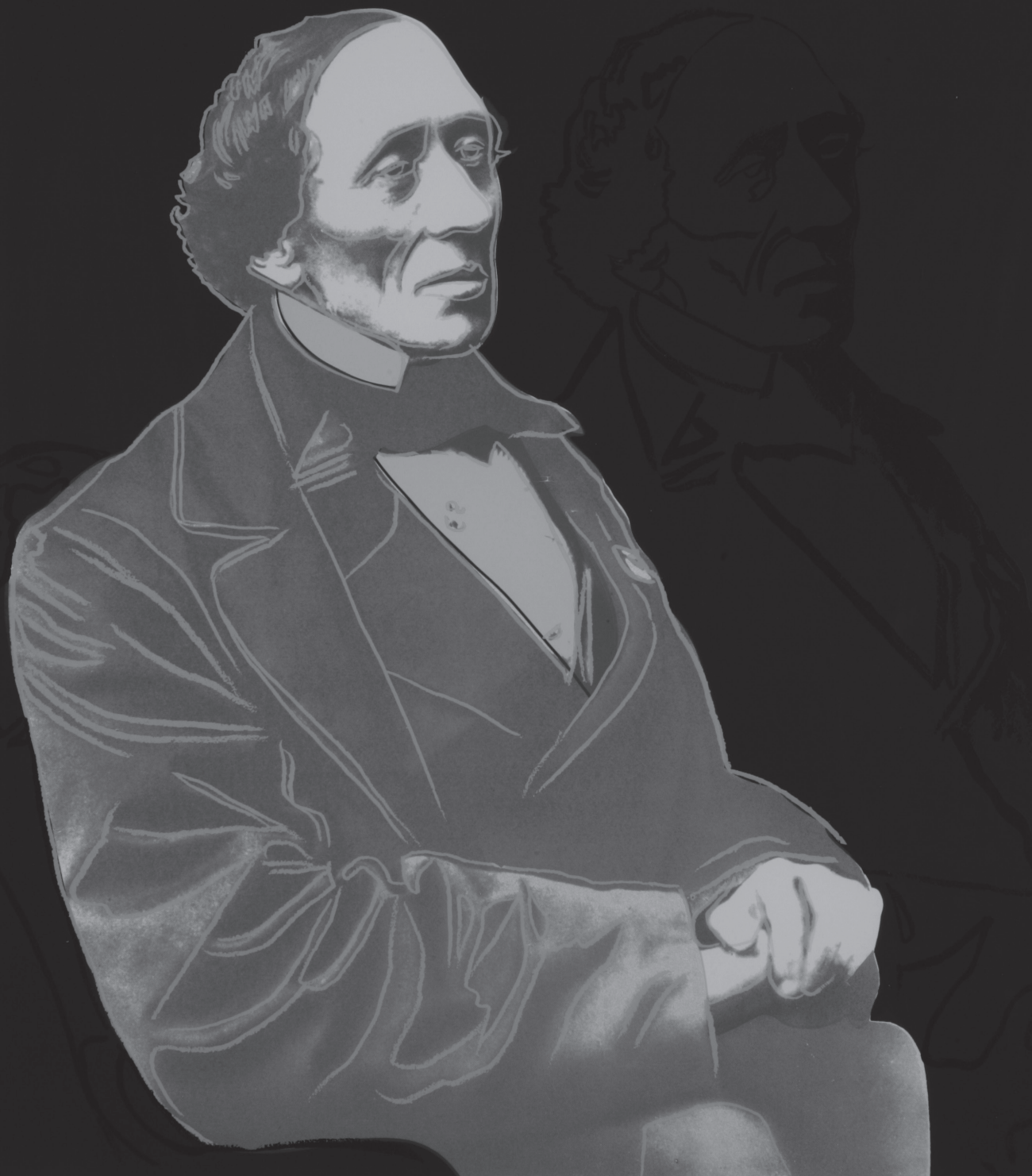
Fránya dolog a művészet... Tisztelt Barátaim!

Vagy leginkább különös és jószerével fölfoghatatlan. Jelesen az, mitől marad valaki „csak” – és ezt a csak-ot írásban aposztrofáltam – irodalmár vagy művészettörténész, rajztanár vagy derék műkedvelőként vasárnapi verselgető, és mitől lesz más ugyanannyi – vagy annál is kevesebb – tudással, akár felkészültséggel művész, akár nagy művész? Mi az a kis különbség, ami nagy dolgok eldöntésére lesz képes? Talán a szikra, talán a láng, hogy a felvilágosodás- és/vagy a romantika-kori bölcselekedőkre gondoljunk, amit tehetségnek kell, ihletettségnek lehet titulálni; mindenképpen az ész és a lélek különös kontaminációja. A máshogy tudása, birtoklása, bekebelezése, a különös föltalálása az általánosban, és az általános megragadása a különösön keresztül. De nem bonyolódna most bele ebbe!

Mindenesetre ilyen és hasonló gondolatok foglalkoztattak, amikor erre a mai kiállításra gondoltam, és annak alkotójáról, Andy Warholról tűnődtem. Különös pálya az övé, amely nem feltétlenül indult különösnek. Kicsit magyar, kicsit ruszin-szlovák családfa, tengeren túli öntőtegely; de ő már teljesen Pittsburgh-ben született amerikai. Egyetemet végez, mint annyian mások, jól rajzol, mint sokan, ezért grafikai munkákat vállal, mint a legtöbb ilyen képességekkel megáldott fiatal, különféle lapoknál. És élete végéig reklámgrafikákkal foglalkozna, ha nem jön el az a pillanat, amelyik személyiségét alkalmazott grafikusból a művészet más területére transzponálja, vagy ne tekintsük túlzásnak, röpi át: egy barátja tanácsára és unszolására elkészíti az előbb híres, majd elhíresült dollárbankóit, a Campbell-féle leveskonzerveket ábrázoló festményeit, majd a

Marilyn Monroe-portrékat eredeti fényképfelvételek megbucherálásával; és egyszerre híres, majd világhírű lesz! Ettől? – kérdezhetnék. Ettől is. Elsajátítja és a maga nyelvére fordítja le a mechanikus reprodukció eljárásának fortélyait, megújítja és átértelmezi a szitázás technikáját – de még ettől sem lesz világhírű valaki. Hogy azzá legyen, el kell adnia magát egy olyan társadalomban, ahol minden eladó. Először is, jó időben kell jönnie – neki az absztrakt-konstruktív festészet halodásának a pillanataiban. És Warhol jó időben érkezik. Felismeri, hogy a világgal szemben annak a saját fegyverét kell használni – tudja és meri a dolgokat és eseményeket a megfelelő kommersz optikával nézni, illetve kommersz optikán keresztül láttatni. Közvetíteni a fölismerést: a fogyasztói társadalomban minden a fogyasztás szolgálatában áll – azaz, minden „elfogyasztódik”. Pénz, tartósított élelmiszer, kamaszok és nem kamaszok álmát megszínésítő celebek, nők és hajléktalanok, férfiak, nők, gyerekek, kutyák és patkányok. A fogyasztói társadalom tárgyi és személyi ikonjaival való könnyörtelen leszámolással lesz maga is a fogyasztói társadalom művész-ikonjává. De az elhíresedéshez, a világ érdeklődéséhez, mely a világhírhez vezet el, még ennél is több kell: ki kellett találnia magát, föl kellett találnia magában a különöst. Kívül és belül. A Keleti 47. utcában The Factory (Gyár) néven műtermet nyit, már tömegesen állítja elő ott a tömeggyártásra szakosodott tömegtársadalom példája nyomán – és annak kritikájaként egyben – a selyemszita-nyomatos képeit. Műtermében egymásnak adják a kilincset a bohémek, a híresegek, a művészvilág legkülönösebb állatfajtái, pompás nők és híres férfiak a magazinok címlapjairól, transzvesztiták és homoszexuálisok, az underground élet extravagáns sztárjai, magya-

¹ Elhangzott a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum Andy Warhol – Ezüst úton a bölcstől a ...-ig című kiállítása megnyitóján 2019. február 19-én.

Hans Christian Andersen (1987)

MICHAL BYCKO
MARTIN CUBJAK
GYARMATI GABRIELLA ◀

Andy Warhol – Ezüst úton a bölcsőtől....

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum megrendezte az amerikai pop-art fejedelmét, Andy Warhol kiállítását. Azt a kiállítást, amelyet bátran nevezhetünk az évtized rendezvényének. Hogy miért ennyire fontos ez a tárlat? A válasz nagyon egyszerű. Mert a művész, akit most bemutat a múzeum, az elmúlt évszázad világviszonylatban is egyik legeredetibb alkotója.

Születésnapjától, 2019. február 20-tól a világ-hírű művész, Munkácsy Mihály vendégül lát egy másik világhírű művészt, Andy Warholt. Hogy mi hozza ezt a két ismert és már fiatal korában elismert művészt közös nevezőre 2019-ben? Békéscsaba, természetesen Békéscsaba. Miközben születésének 175. évfordulóján felidézzük Munkácsy Mihály egykori csabai indulását, és együtt emlékezünk meg életútjának főbb állomásairól, legfontosabb festményeiről, bemutatjuk közönségünknek a pop-art fenegyerekének hatalmas műmennyiséget felvonultató önálló tárlatát. A Munkácsy Mihály Múzeum *Andy Warhol – Ezüst úton a bölcsőtől a ...-ig* című kiállításán jó néhány, sokunk által ismert, emblemikus művel találkozhatnak. De ki is volt Andy Warhol?

Andy Warhol az a művész, akit a világon, ha nem is a legtöbben, de nagyon sokan ismernek. Terve sikerült, hisz pályája elején híres és gazdag szeretett volna lenni. De hogy miképpen lett ennyire közismert? Olyan képi világot és tartalmi háttérrel épített fel, hogy alkalmazott grafikai munkáit felváltó képgrafikáival, festményeivel, objektjeivel és filmjeivel az 1960-as évek Amerikájának jellemző képzőművészeti irányzata, a pop-art központi figurájává tudott válni. Hogy egy irányzat emblemikus alakja lett volna? Igen, de ennél sokkal többről van szó. Pályája felíveltével *kulturális ikonná* vált.

Andy Warhol 1928. augusztus 6-án született Pittsburghben – a messziről érkezett ember, vagy ha úgy tetszik, egy ruszin felmenőkkel bíró fiú, akinek családja a mai Szlovákia keleti részén található Mikó községből származott. Megőrizvén a ruszin vidék szokásait és hagyományait, ha fiú született, az első fürdetéskor fűrészt tettek mellé, hogy szorgos legyen, gyalut, hogy ügyes legyen, cukrot, hogy jó legyen, sót, hogy az emberek szeressék és ezüstérmét, hogy gazdag legyen. Egész gyermekkorra a szigorú neveltetés jegyében telt, a szokások és hagyományok megtartásával.

Az alkotóművészi gondolkodás újfajta megnyilatkozási formáját hozta létre, aminek köszönhetően szupersztárrá, a „pop-art királyává”, a XX. századi művészet és közélet kultikus szereplőjévé vált. Ő volt a kor riportere, a társadalom portretistája, grafikus, rajzművész, filmművész, színdarabok, önéletrajzi írások szerzője, producer, rockzenekari menedzser, az *Interview* magazin kiadója, tévéműsorok szerzője, de ő vezette New York szívében a legendás Factoryt, az Ezüstgyárat is. Mindez együttesen alkotja művészetét. Andy Warhol kialakította és egész pályája során alkalmazta a koncepciót, miszerint a sznob fogyasztói társadalomról alkotott túlzó képet hétköznapi motívumokkal ábrázolva tárta elénk anélkül, hogy ezzel bármennyit ártott volna a személyéről alkotott képnek vagy az amerikai társadalom kulturális életének, domináns hírességeinek. Emiatt vált szélsőségesen excentrikussá és intellektuális kalandorrá. Másrészt személyének titokzatossága a művészi szándék illetően megnyilvánulásában rejlik, amire a személyéről, életéről és művészetéről szóló többértelmű nyilatkozataival nemegyszer rá is erősített.

Campbell leves II. (1969)

rán, az épp virágba borulni készülő és akaró pop-kultúra papjai és papnői; a Hollywood-feliratú lámpa erős fényköre körül kerengő mindenféle lepkék. A kultikussá növő hely falai alufóliával borítva, ezért „Ezüstgyárnak” is nevezik.

Mellesleg filmrendezéssel is foglalkozik, emlékezetem szerint legalább hatvan avantgarde-filmet forgatott le alkotó élete során. *Én szeretem az unalmas dolgokat* – blöfföl egy nyilatkozatában a filmről és a filmrendezésről, mint unaloműző,

avagy unalomban tartó elfoglaltságról. A filmjei semmi esetre sem érintkeznek az unalommal, az invenciótlansággal!

És most, engedelmeükkel, ugorjunk egy nagyot! Koporsója egyszerű bronz érckoporsó, belül fehér kárpitozással. A halotton fekete kasmír öltöny, platina paróka – és napszemüveget visel. A kezében egy kis imakönyvet és egy vörös rózsát tart – írja róla a visszaemlékező. Búcsúja egyszerű volt, ahogy a kezdetek is azok voltak. Ami közöttük történt, az az egyetemes képzőművészet egy meghatározó – és meghatározott – korszaka. Egyetlen gesztus, társadalmi reakció ezerfelé szétbomló szála, egy sokirányú tehetség hihetetlenül gazdag és öntörvényű kibontakozása. Megosztó művész, mint minden nagy és különös egyéniség. Munkásságát lehet szeretni, és el lehet utasítani. De nem lehet kikerülni a művészet iránt érdeklődőknek a vele való találkozást!

Ennek a találkozásnak a lehetőségét teremtette meg most a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum jelen kiállításával, amelyen a világviszonylatban is jelentős gyűjteménnyel büszkélkedő szlovákiai Andy Warhol Modern Művészeti Múzeum és a Mezőlaborci Andy Warhol Társaság gyűjteményéből származó nyolcvannyal alkotást mutatnak be – a budapesti Szlovák Intézet közreműködésének köszönhetően. Láthatóak a művész kiállítás installációiként a művész személyes tárgyai; öltözképei közül is szerepel néhány jellegzetes, érdeklődésre feltétlenül számot tartó darab. Öröm és büszkeség, hogy Békéscsabán, a nagy magyar festő nevével elnevezett múzeum a falaira, falai közé tudta hozni, varázsolni a huszadik század egyik meghatározó képzőművészeinek, pop-legendájának-pápájának a munkáit, a munkásságát reprezentáló kiállítási anyagot.² Békéscsaba, egyebek mellett, Munkácsyval a világban van jelen. A Warhol-kiállítással Békéscsabán a világ van jelen. Jó ezt a kettős jelenlétet együtt, egyszerre, jóféle mellérendelésben szemlélteni.

² A tárlat, amelynek Michal Bycko PhD. művészettörténész, a Mezőlaborci Andy Warhol Társaság tiszteletbeli elnöke (Mezőlaborc, Szlovákia) a kurátora, Gyarmati Gabriella művészettörténész (Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba) és Mgr. Carmen Cilipova művészettörténész (Andy Warhol Modern Művészeti Múzeum, Mezőlaborc, Szlovákia) a társkurátorai, 2019. május 26-ig látogatható. (A szerk.)

„Ha mindent tudni szeretnének rólam, akkor nézzék a képeimet, a filmjeimet, és nézzenek engem: ez vagyok én, alatta már nem találnak semmit.”

Így blöffölt az az Andy Warhol, aki a szitanyomat technikának köszönhetően sok, első látásra tiszta és érthető tematikájú művet alkotott, de a háttérben a saját logikai rendszerének megfelelő motívumokat alkalmazott. A vakmerő metaforák tanulmányozása során jövünk rá, hogy a vizuális tartalom rejtett következtetéseket tartalmaz, ugyanakkor vannak korlátai is, amelyek lenullázzák a másodlagos értelmezést, ezzel azt érzékeltetve a néző számára, hogy „nem úgy gondolta”. Miközben gyilkosokról, bűnözőkről, hírességekről készült portréit vagy koponyasorozatát nézzük, vegyük észre a Warholra jellemző különleges és sikeres manipulatív taktikát, amivel a széles közönséget célozza meg, és amellyel a legkülönbözőbb témát és információt csempészi művészetébe úgy, hogy ő maga kívülről marad. Titkolta származását és korát, ahogyan nem szívesen beszélt magánéletéről sem, miközben képzőművészetével az amerikai társadalom állapotának és tényhelyzetének legjelentősebb értékelőjévé vált. Született amerikaiként vallotta, hogy ha az amerikai demokrácia tömegjelenség, miért ne lehetne az a művészet is. Warhol számára semmi sem annyira triviális és banális, hogy ne lehetne azt szitanyomat segítségével felnagyítani és sorozatreprodukcióval felerősíteni.

A Pittsburgh-i Carnegie Institute of Technology elvégzését követően, 1949-ben New Yorkba megy, ahol nevét az eredeti Andrew Warholáról Andy Warholra változtatja. Grafikusként dolgozik olyan magazinok számára, mint a *Vogue*, *The New Yorker*, *Harper's Bazaar* vagy olyan cégeknél, mint a Tiffany és a Bonwitt Teller. Ebben az időben gyakran változtatja lakhelyét. Magányosnak érzi magát. 1952-ben édesanyja odaköltözik hozzá, és egészen haláláig, 1972-ig közös háztartásban élnek. Júlia egyszerű, falusi asszonyként sohasem tanult meg rendesen angolul, fiával egyébként ruszin nyelven beszélt. Azoknak az embereknek a nyelvén, akik „messziről, sehonnan” származnak. Amikor Andy Warhol a lengyel származású II. János Pál pápával találkozott, vele is a ruszin volt a kommunikáció közös nyelve.

Andy Warhol azzal ad a műtárgy fogalmának új értelmezést, hogy képzőművészeti alkotása témájává emel mindennapi eszközöket, banális és jelentéktelen tárgyakat. A mindennapi élet tár-

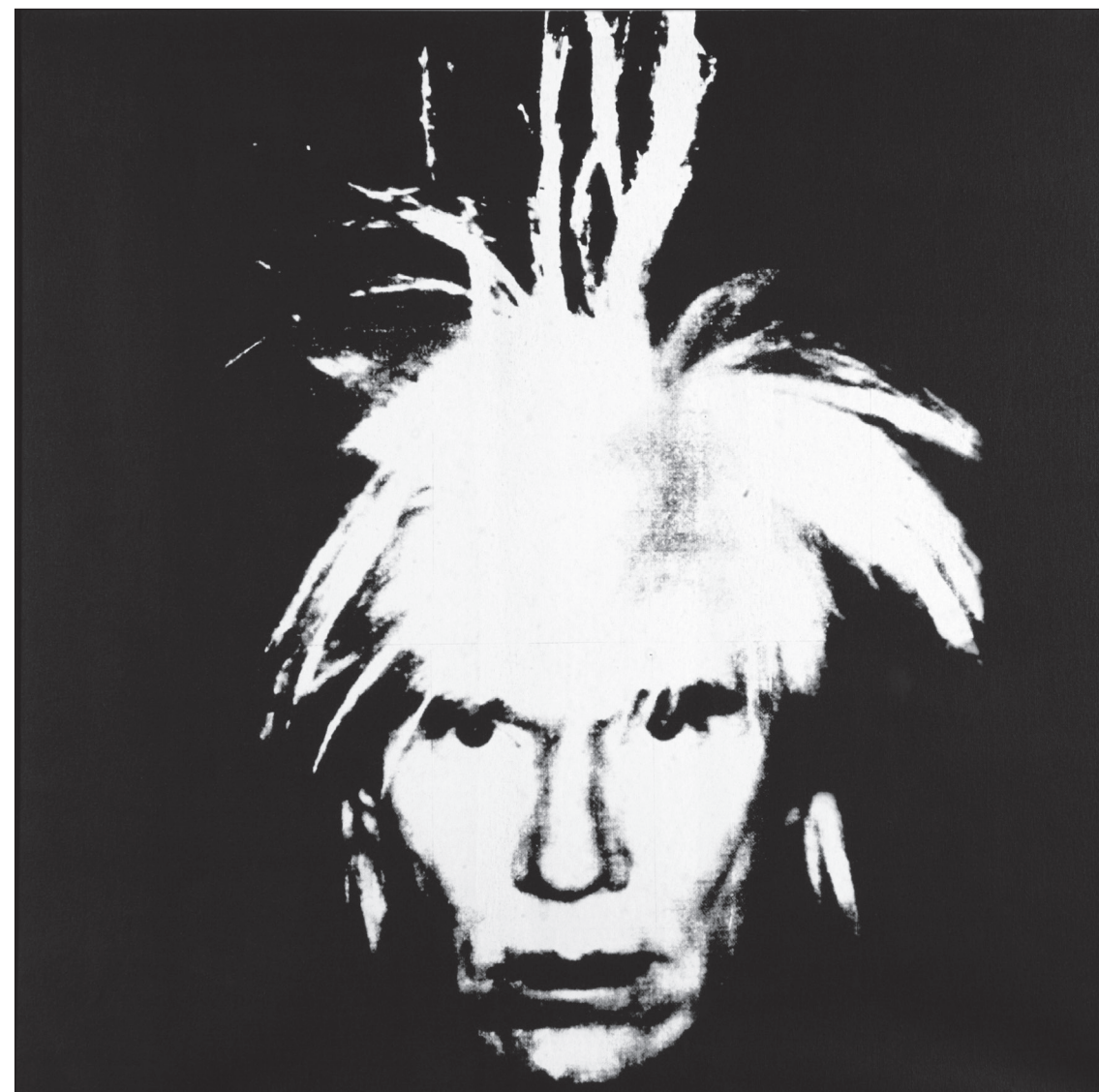
gyainak, mint a pénz vagy a Campbell leves konzerv és ismert, népszerű vagy híres személyeinek megörökítésével utak sokaságát nyitotta meg, amelyekre lépve nemzetközi tömegek megszólítására vált képessé. Ezzel mintha a műtárgy lealacsonyítását hangsúlyozná, és annak kulturális vagy műkereskedelmi rendeltetését helyezné előtérbe. A hétköznapi valóságának, a mindannyiunk számára ismerősnek sajátos szemszögből való bemutatásához különös megjelenése és sajátos személyisége társult, amivel szélsőséges reakciókat váltott ki már életében, és vált ki azóta is. Lehet a műveit szeretni vagy nem szeretni, lehet a személyiségéhez vonzódni vagy azt elutasítani, de semlegesek nem maradhatunk. Warhol senkit nem hagy hidegen...

A fennkölt megörökítést célzó törekvések ideje már évtizedekkel korábban lejárt, a szokásostól eltérő megismerésében pedig már szert tett a világ némi gyakorlatra. A Warhol által megteremtett művészi valóság a korábban megszokottnál jóval több ponton mutatott kölcsönhatást azzal a valósággal, ami magát a művek befogadóját is körülvette. A valósággal, amely lehetett kápráztatóan csillogó, glamour vagy borús, üres, igazságtalan máskor akár tragikus is. A valósággal, amely a korábbi évszázadok után teljességgel új értelmezést és tartalmat nyert a modernizmusban.

A műtárgy vagy a művészet fogalmának újraértelmezésében az első forradalmi lépéseket a XX. században dadaizmusával és ready made-jeivel az Amerikában élő, francia származású Marcel Duchamp tette meg. Ő volt az, aki tudatosította a szerző érdekeit a művével szemben, amivel a későbbi Fluxus mozgalom vagy a konceptuális művészet létrehívását ösztönözte. Az '50-es években ismét megváltozik a helyzet, amikor John Cage zeneszerző a művészi alkotás folyamatába beépíti a véletlenszerűséget, és zeneművébe hanghatásokat, például motorzajt, mozdonyhangot és szirénát szerkeszt. A hétköznapi élet és a művészet határai lassan elmosódnak, és kialakul a művészetben a POP-ART. Ahogyan Warhol vallja:

„Alkoholba mártom a Johnson & Johnson tamponját, és bekenem a pattanásaimat. Amíg az alkohol párolog, nem gondolok semmire. Hiszen most a semmi – divatos. És stílusos. Semmi – ez valóban a véges vég, a sivárság ellensúlya.”

Andy Warhol a Factoryt közéleti helyszínné tette, New York-i műterme képzőművészeti és életművészeti központtá vált. Warhol dokumen-

Önarckép (1986)

tálta a társadalmi jelenségeket, de működésével generálta is azok változását, mert ő már nem csak a művészetben rejlő erők és lehetőségek felhasználásával operált. Működésének központi problematikájává vált, hogy a művészetet közelítse a mindennapi élethez, a mindennapi életet pedig a művészetéhez. A Factoryben született Lou Reed egyik legismertebb dala, a *Walk on the wild side*.

„Miután gyakoroltam azt a dolgot, amit »művészetnek« vagy akárhogy is hívna, az üzleti művészet irányába mentem. Művészeti üzletember akartam lenni, vagy üzletember és művész.”

Mi lehetett olyan megigéző Warhol képein a Coca-Colán vagy az amerikai hot-dogon, hogy ábrázolásukkal meghódította a világ művészeti galériáit? A felelős a pragmatikus, anyagi világ, amelyben az ember már nem képes felfogni a dolgok valós értelmét. A hot-dog mégiscsak arra való, hogy megegyük, nem pedig, hogy galériákban mutogassuk..., a piszoár pedig talán hasznosabb lehet más helyen, mintsem a galériák kiállítótermeiben...?! – mondták volna, és mondták is akkoriban a remegő művészettudósok. Manipulatív egyben zseniális szándéka az volt, hogy az idealizált művészi alkotás folyamatát beolvassza

az alakoskodó, személytelen, számító valóságba, amely úgylis körülvesz bennünket.

A pop-art küldetése és Andy Warhol törekvése a közönség és a fogyasztó fogalomhatárának összemossa volt, ami tulajdonképpen az amerikai lakosság többsége számára logikus következménye a társadalmi életnek. Számára nem volt szükség tényleges keresés lefolytatására. Elegendő volt a dolgokat és eseményeket a megfelelő kommersz optikával nézni. Warhol megtalálta az origó pontot, mivel rájött, az a legjobb Amerikában, hogy a leggazdagabb fogyasztók is lényegében azokat a termékeket vásárolják maguknak, mint a legszegényebbek. Egyszerűen csak be kell kapcsolni a televíziót, és meg kell nézni a vetített reklámokat. A megfelelő következtetést levonva megérthetjük a fogyasztás és a tömegtermelés elvét azzal, ha látjuk, hogy például az amerikai elnök vagy Liz Taylor is Coca-Colát iszik, miközben a legeredetibb, hogy mi is ihatjuk ugyanezt, de akár egy hajléktalan is. A Coca-Cola egyszerűen csak Coca-Cola, és semmi pénzért nem kapunk jobbat annál, mint amit egy kirekesztett iszik az utcasarkon. Minden Coca-Cola egyforma, és mind egyformán jó. Tudja ezt Liz Taylor, és tudja ezt az amerikai elnök, ahogyan tudja ezt a hajléktalan vagy akár mi magunk is. Az amerikai idealizmus szerint minél egyenrangúbb valami, az annál amerikaibb.

Andy Warhol a pop-art összefüggéseiben belül maradván tovább dolgozik. Élete végéig Hollywood bűvöletében élt. 1962-ben belekezdett terjedelmes portrészériájába, olyan hírességekkel, mint Marilyn Monroe, Elvis Presley és Elizabeth Taylor. Tevékenységét a színházak világában is kipróbálta. Komoly elismerésben részesült az éjszakai klubok szórakoztató elemévé váló hallucinogén fényjáték felfedezéséért a *Robbanó Plasztik Szükségsszerűség* címen futó

multimediális show-val, amelyben már feltűnt a The Velvet Underground. Az együttes egy lemezt is ajánlott Warholnak *Dalok Drellának* címmel.

A művész 1987. február 22-én hunyt el New Yorkban. A következő esztendőben egy tíznapos árverés keretében húszmillió dollár értékben árverezték el hagyatékát és gyűjteményeit.

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum a szlovákiai Andy Warhol Modern Művészeti Múzeum és a Mezőlaborci Andy Warhol Társaság gyűjteményéből válogatva száztizenöt műtárgyat mutat be. A vállalkozást a budapesti Szlovák Intézet is segítette. A szitanyomataival jelentékeny értéket képviselő művész személyes tárgyai, öltözékei közül is szerepel néhány; megtekinthető bőrkabátja és útlevele is.

A bemutatott példátlanul gazdag képzőművészeti anyag jó néhány olyan műtárgyat tartalmaz, amely a *korszak szimbólumává* vált. Ezek közé tartozik a Marilyn Monroe-t ábrázoló emblematikus sorozat hat színvariációban, az élete végén készült *Hans Christian Andersen*, az 1987-ben született *Lenin* vörösben és feketében valamint az *Edward Kennedy*. A kollekció részét képezik korai, viszonylag ritkán kiállított és publikált munkái, továbbá olyan népszerű lapok, mint a *Virágok* sorozat, a *Ntombi Twala királynő Szváziföldön* és – többek között – egy nagyobb önarc-kép-válogatás is.

Tehát olyan művek szerepelnek Békéscsabán, amelyek javarészt, a világon bármerre járunk, mindenhol ismerik. Előbbiek mellett a tárlat kuriózuma az Osztrák–Magyar Monarchia területéről Amerikába vándorolt ruszin származású Warhola család harmadik gyermeke, a kis Andy keresztelőlruhája és egész életén át őrzött imakönyve, amely – sok alkotás mellett – most látható először Magyarországon.

MESÉLŐ NAPLÓK ÉS LEVELEK*

Az ego-dokumentumok történetírói haszna

A személyes jellegű történeti források történetírói kiaknázására korábban is mutatkozott némi igény. Erre vall, hogy már a 19. század végén létezett oral history, például Marczali Henrik történeti praxisában.¹ Az írott dokumentumok fontosságára Fritz Redlich osztrák származású amerikai gazdaságtörténész az 1970-es években külön felhívta a figyelmet a társadalomtörténet autobiografikus forrásainak szentelt módszertani írásában. Redlich megállapította, ez a forrásanyag a társadalomtörténetészek számára ma még *terra incognita*. Különösen figyelemre méltó a cikkében felvázolt kutatási program. Redlich szerint az ego-dokumentumok (önéletrások) nemcsak arról tudósítanak, hogy mi mikor történt a múltban, hanem arról is, hogy hogyan tapasztalták meg a történelmet a férfiak és a nők, ami többé-kevésbé az ő alkotásuk; és emellett arról is szólnak, hogy miként reagáltak az ágensek annak egyes nem várt következményeire. Erdemben nincs különbség az olyan szubjektív vagy ego-dokumentumok között, melyeket a történelem csinálói (a politikusok, a hadvezérek stb.) vetettek papírra, és azok között, melyeket azok jegyeztek le, akik csak elszenvetdtek a történelmet.² Külön kitér Redlich arra a kérdésre is, hogy milyen forráskritikát követel az ego-dokumentumok hasznosítása: nem olyat, amelyet a konvencionális történeti forrásanyag igényel. Legkivált azért, mert az ego-dokumentum utólag, vagyis a történész által kimutatott elfogultsága

(hamissága) maga is történeti tényként kezelendő, melyet a korabeli hitek, előítéletek és értékrendek következményeként kell értékelni. Azok így olyan mentalitástörténeti faktumok, amelyek az egyes társadalmi csoportok közös attribútumait képezik.³ Fontos továbbá, hogy nem csupa általános, hanem inkább sajátos tárgyi (*specific topical*) kérdéseket kell velük kapcsolatban a társadalomtörténésznek megfogalmazni, hogy igazán gyümölcsöztethesse a bennük megbújó történeti információkat.⁴ Mivel itt a történelmi aktorok tapasztalatai és reakciói tárnak fel előttünk, szerinte ezek a források önmagukban elégtelenek a történeti elbeszélés tudásbeli megalapozásához. Az általuk megismert tények így legföljebb csak kiegészítő információkkal szolgálnak ahhoz a munkához, amivel a teljes történeti elbeszélés is megalkotható. Ha a történész elsősorban csak erre a forrásanyagra kíván támaszkodni, nem kerülheti meg, hogy másféle kútfők alapján előbb megismerje a múlt tényszerű történelmét is.⁵

Nem épp így ítéljük meg ma már az ego-dokumentumok történetírói hasznát, jóllehet Redlichnek igaza van abban, hogy az ego-dokumentumok kivételes haszna *nem* a konvencionális értelemben vett történeti tények megállapításában rejlik; valójában az emberi tapasztalat és motiváció szempontjából van vagy lehet nekik kulcsszerepük a történetírói munkában. Nem azért fordulunk hozzájuk, tisztelet a kivételnek, hogy azt ismerjük meg belőlük, amit a már megszokott történeti forrásadatokból is kihámozhatunk. Ennek ellenére mégis van referenciális értéke az ego-dokumentumoknak, mert olyasmiről is tudósítják az utókort, amiről viszont más források nem szólnak, nevez-

* Az MNL Békés Megyei Levéltára 2018. szeptember 21-én tartott Mesélő naplók és levelek – A narratív források kínálta közelítési lehetőségek c. konferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változata.

1 Gunst Péter: Marczali Henrik és a „kortörténetírás”. *Századok*, 2001/1. 181–190.

2 Fritz Redlich: Autobiographies as Sources for Social History: A Research Program. *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 62, 3 (1975) 387.

3 Uo. 389–390.

4 Uo. 386.

5 Uo. 387.

tesen a cselekvőség, a historical agency szubjektív tényéről. *Ez utóbbi tudás pedig* jószérivel csak az ego-dokumentumok révén *férhető hozzá*.

Mindezzel már Vörös Károly is tisztában volt, amikor alkalomadtán naplókat elemzett (és tett közzé). Alexy Lajos naplója, jegyzi meg Vörös, „egy-egy pillanatra bepillantást ad az érzelmek és értékek e rétegben [a felső-magyarországi városi polgárokéban] ugyancsak már polgárosuló világába. [...] Mert Alexy naplója nemcsak események egymásutánjának hol száraz, hol meg színesebb feljegyzése, hanem ugyanakkor egyfajta lelki napló is: kíséreltetten és magatartásának lehető pontos leírására, meghatározására, s egyszersmind ezek állandó elemzése, egybevetése egy meghatározott normával, visszatekintve ugyanakkor az egyéni fejlődés korábbi szakaszaira.”⁶

Igen sokrétűek az írott ego-dokumentumok: legalább három fajtájukat lehet elkülöníteni egymástól: a naplót, a memoárt és a levelet. Tér hiányában a naplónak szentelek ezúttal több figyelmet, előtte illik azonban tisztázni, hogy mi mindenben tér el egymástól a három említett egyéni megnyilatkozás. Elsőként abban, hogy kinek szól a közlés, ki a címzettje. A memoár, ritka kivételektől eltekintve, kifejezetten a nyilvánosság számára készülő beszámoló egy adott individuum életéről, és mint ilyen, az olvasók széles és ismeretlen tömegéhez kíván szólni benne a szerző.⁷ A levél valaki másnak, ráadásul személyre szóló írásmű, amely így a titkosság jegyét viseli magán.⁸ A napló, ezzel szemben, legalábbis első fokon a naplóíró saját magának szánt feljegyzése, amely olykor, mint történik a szépírói naplók esetében is, éppúgy készülhet a nyilvánosság számára is.⁹ A címzett személye tehát mindenkor döntő kérdés, mert közvetlen módon megszabja mind a témát, mind a hangvételt és nemkülönben magát az írói szándékot is.

6 Vörös Károly: Miskolci hétköznapiak 1848 nyarán. Alexy Lajos naplója. *Borsodi Levéltári Évkönyv*, I. köt. Miskolc, 1977. 29.

7 Az önéletírásról, így a naplóról is ld. Mekis D. János – Z. Varga Zoltán, szerk.: *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. L'Harmattan – PTE Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék, Bp., 2008.

8 A levelezésről mint modern (polgári) történeti jelenségről: Fónagy Zoltán: Levelezés a 19. századi Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 2013/4. 619–637; Gyáni Gábor: A levelezés mint a polgárosodás tünete. In: Mayer László – Tilcsik György, szerk.: *Szorosadtól Rijekáig. Tanulmányok Bősze Sándor emlékére*. Magyar Levéltárosok Egyesülete – Megyei és Városi Levéltárak Vezetőinek Tanácsa, Bp., 2015. 185–192.

9 Vö. Mekis D. János: *Auctor ante portas. Személyes irodalom, epikai hagyomány*. Iskolakultúra, Veszprém, 2015.

Az ego-dokumentumok e fajtái az időhöz való viszonyukban is különböznek egymástól. A memoár visszaemlékezés személyes emlékek és olykor további források felhasználásával írt retrospektív beszámoló. Az illető visszaemlékező által valamikor vezetett napló maga is szolgálhat a memoár forrásul. A lineáris és teleologikus, egyúttal pedig történetformát magára öltő memoár, mondhatni, kvázi történetírás, amelynek – ez okból – számos közös narratív jegye van az érett történetírói elbeszéléssel.¹⁰ A naplóíró viszont semmilyen lineárisan ábrázolható életutat sem beszél el, sőt miután az illető a jelenben a jelenről szólva írja feljegyzéseit, a napló szükségképpen befejezetlen írásmű. A naplóírónak is van, kell legyen múlttudata, amelyet olykor még dokumentál is (beszámolva némely fontosnak tartott múltbeli eseményről), az viszont elképzelhetetlen, hogy bármilyen biztos tudással rendelkezzen a jövőről (még ha vannak is azt illetően várakozásai). Példaként hadd idézzem Kaffka Margit háborús naplóját, amely egy viharos szerelem okán vezetni kezdett írásmű; ezt a szerelmet a háború kényszerűen megzavarta. 1914 augusztusában vágott Kaffka Margit napló írásába, amikor Szegeden tartózkodott azért, hogy személyesen találkozhasson az őt néhány hete nőül vevő Bauer Ervinnel, az ekkor már a hadseregbe besorozott tábori orvossal. Az első naplóbejegyzés igen hosszú sikeredett, különösen ahhoz képest, hogy a későbbi és immár szabályszerű napi naplóbejegyzések rendre tíz sor alatt maradtak. Ez abból fakadt, hogy az író a napló tartalmát és a hangvételt közvetlenül megszabó elementáris élményt, a Kaffka Margitot újdonsült férjéhez fűződő nagy szerelmet beszéli el benne, így könnyítve a kettőjük elszakítottaságából fakadó lelki teher súlyán. Így és ez okból olvasható részletes szubjektív beszámoló az 1914. augusztus havi (a nap megjelölése nélküli) naplóbejegyzésben kettőjük találkozásáról (amely egy évvel korábbra datálódik), majd ezt követő folytonos együttléteikről, amelyek végül kibontakoztatták a szerelmüket.¹¹

A tétel így szól tehát: a napló abszolút jelen idejű írásos tanúságtétel, amely avatott dokumentuma, hogy *mit hogyan élt át egy adott pillanatban*

10 Hayden White: A narrativitás értéke a valóság megjelenítésében. Ford. Braun Róbert. In: *Uő: A történelem terhe*. Osiris, Bp., 1997. 103–142.

11 Kaffka Margit: *Naplói. Lírai jegyzet egy évről*. Nap Kiadó, Bp., 2008. Megjegyzem: Bauer Ervin is vezetett ez időben naplót, amely még publikálatlan. A naplóhoz ld. Molnár Eszter Edina: Testvér és háború. Balázs Béla és Bauer Ervin az első világháborúban. *Múltunk*, 2018/2. 4–26.

egyvalaki, mely élményt fontosnak gondolta nyomban vagy a nap végeztével írásban is rögzíteni.

A napló további fontos jegye a szöveg fragmentáltsága, valamint az előadásmód szüntelen ismétlődése, egyfajta monotóniája, ami a töredékesség logikus folyománya. A naplóban az idő nem valahonnan valahová folyik, akár csak egy élet prizmáján át tekintve is, hanem folyton egy helyben topog, hogy a jelen ketrecébe zárva ismétlődjék vagy variálódjék újra meg újra, miközben az elbeszélte dolgok végig az egyidejűség keretei között maradnak. A naplóbeli mesének is van ugyan múltja, múltba visszanyúló referenciája, ez azonban elvétve, ha egyáltalán oka a jelennek; a naplóíró számára nincs ugyanakkor a dolognak ismert jövője, még ha értelemszerűen vannak is következményei annak, amit a naplóban az illető a jelenéről előad. A következmények nem ismeretében a jelen kizárólag önmagára vonatkozóan nyer (vagy nyerhet) bármilyen értelmet az élmények (amelyek azonban még nem tapasztalatok¹²) naplóbeli kohójában. *A napló az egyedül autentikus forrás arról, hogy mit hogyan élt át adott személy a konkrét időben*. A naplófeljegyzések időbeli konkrétságát a szöveg datálási rendje biztosítja, nevezetesen az, hogy a szüntelenül újrakezdődő bejegyzések sorozata mindig a naptári idő azonosításával kezdődik. Ez pedig a naplót az annaleshez és a történeti kronológiához teszi hasonlatossá, abban azonban eltérnek egymástól, hogy itt nem egy anonim feljegyző veti papírra – szigorúan az időbeli megtörténés egymást követő rendjében – többnyire a külső világ történéseit, hanem egy néven nevezett szerző beszél – ennek a kötött időbeli szerkezetnek a keretei között – leginkább önmagáról, és a saját világához fűződő viszonyáról.

Essék végül szó az ego-dokumentumok és a történeti igazság, a referenciális hitelesség kérdéséről. A történetírás hosszú időn át viszolygott a személyes megnyilatkozás e válfajának a használatától. A történészek kerek perec megtagadták tőle a megbízható történeti kútfő státuszát, azt tartva róla, hogy szubjektív megszólalásként nem biztosítja a tárgyi, az objektív valóság elfogulatlan látószögét. Ez így rendben is van, bár a memoárok történészi kiaknázása rendszerint túllép ezeken a megfontolásokon, még ha gyakran aggály merül is fel a memoárokból olvasható tényközlések (az adatok) helytállóságát illetően.

12 A kettő különbözőségéről: Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt. A tapasztalat mint emlékezet és történelem*. Nyitott Könyvműhely, Bp., 2010. 154–156.

Amikor azonban a történeti valóság fogalma egyszeriben kitágul, hogy többnek látszódjék ezáltal annál, mint amit a konvencionális történetírás és a kiindulópontjával szolgáló primer források sugallnak számunkra, akkor semmi sem gátolhatja többé az ego-dokumentumok *mint referenciális források* széles körű igénybevételét. S miről referál, arról pedig miként tanúskodik vajon az ego-dokumentum? Korábban is volt már róla szó, hogy a történelmi aktor, a valamikori cselekvő motivációja az a múltbeli valóság, melyet a napló, a levél vagy a memoár első kézből dokumentál az utókornak. S vajon egyformán és egyaránt ez a tulajdonképpen és fő haszna az említett három műfajnak? E tekintetben sem húzhatunk közéjük egyenlőségeket.

A napló a történelem szubjektív igazságát legkézenfekvőbb képviselő történeti forrás. Egyszerűen azért, mert a naplóíró megkötött időhorizont, a naplószóveg abszolút jelenbelisége olyan szöveg megfogalmazására képesíti őt, amely szükségképpen töredékes és a jellegét tekintve szüntelenül ismétlődő; ez egyenértékű azzal, hogy a naplóíró látszólag csak önmagával kommunikál, legalábbis nem másokhoz intézi a szavait, amikor előadja szándékolt mondókáját. Következésképpen a naplóból hiányzik a másokhoz szóló beszédnek az a szükségszerű velejárója, amit a meggyőzés, a rábeszélés, valamint az önmagam elfogadtatásának a szándéka motivál. Mindezek olyan külsődleges értelmi (értelmező) mozzanatok, amelyek a memoár és a levél retorikájának egyformán elengedhetetlen narratív alkotóelemei.

A napló, ezzel szemben, nem vagy alig tesz hozzá valami olyasmit a primer élmény (a tapasztalat) személyes megfogalmazásához, ami eredetileg nem tartozott az élmény forrásul szolgáló életvilághoz. A levél két személy dialógusa, melynek megfogalmazása során a megszólaló személy több-kevesebb figyelmet szentel a másik, a címzett elvárásainak, ismeretanyagának, érzékenységének vagy épp az érdeklődésének. A memoár szerzője pedig egyenesen a jövőbeli befogadónak, mint implikált olvasónak (Eco, Iser) a képzetét tartja szembe előtt az írás közben, és ahhoz a képzelte elváráshoz igazítja mondandóját, még a tónusát is ahhoz szabja, ami tőle magától akár még idegen is lehet. A napló titkossága viszont, ahogy Philippe Lejeune fogalmaz, „az abban kiterített hatalmas

és üres időnek köszönhető”,¹³ annak tehát, hogy a maga jelenéhez szorosan kötődő gondolkodás nyilatkozik meg benne. Amikor kizárólag csak magamhoz szólok a saját élmény keletkezésének (és első értelmezésének) a pillanatában, amikor úgy szólván magamban beszélek, nehéz, sőt lehetetlen azokhoz igazodnom, akik kívül állnak rajtam, és főként akkor, ha száz év múlva élnek csupán. Egy ilyen helyzetben nem érdemes mást tenni, mint megvallani az igazat, és azt adni elő, ami – legalábbis magam számára – az igazságnak látszik megfelelni. Ráadásul a naplóíró nem történetet ír, nem olyasvalamit ró tehát a papírra, amelynek van eleje, közepe és vége. Következésképpen a szövegkonstruálás kvázi valóságteremtő szerepe vajmi kevésé jut ez esetben tevéleges szerephez.¹⁴ Amikor viszont a naplóban elmondottak később átkerülnek a szépiro vagy az emlékirat szerzőjének immár történetformát öltő elbeszélésébe, a regénybe vagy a memoárba, egyszeriben továtűnik az érintett szöveg mondhatni zavartalan és naiv igazmondása.

A naplóban is lehet persze hazudni, hiszen az öncsalás lehetősége mindig adott; ugyanakkor nehéz, sőt többnyire lehetetlen leleplezni utólag a „hazug” megszólalást, mivel nincs kommunikált kontextusa. Azért is csekély ez a lehetőség, mert kizárólag csak a naplóíróra tartozik, hogy a dologgal elszámoljon (magában), és emiatt nem érdemes valótlan állítania. Ilyen és ehhez hasonló megfontolásokból kiindulva állítja Philippe Lejeune, hogy „aligha van oly szubjektív és oly kevésé fiktív dolog mint a napló”,¹⁵ amely jellegzetes „antifikció”, mivel szigorúan jelen idejű írásmű. Márpedig a jelen és a fikció nem vagy csak nehezen pázítható össze egymással, miután az élet és a róla szóló írott naplóbeli beszéd egyazon időben zajlik. „A naplóíró témáját adó jelen [...] azonnal meghazudtol mindent, ami a kitalálás rendjébe tartozik.”¹⁶ A napló, tegyük hozzá, a jelenlét tudatosításának semmi mással nem (könnyen) pótolható eredeti történeti forrásanyaga, amely könnyen azt az érzést válthatja ki az olvasóból és olykor talán a történész-ből is, hogy közvetlen érintkezésbe jutott általa a múlt immár végérvényesen ellillant világával. Ez a „jelenléthatás”, ahogy Hans Ulrich Gumbrecht ezt

a dolgot nevezi, a megszokottól eltérő jelentéssel ruházhatja fel a történelmet.¹⁷

S mitől történelem mindaz, amit e jelenléthatásnak köszönhetően fogadunk el végül valóság gyanánt? Márai naplói kapcsán jegyzi meg az elemző, hogy az annak segítségével történelmesített múlt két gondolati támasztékra hagyatkozhat. „Az egyik irányból nézve az elbeszél [valójában lejegyzett – Gy. G.] történelmi esemény teszi hitelessé a szerző leírt tapasztalatát, azaz azért hihető a közölt személyes élmény, mert az ismert történelmi esemény a »háttérből« hitelesíti. A »történelem valósága« teszi az olvasó számára valóságossá a szerző életeseményeit. Azaz a történelem hatása az egyén életére maga a hitelesítés”.¹⁸ Ha pusztán ennyi is elegendő a naplóba foglalt tapasztalati esemény mint történelmi tény elfogadásához, akkor a napló és a vele rokon többi ego-dokumentum kiegészítő, sőt csak alárendelt szerepkörben járulhat hozzá a történeti elbeszélés megalkotásához; valahogy úgy, ahogy Fritz Redlich is gondolta korábban. Sipos Balázs, szerencsére, nem teljesen osztja ezt a szűkkeblű megítélést, amely a megszokott értelemben vett referenciális értéket vagy hasznót véli csupán felfedezni a naplóban, mert így folytatja a gondolatmenetet. „A másik irányból szemlélve: az elbeszél történelmi eseményeket az emlékező vagy a naplóíró hétköznapi élete teszi átélhetővé, hiszen ez a bizonyítéka annak, hogy a szerző tényleg ott volt, az »események sűrűjében«, megélte azokat, nem hallomásból ismeri csupán a részleteket, a tényeket. Ebben az esetben a hitelesítés alapja a személyesség, a személyes és privát (vagy intim) történet. Emiatt az oda-vissza történő hitelesítés miatt tekintjük fontos forrástípusnak általában a naplót, a visszaemlékezést vagy az önéletrajzt”.¹⁹

Az idézett megfogalmazás is hagy azonban maga után bizonytalanságot, mert azt sugallja, hogy a személyes (tehát a *nem igazán történeti*) megszólalás ténybeli hitelességét a jellegükben az ego-dokumentumoktól különböző források tanúságtételével lehet (kell?) ellenőrizni. Ez így nem vagy alig tér el az ego-dokumentumok referencialitásának attól a konvencionális történe-

szi megítélésétől, amely a közvetlen (és nem másoktól átvett, hallott vagy olvasott) informálódás esetére korlátozná ennek a forrásanyagnak a történeti igazmondását. Márpedig számunkra az tűnik egyedül fontos megfontolásnak, hogy a napló az az önmagában is megálló történeti kútforrás, amely nem kizárólag csupán a történelem *már ismert* tényeihez való személyes viszony dokumentálására szolgál. Abban határozzuk meg tehát e történeti nyom különleges történetírói hasznát, hogy a maga szubjektív mibenlétében idézi fel – hiteles módon – azt a múltat, melynek történelmesített fogalma egyáltalán nem független a cselekvő (az érző és gondolkodó) történelmi ágenstől.²⁰ Ettől hiteles mindaz, amiről a napló (és a többi ego-dokumentum) tanúskodik, és amiről egyetlen más korabeli referenciális forrás sem ad ehhez fogható tudást.

*

Ennyit mondanék tehát az ego-dokumentumról, valamint a napló történeti referencialitásáról, a benne megnyilatkozó történeti igazságról. A következőkben ahhoz a gondolathoz térek még vissza, melyet már Fritz Redlich is megpendített, nevezetesen, hogy miként szólaltathatja meg a történész a forrásként általa kézbe vett ego-dokumentumot. Redlich szerint a történész – ha sikerrel kíván járni – e forrásának nem (kizárólag) általános, hanem a forrás testére szabott kérdéseket kell feltennie. Ha jól belegondolok, hogy hogyan dolgoztam én magam ezzel a forrásanyaggal, minnek a kiderítésére használtam azt, meg kell erősítenem Redlich figyelmeztetését. Valóban nincs olyan eljárásbeli séma, amely megkönnyíthetné a történész dolgát, amikor ego-dokumentumokat vizsgál, melyek mindegyike unikális módon tárlja a lehetséges történeti tényeket. Meglehet, az ego-dokumentumokkal való történészi foglalkozás kívánja a legnagyobb kreativitást, beleélést és konstruktív hozzáállást a historikustól. Nem utolsósorban azért is, mert minden egyes napló komoly kihívást jelent, és ezzel egyéni megismerő útra tereli a történetírót, amikor az fel kívánja fedni a napló „titkát”. Ennek bemutatására a saját praxisomat hozom fel szemléltető példa gyanánt.

20 A történelmi cselekvőség itt hivatkozott fogalmáról ld. Gyáni Gábor: Historical agency – a szubjektív cselekvő középpontba állítása a történettudományban. In: Vonyó József, szerk.: *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései*. MTT – Kronosz – ÁBTL, Pécs – Bp., 2017. 46–56.

Két évtizeddel ezelőtt, 1997-ben publikáltam első napló-elemzésem, Olchváry Pál szabolcsi főszolgabíró két háború közt vezetett naplóját elemezve. Már akkor vallottam, hogy az ego-dokumentumból lehet csupán megismerni azt, amit történelmi tapasztalatnak szokás nevezni. A történelmi tapasztalat fogalmának azóta komoly filozófiai diskurzusa keletkezett,²¹ egyúttal pedig gazdag történeti irodalom is létezik már vele kapcsolatban. Az átélés- és tapasztalattörténetnek az ego-dokumentumok révén történő kutatása nem azt célozza csupán, hogy úgy mond „megértsük” a történelmi ágenst; önmagában ez még nem hoz létre komolyan számba vehető történelmi tudást, bárhogy értette is a dolgot Robin Collingwood, amikor bevezette a *re-enactment* fogalmát, ami azzal egyenértékű, hogy a történész újraéli a múltbeli tapasztalatot.²² A történelmi tapasztalat történetírói megállapítása – ahogy Carr fogalmaz – az arról való tudást kínálja az utókor számára, hogy mi történt valójában a múltban kifejezetten az egyén nézőpontjából tekintve.²³

Olchváry kapcsán az a történeti kérdés foglalkoztatott, amikor tanulmányoztam a naplóját, hogy milyen volt, milyen lehetett egy közbirtokos származású, a közigazgatásban középszintű hatalmi pozíciót betöltő vidéki férfi identitása, társadalmi önazonosságtudata.²⁴ Az Olchváry Pál csupán dzsentri vagy már polgár kérdésére igyekeztem válaszolni a napló szövegét elemezve. Egy távolabbi cél is vezetett ennek során, nevezetesen az, hogy megpróbáljak hidat verni a rendszerint egymás antipólusaiként beállított makrotársadalmi csoportok történeti fogalmai közé. A későbbiekben még további hét naplót vettem közelebbi vizsgálat alá, és mindig más történeti kérdés megoldására kerestem bennük a választ. A biedermeier nőeszmény korában modern női öntudatot, erre utaló érzékenységet (sensitivity) tanúsító fiatal, háza-

13 Philippe Lejeune: A napló mint „antifikció”. In: Mekis D. János – Z. Varga Zoltán, szerk.: i. m. 16.

14 Erről nagy szakirodalom áll rendelkezésünkre. Ld. egyebek közt Umberto Eco: *Hat séta a fikció országában*. Ford. Schéry András – Gy. Horváth László. Európa, Bp., 1995.

15 Philippe Lejeune: i. m. 15.

16 Uo. 14.

17 Hans Ulrich Gumbrecht: *A jelenlét előállítás. Amit a jelentés nem közvetít*. Ford. Palkó Gábor. Ráció – Historia Litteraria Alapítvány, Bp., 2010. 95.

18 Sipos Balázs: „Az igazi történelmi élmény”. A naplóíró Márai Sándor és az 1945–1948-as évek ábrázolásai. In: Pritz Pál, szerk.: *Napló és történelem*. Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, Bp., 2018. 182.

19 Uo.

21 Frank R. Ankersmit: *A történelmi tapasztalat*. Ford. Balogh Tamás. Typotex, Bp., 2004.; Uő: *Sublime Historical Experience*. Stanford University Press, Stanford, 2005.; David Carr: *Experience and History. Phenomenological Perspectives on the Historical World*. Oxford University Press, Oxford, 2014.

22 Robin G. Collingwood: *A történelem eszméje*. Ford. Orthmayr Imre. Gondolat, Bp., 1987. 347–368.

23 David Carr: i. m. 197.

24 Gyáni Gábor: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. *Szabolcs-Szatmár Beregi Levéltári Évkönyv* XII. Nyíregyháza, 1997. 25–33. Újraközölve, Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág, Bp., 2000. 145–160.

A várakozás naplója

*Témák, érzelmek egy családját a málenkij robotból
hazaváró medgyesegyházi asszony naplójában*

A 20. század folyamán a történetírás alapvető változásokon ment keresztül. A történelem politikatörténeti szemléletének egyeduralkodó fokozatosan megingott, és új megközelítési módok nyertek létjogosultságot: előbb a társadalom- és mentalitástörténet, majd a 20. század második felében párhuzamosan kibontakozó mikrotörténelem és történeti antropológia, illetve életmódtörténet az egyszerű, hétköznapi emberek világát is a történeti kutatások látóterébe helyezte.¹ Olyan új témák felé fordult a történészek érdeklődése, mint a gyermekkor, a szerelem-szexualitás, halál vagy éppen az emberi érzelmek. Ez utóbbihoz kapcsolódóan bontakozott ki és önállósult az 1980-as évektől fokozatosan az érzelmetörténet, mint napjaink történetírásának egyik legújabb irányzata.²

Az érzelmetörténet újszerűsége és frissessége még kiforratlan és egyben sokszínű elmélettel és módszertannal párosul. Alapvetésének tekinthető az a gondolat, hogy az érzelmek alapjaiban befolyásolják az ember viselkedését és ezáltal az emberiség történelmét, illetve ehhez kapcsolódóan az, hogy az érzelmek történeti szempontból kutathatók – „kutatásra érdemesek”. A számos lehetséges megközelítési mód közül itt most csak hármat emelnénk ki. Az első az érzelmek történeti változásának vizsgálata, az érzelmek és kultúra kapcsolata: vagyis az, hogy egy adott történelmi és kulturális közegben egy-egy érzelem milyen jelentéssel bír, illetve ez hogyan változik-változhat az egyes történelmi korokban. A második az érzelmek történelemformáló erejének vizsgálata, ennek kapcsán az érzelmek manipulációja, mint a hatalomgyakorlás eszköze (félelemkeltés, bűnbakképzés stb.). A harmadik pedig egy adott történelmi korszak érzelmi képeinek, érzelmi lenyomatának vizsgálata, vagyis a nagy történelmi események hatása az emberi érzelmekre.

Ez utóbbi megközelítési módhoz igazodva a továbbiakban arra a kérdésre igyekezünk választ találni, hogy a második világháború befejezésekor Magyarországon lezajló események, mindenekelőtt a polgári lakosság egy részének – málenkij robot néven elhíresült – kényszermunkára hurcolása a Szovjetunióba milyen hatással volt az itthon maradottak életére, milyen érzelmeket váltott ki az érintettekből. A vizsgálat forrása egy medgyesegyházi asszony 1944–47 között vezetett naplója, mely amellet, hogy rögzíti a korszak eseményeit, lehetőséget kínál a naplóró érzelmi életének feltárására is. Ennek megfelelően a tanul-

sulásra készülő nő, Schlachta Etelka naplójából azt olvastam ki, hogy már a 19. század harmadik-negyedik évtizedében, még ha szórványosan is, egy új női személyesség és személyiség igénye jelentkezett adott (nemesi) középosztályi körökben. Ennek az individualizációs törekvésnek a múltbelitől eltérő új női szerepfelfogás felelt meg, melyet a naplóró Etelka bőségesen ki is aknázott, miközben úgymond csak bálozott a leendő házassági partnert keresve, tehát folyton a férfiak között forgolódott.²⁵

Amikor az első világháborús katonai ego-dokumentumokat, és köztük a naplókat vettem közelről szemügyre, arra a kérdésre voltam első-sorban kíváncsi, hogyan vált idővel, mondhatni, természetessé az egyébként abnormális élettény, a tömeggyilkosság mint mindennapi élmény és prózai harcászati ténykedés.²⁶ Amikor pedig a második világháború idején vezetett naplókhoz fordultam, kézbe véve Kemény Simon és Fenyő Miksa feljegyzéseit, a kivételes háborús életviszonyok tudati reprezentációja, a szélsőséges életviszonyok között üldözöttként (bár jó ideig védett helyzetben) élő entellektüelek benső gondolatvilága, tudati reakciói és kivált a jövőképük került napirendre a naplók által megvilágítható történeti toposzként.²⁷

A flânerie, a kószálás mint a nagyvárosi modernitás jellemző életgyakorlata is megismerhető és rekonstruálható kimondottan mentalitástörténeti valóságként, ha ego-dokumentumokhoz fordulunk, legyen szó Charles Baudelaire lírájáról (prózaverseiről) vagy a regényirodalomról. Együtt a napló is becses forrásként kínálja itt magát, amire akkor jöttem rá, amikor rátaláltam a Budapesten élő Táncsics Eszter és férje, Csorba Géza hivatalnok 1870-es években párhuzamosan vezetett naplójára. Ezekben az értékes történeti feljegyzésekben a maga nyers, átlagemberi hangján szólal meg ezúttal az éppen kibontakozóban

lévő nagyvárosi szociabilitás és személyiség modern tapasztalata.²⁸

Másmilyen történeti tudás szerezhető Keil Lajosné, egy gimnáziumi tanár feleségének a 19. század végi naplójából, amely a születőben lévő modern anyai szerep (életvilág) tapasztalatának hiteles dokumentuma. Ennek az új, mondhatni polgári női öntudatnak és életgyakorlatnak ropant kevés forrásszerű nyoma maradt az utókorra, az említett napló tehát mindenképpen egyedi és pótolhatatlan forrásnak számít.²⁹

Ha az eddigi női naplók abban segítettek a történészt, hogy rekonstruálhassa a társadalmi nem (a gender) történeti fogalmának az időbeli alakulását, akkor Rózsa Ágnes nürnbergi láger-naplója nem egy ilyen valóság elé tartott tükörként hasznosulhat a történész kezében. Az Auschwitz-Birkenaut is megjárt nagyváradi tanárnő, miután néhány hónap elteltével Nürnbergbe került egy hadiüzembe rabszolgamunkásnak, naplórásba fogott. Ezzel egyúttal lehetősége is nyílt Rózsa Ágnesnek arra, hogy viszonylag csekély idő elteltével tisztázza magában (és magának) a megsemmisítő táborbeli élményeit. Ez a narratív identitás a naplórás révén keletkezik, a szöveg pedig kiváló alkalmat nyújt a történész elemzőnek a trauma genezisének pontos és konkrét megragadására.³⁰

*

Ahány napló, annyi sajátos történeti probléma kerül napirendre a történész műhelyében. Áttekintésünkkel azt igyekeztünk bebizonyítani, hogy minden egyes napló újabb, még ismeretlen történeti kérdés eredeti megközelítéséhez, valamely sajátos jelenség leírásához és elemzéséhez járulhat hozzá. Persze csak abban az esetben, ha a történész maradéktalanul átadja magát a napló ihlető hatásának avégett, hogy rátaláljon a benne megbújó titkos üzenetre; ami nem más, mint egy releváns történeti problémának magától a történelmi aktortól származó eredeti megfogalmazása.

25 Gyáni Gábor: Női identitás egy reformkori napló tükrében. In: Steiner Ágota, szerk.: *Évek és színek. Tanulmányok Fábri Anna tiszteletére hatvanadik születésnapja alkalmából*. Kortárs Kiadó, Bp., 2005. 33–40.

26 Gyáni Gábor: Az első világháború és a paraszti emlékezet. In: Bánkiné Molnár Erzsébet, szerk.: *Föld és társadalom*. Kiskun Múzeum Baráti Köre, Kiskunfélegyháza, 2007. 227–237; Újraközölve, in: Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt. A tapasztalat mint emlékezet és történelem*. Nyitott Könyvműhely, Bp., 2010. 294–303.

27 Gyáni Gábor: A háborús napló mint kordokumentum. Kemény Simon és Fenyő Miksa önvallomásai. In: Gyarmati György – Pihurik Judit, szerk.: *Háborús hétköznapiak hadszíntéren, hátszínben 1939–1945*. MTT – Kronosz – ÁBTL, Bp. – Pécs, 2015. 37–60.

28 Gyáni Gábor: Egy budapesti polgárcsalád 470 napja. *Budapesti Negyed*, 14. Tél, 125–153.; Uő: *Az utca és a szalon. A társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940)*. Új Mandátum, Bp., 1998. 55–74.

29 Gyáni Gábor: A nőiség mint narratív identitás. In: Őri Péter, szerk.: *Szám- (és betű)vetés – Tanulmányok Faragó Tamás tiszteletére*. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, Bp., 2014. 11–22.

30 Gyáni Gábor: „Jövőlesők”, avagy a trauma genezise. In: Balázs Eszter – Koltai Gábor – Takács Róbert, szerk.: *Homoklapátolás nemesércért. A 70 éves Ständeisky Éva tiszteletére*. Napvilág, Bp., 2018. 78–87.

1 Az történetírásról lezajló 20. századi változásokról és az új irányzatokról összefoglalóan ld. Bódy Zsombor–Ö. Kovács József: *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Bp., 2006.

2 Az érzelmetörténet első kézikönyve csak néhány éve, 2012-ben jelent meg: Jan Plamper: *Geschichte und Gefühl – Grundlagen der Emotionsgeschichte (A történelem és az érzések – az érzelmek története)*. München, 2012., Ismertetése magyarul: Eperjesi Zoltán: A történelem és az érzések – az érzelmek története. *Klió*, 2013/4. 31–35.; Hazánkban is az elmúlt években jelentkezett először ez az irányzat: a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2017-ben rendezett konferenciát az érzelmetörténethez kapcsolódóan (A konferenciáról beszámolt ld. Kovács Janka – Lászlófi Viola: Új megközelítés száz nézőpontból: az érzelmek története. <http://ujkor.hu/content/uj-megkozelites-szaz-nezopontbol-az-erzelmek-tortenete> [2019. 02. 03-i letöltés]), miközben az első ilyen szemléletű tanulmányok is megszülettek. Csak néhány példa ezek közül: Cieger András: Az érzelmek viharában – Az 1867-es kiegyezés rendhagyó megvilágításban. *Bárka*, 2018/1. 82–87.; Erős Ferenc: Kísértő érzelmek: a történelem fantomjai. *Imágó Budapest*, 2017/3. 101–110.; Sajó András: Az emberi és polgári érzelmek nyilatkozata, 1789. *Actas*, 2009/3. 121–137.

mány előbb röviden foglalkozik a forrásul szolgáló naplóval és annak szereplőivel, majd a málenkij robot eseményeivel általánosságban és egy konkrét kisközösségben, Medgyesegyházán, végül számba veszi a napló alapján az ehhez kapcsolódóan rekonstruálható érzelmek körét.

A napló, a naplóíró és a családja

Az egyszerű iskolai füzetbe kézírással vezetett feljegyzéssorozat mintegy három éven át, 1944. december 27. – 1947. október 10. között, nem napi szinten, de viszonylagos rendszerességgel rögzíti az eseményeket.³ Jellemzően utólagos feljegyzéseket tartalmaz, melyekben a napló írója egy-két hét, olykor egy-két hónap távlatából tekint vissza a megelőző időszakra. A szöveg alapján a korábbi évek történéseit megörökítő előzménye is volt a naplónak, ez azonban sajnálatos módon nem maradt fenn az utókornak.

Az első bejegyzés idején, 1944 karácsonyán a napló írója, B. Ferencné 54 éves volt, Medgyesegyházán élt a nála tíz évvel idősebb férjével és 31 éves, varrónőként dolgozó lányukkal, Erzsébettel (Babika). További két gyermeke közül a húszas éveik végén járó Franciska (Fáni) ekkor a Bácska egyik legnagyobb német településén, Hódságban élt, míg a húsz év körüli Ferenc (Frici) sebesült katonaként egy budapesti katonakórházban lábadozott. Az utolsó bejegyzéskor, majd három évvel később B. Ferencné már megözvegyült, és egyedül élt Medgyesegyházán. Férje még 1945 áprilisában elhunyt, mindkét lányát elhurcolták málenkij robotra, majd onnan 1946 végén Németországba telepítették őket. Fia, aki 1946 februárjában tért haza a nyugati hadifogságból, előbb Pallagon, Keszthelyen, végül a napló zárásakor éppen Mosonmagyaróváron folytatta gazdasági tanulmányait.

A család állapotáról bemutatott két időmet-szet szemléletesen érzékelteti azokat az alapvető változásokat, melyek a naplóban rögzített három év alatt B. Ferencné életében lezajlottak. A napló íróját számos tragikus esemény érte: lánya deportálása, férje halála, családjának széthullása. Mindezek közül az életét és környezetéhez való viszonyulását – a naplójában részleteiben dokumentált módon – leginkább talán a lánya málenkij robotra való elhurcolása befolyásolta.

3 A napló másolata megtalálható a Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára Xeroxtárában. Özv. B. Ferencné naplója, 1944–1947. MNL BÉML XV. 33. 336. tétel.

Málenkij robot

A málenkij robot, a kollektív bűnösség elve alapján a második világháború végén a polgári lakosság tömeges elhurcolása „jóvátételi munkára” a Szovjetunióba, elsősorban a németeket, de nem csak őket érintette. Elvi alapját a szovjet Állami Védelmi Bizottság 1944. december 16.-i 7161. számú határozata jelentette, mely elrendelte, hogy a Szovjetunióba történő munkára kell internálni a Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia területén tartózkodó valamennyi 17 és 45 év közötti német férfit és 18 és 30 év közötti német nőt. Ennek megfelelően 1944. december 22-én a 0060-as végrehajtási parancs alapján megindult a Kárpát-medence területéről a német származású vagy annak mondott, 16–50 éves korú munkaképes polgári lakosság deportálása. Az addig megszállt országrészekben – így Békés, illetve Csanád megyében is – 1945. január 31-ig a szovjet hadsereg befejezte a parancs értelmében meghatározott lakosság összegyűjtését és „kicsi munkára” történő elhurcolását. 1945. április elejére befejeződött Budapesten is a polgári lakosság tömeges elhurcolása, majd harmadik hullámban 1945. április–májusában a parancs hatálya alá sorolt dunántúli német és magyar polgári lakosság deportálására is sor került. A málenkij robotban érintettek számát nehéz pontosan megállapítani. A kutatók elég nagy szórással 35–65 ezer fő közé teszik a számukat a trianoni Magyarországra vonatkoztatva, míg Bognár Zsolt a második világháborús Magyarország tekintetében 130 ezer emberről ír.⁴ Ezek közül mintegy 3–4 ezer fő volt Békés megyéből, illetve Csanád megye Eleki járásából.⁵

Ebbe az általános képbe illeszthetők be a B. Ferencné naplója alapján rekonstruálható medgyesegyházi történések is, amelyek szorosan összekapcsolódtak az eleki németek málenkij robotra való elhurcolásával. Az események kezdetét a szovjet katonai parancsnokság 1944. december végén kiadott rendelete jelentette, melynek

4 A témáról összefoglalóan annak kronológiájával és az érintettek vonatkozó számadatokkal ld. Bognár Zsolt (szerk.): *Málenkij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „málenkij robotra” a Sztálini lágerekben. 1944/45–1955.* Pécs, 2009.

5 A málenkij robot Békés és Csanád megyei eseményeiről és száadatairól ld. Erdmann Gyula (szerk.): *Deportálás, kényszermunka. Békési és csanádi németek szovjet munkatáborokban.* Gyula, 1990.

értelmében az Eleki járás területének lakosságát össze kellett írni a nemzetiségi hovatartozás feltüntetésével. Az összeírás szerint Medgyesegyházának 1945 első napjaiban 4.371 lakosa volt, közülük mindösszesen heten vallották magukat németnek. B. Ferencné és családja nem volt ezek között.⁶ Ennek ellenére, amikor 1945. január 3-án a település német lakosságát a községházra rendelték, a naplóíró lánya, Babika is az érintettek között volt. Az egybegyűlteknél csak egy mindössze három hétig tartó „kis munkáról” beszéltek, s ennek megfelelő csomag összeállítását engedélyezték a hozzátartozóknak, mely többek között meleg felsőruhát, két pár lábbelit, három rend fehérneműt, ágyneműt, takarót, evőedényt és élelmet tartalmazhatott. Miután az éjszakát katonai őrizet mellett a Telbisz-kastélyban töltötték, 1945. január 4-én mindenkit átszállítottak Elekre, ahová a deportálandókat a járás egész területéről összegyűjtötték. A medgyesieket előbb az ipartestületi házban helyezték el, majd a férfiak és nők különválasztása után az erre a célra kisajátított magánházakban lettek elszállásolva, amit egy alapos és mindenre kiterjedő orvosi vizsgálat követett. A következő napon aztán bejelentették, hogy az úti cél Ukrajna lesz, és hogy a háromhetes „kis munka” több hónap vagy akár több év is lehet, de megnyugtatóul az az ígélet is elhangzott, hogy mindenki a saját szakmájában dolgozhat, sőt, az otthoniaktól levelet és csomagot is kaphatnak rendszeresen... Addig is a helyiek és a hozzátartozók vihettek be csomagokat és élelmet a deportálásra kijelölteknek. A bevagonírozások 1945. január 10. után kezdődtek meg. Az embereket kályhával és priccselel felszerelt marhavagonokba terelték – 30 főt vagononként. Végül a 70 vagonból álló szerelvény 1945. január 12-én indult útra. Az országhatár elérésekor mindenkit átszállítottak orosz vagonokba, immár 40 főt vagononként, így az út további részét az addigiaknál is sokkal rosszabb körülmények között szenvedhették végig az elhurcoltak. Az eleki szerelvény végállomása, benne a medgyesiekkel is, a szülőföldjüktől légvonalban mintegy 1300 kilométerre lévő ukrainai Krivoy Rog, illetve a környékbéli vasércbányák voltak.⁷

6 Népeség összeírás, 1945. január 5. Medgyesegyháza község iratai. MNL BÉML V. 352/10 2000/1944.

7 A medgyesegyházi eseményekről: MNL BÉML XV. 33. 336. tétel. 7–20.; Az eleki németek elhurcolásáról: Erdmann i.m. 41–44.

Események a naplóban

A narratív források körébe sorolható napló, így B. Ferencné írása is, ego-dokumentumként alulnézetből láttatja a történelmet. Benne az események több szinten szerveződnek. Az első a személyes perspektíva, az ego szintje, mely a mindennapi tevékenységek körét, a napi munkavégzés rutinját, a személyes örömeit és tragédiákat foglalja magába. A második a szűkebb horizont, a kis közösség – település szintje: a falu eseményei, pl. a szovjet csapatok átvonulása, az ezzel együtt járó atrocitások, a hazatérő foglyok vagy éppen a műkedvelő előadások a háború borzalmait után újjáéledő településen. Végül a harmadik, a tágabb horizont – az országos szint: a málenkij robot, kitelepítés, országgyűlési választás stb. A történelmet megelőző személy, így a napló írójának életében is, az egyes szintek természetesen elválaszthatatlanul egymásba fonódva alkotják meg a szubjektív valóságot, mikor is a kiemelkedő metszéspontokban érintettként, résztvevőként, személyes perspektívából éli meg az ego a második és harmadik szint eseményeit.

B. Ferencné életében ilyen kiemelkedő esemény volt a lánya, Babika málenkij robotra való elhurcolása, mely alapjaiban határozta meg a naplóíró következő éveit, környezetéhez való viszonyát és általában a világról alkotott képét. Bár a naplóban ezután is rögzítésre kerültek a szűkebb és tágabb környezet mindennapi eseményei, ezek elveszítették jelentőségüket. Ezt követően csak egyetlen valódi esemény maradt: a hír. Az igazi hír pedig az volt, ami a hiányzó családtagokról tudósított. Természetesen a naplóban rögzített híreknek is megvolt a maguk struktúrája és hierarchiája. Különösen a napló első két évében kiemelt szerep jutott a közvetett híreknek, ekkor szinte ezek voltak az egyedüli forrásai a világban való tájékozódásnak B. Ferencné számára. Mit beszél a falu, mit tudnak mások – gyakran álhírek, olykor kifejezetten rémhírek alapján próbált a naplóíró eligazodni az őt körülvevő világban, és elhurcolt szerettei nyomára lelteni. Számtalan alkalommal vetette papírra, előbb még örömmel, később már nyílt székszíssal az újabb és újabb dátumokat, amikor majd az elhurcoltakat, így az ő lányát is hazaengedik. A rádió hírei szintén megbízhatatlannak bizonyultak. Még mindig közvetett módon, de már nagyobb hitellel tájékoztattak a

távollévőkről mások levelei: így szerzett tudomást B. Ferencné például a deportáltak szállítási körülményeiről vagy a munkatáborban uralkodó viszonyokról. Később a hadifogságból, majd 1946 második felétől az Ukrajnába elhurcoltak közül egyenként hazatérőktől lehetett első kézből szerezni információkat. Ezen az úton értesült például B. Ferencné arról, hogy lányát, Babikát nem Magyarországra, hanem Németországba irányították a munkatáborból, s így hazatérése még tovább várat magára. A legfontosabbak persze a hozzátartozók levelei voltak, melyek már közvetlen módon tudósítottak a naplóíró számára legfontosabb kérdéseiről, a gyermekei hol- és hogylétéről. Várakozás a postásra, várakozás egy remélt levélre a napló gyakran rögzített, rutinszerű eseményei lettek. B. Ferencné tíz hónapon keresztül egyetlen gyermekéről sem tudott semmi biztosat. Legelőször Fricitől kapott levelet 1945 novemberében a Vöröskereszt révén, amelyből arról értesült, hogy fia nyugati fogságban van, katonakórházban, de alapvetően egészséges. Az 1946 októberében fiatalabb lányától, Fánitól érkezett levélből – két év után az első híradás – kiderült, hogy miután a Bácskából őt is elhurcolták málenkij robotra, most Németországban van, majd novemberben Babika leveléből azt is megtudta, hogy lányai német földön találkoztak, és most együtt próbálják megszervezni hazatérésüket, amire azonban még több mint egy évig nem kerülhet sor.

Érzelmek a naplóban

A három esztendő emberpróbáló történései folyamatos érzelmi megnyilatkozásokra készítettek B. Ferencnét, aki – talán egyedüllétéből, magányából adódóan – ezeket rendszeresen rögzítette is naplójában. A megörökített események ismeretében talán nem meglepő módon a napló lapjain keresztül a negatív érzelmek dominanciája bontakozik ki a naplóíró érzelmi életében: rettegés, rémület, félelem, aggodalom, szorongás, kétségbeesés, bánat, szomorúság, gyász. Ezek közül néhány nagyobb intenzitással, egy-egy konkrét eseményhez kapcsolódóan jelent meg a naplóban, például a rettegés 1945 elején az átvonuló oroszoktól, vagy éppen a rémület, amit néhány orosz katona megjelenése és kutakodása okozott a háznál, és még inkább az idősebbik lány, Babi

elhurcolása.⁸ B. Ferencné legalapvetőbb félelme azonban a gyermekeinek az elvesztése volt, különösen az első időkben, amikor még semmit nem tudott a hol- és hogylétükről. Ehhez szorosán kapcsolódott az állandó jelleggel meglévő aggodalma a gyermekek hazatéréseért, illetve az a konstans szorongás, melyet a hírekre való várakozás jelentett. A család együttlétének, a régi karácsonyoknak az emléke szomorúságot okozott, a hiába várt levelek bánatot, míg az egyedüllét, a hírek nélkül eltöltött hosszú hónapok kétségbeesést eredményeztek. Mindezekhez kapcsolódott – mintegy megalapozva a naplóíró érzelmi életét – a férje, illetve több rokonának elvesztése keltette gyász.⁹

A naplóban természetesen a pozitív érzelmek is megjelentek, azonban szinte kizárólagosan a családhoz, illetve a hiányzó családtagoktól érkezett hírekhez kapcsolódóan. A remény minden egyes elküldött levél esetén, vagy pél-

⁸ A naplóban megjelenő legintenzívebb, felfokozott érzelmek talán a megyesi polgári lakosság összegyűjtéséhez és elhurcolásához kapcsolódnak: „De hogy meg voltunk rémülve! Édes jó Istenem, ne hagyj el! Ahogy odaérünk a kastélyba, látjuk, hogy négy fegyveres orosz van a bejáratnál, úgy őrizték szegényeket, mint a gyilkosokat. Pedig olyan ártatlan volt mind! Kijött először H. Mancsi, mikor látta két kis fiát, ölelte, csókolta, a kislány meg simogatták az anyjuk arcát, és mondták egyre: Mért sírsz Anyukám, ne sírjál! Persze a kicsinyek nem értették az egészet! Kijött aztán már Babika is, azt meg én öleltem, csókoltam. [...] Babika annyira meg volt rémülve, hogy úgyszólván szóhoz sem jutott. [...] Ekkor kijött egy orosz tiszt, s mikor látta, hogy H. Mancsi meg H. néni ott sírnak azt mondja: nu plast, nu plast! Hogy hát, ne sírjanak! [...] Hát három hét múlva, ha a munka kész lesz, visszajön.” „Azt csak egy édesanya tudja elgondolni és átérezni, kinek gyermekét – leányát, háborús világban, az ellenség parancsára, csak azért mert német hangzású neve van, elviszik télvíz idején egy éjszaka, egy kastélyba, ahol a G.P.U. csapatból 20 katona van elszállásolva. Mit mindent nem gondol egy anya egy ilyen éjszakán! Imádkozva, sírva, zokogva telt el az egyik nehéz óra a másik után.” „1945. január 12-én indultak a nagy útra a mi féltett, drága gyerekeink, akit úgy megsirattam, hogy már majdnem belehaltam.” Naplóbejegyzés, 1945. 01. 25., MNL BéML XV. 33. 336. tétel. 9–10., 13., 20.

⁹ Egy jellemző példa a naplóíró negatív érzelmek dominálta borús lelkiállapotáról: „Már teljes egy éve, hogy Frici és Fánikáról nincsen semmi hír! Óh, ki is hitte volna, ki gondolta volna, hogy egy évig semmit sem fogunk hallani róluk szegényekről? De hogy is fáj sokszor a szívem értük, mikor úgy egymagában vagyok a házban, hangosan elsirom bánatomat, ránézek a fényképeikre és hangosan zokogok. [...] nagyon, de kimondhatatlanul fáj, hogy egy sincs itt mellettem, mindet elvesztettem!” Naplóbejegyzés, 1945. 09. 25., MNL BéML XV. 33. 336. tétel. 48.

dául a málenkij robotra elhurcolt lánya hazahozását kérelmező beadvány postázásakor. A megkönnyebbülés, amikor majd két év elteltével az első életjel megérkezett a fiatalabbik lányról, Fániról. A régen látott rokonok látogatása, még inkább a távollévő gyermekektől érkezett hírek okozta öröm, illetve a fia hazatérésekor érzett boldogság kiemelt pillanatai voltak a naplóíró mindennapjainak.¹⁰ És mindezek mögött ott volt a hála, amelyet B. Ferencné érzett egyedülléte éveiben a segítő szomszédok, a tágabb közösség őt támogató tagjai iránt, és természetesen az Isteni Gondviselésért, amely megtartotta, és erőt adott neki a viszontagságok közepette. A napló soraiból ugyanis átsüt B. Ferencné mély vallásossága, melyet a rendszeresen dokumentált szakrális cselekmények is alátámasztanak. Az aktív vallásos élet: miselátogatás, gyónás-szentáldozás, rendszeres fohászok, ima szerves része volt a naplóíró mindennapjainak, és bár a hit maga nem érzelem, gyakran kelt érzelmeket, például reményt, békét, hálát, bizalmat a hívő emberekben, segít a remény ébrentartásában a megpróbáltatások idején, vagy éppen az öröm megélésében, a hálaadás boldogságában a jó hírek kapcsán.¹¹ Ezek mellett pedig a népi vallásosság szinkretizmusa is megjelenik a napló oldalain: a hírek nélküli hosszú hónapok után, elhagyatottságának kétségbeesésében B. Ferencné még jósnőhöz is ellátogatott, hogy megtudjon valamit gyermekeiről, de ezekben

az időkben több látomását és álmát is lejegyezte, haláljelekként értelmezve azokat.¹²

A napló természetesen nemcsak a naplóíró saját érzelmeit örökítette meg, közvetve a szűkebb és tágabb közösség érzelmi életéről is megőrzött egy képet, ami sok tekintetben összevág az érzelmek eddig bemutatott személyes szintjével. A döbbenet, melyet a közösség tagjainak elhurcolása okozott, vagy éppen a sajnálat egy a hadifogságból hazatérő fiatal fiú halála fölött, a részvét a férj elvesztése után, a kézzelfogható segítségben megmutatkozó együttérzés, a szomorúság a hírek hiánya miatt, illetve a jó hírt hozó postás öröme és megvendéglése mind a közösség támogatását, szolidaritását jelenítik meg tagjaik iránt a nehéz időkben.

Összegzés helyett

A naplóban megörökített esztendő egy zaklatott, feszültségekkel, tragédiákkal terhelt korszakát örökítették meg a magyar történelemnek, mely alapvetően rányomta bélyegét az események forgatagában sodródó hétköznapi emberek életére is. B. Ferencné rekonstruálható érzelmi háztartásának alaptónusa frusztrált, feszültségekkel, félelmekkel teli, de a háttérben végig ott volt a család egyesítésének és az újrakezdésnek a reménye, melyből erőt meríthetett ezeknek az éveknek a végigéléséhez. Meggyőződésünk, hogy a történet bár személyes, konkrét példa, bizonyára nem egyedi eset.

¹⁰ „Nagy esemény napja! Fricitől jött egy sürgöny: Édes Anyukám! Szerdán hajnalban érkezem! [...] Még most is úgy kapar a szemem a sírástól, mert úgy meghatódtam, sírtam, de nagyon ám, az örömtől, hogy végre egyik gyermekem csak hazajön Isten segítségével. Hálás szívvel leterdeltam és sírva imádkoztam. [...] Óh, mily boldogan hajtom le a fejem nyugalomra.” Naplóbejegyzés, 1946. 02. 11., MNL BéML XV. 33. 336. tétel. 65.

¹¹ „Farsang vasárnap a szokásos szentségimádás is volt szépen megtartva. Kértem a jó Istent, hogy drága gyermekeimnek is adjon arra időt, hogy részt vehessenek a szentségimádásban, hogy a nagyon jószágos Jézus adná meg azt a lehetőséget, hogy haza is jöhessenek minél hamarabb, és karjaimba zárhassam rég látott gyermekeimet, akik után meggyötört anyai szívem úgy vágyódik!” Naplóbejegyzés, 1947. 02. 16., MNL BéML XV. 33. 336. tétel. 78.

¹² „A jósnők azt mondták mind a hárman, akiknél voltam, hogy a két lány nem messze van egymástól! Mert bizony szegény, nem szegény, elmentem, amit életemben soha nem tettem, mert olyan nyughatatlan voltam, hogy sehonnan egyikről sem kaptam semmi hírt [...] meg azt mondta: Frici él [...] Mindhárom jósnő egyformán jó-solt. Hogy hogyan lehetséges ez? [...] És én nem voltam meglepődve az elsőnek a mondásával, mindjárt másnap elmentem a másodikhoz, és aztán a harmadikhoz! Csak azon csodálkoztam, hogy egész egyformán beszéltek, csak egyet nem hiszek, hogy Fánika és Babika közel vannak egymáshoz. [...] Csak a nagyon jó Isten tudhatja, akihez nap mint nap fohászlok, hogy mentse meg gyermekeimet [...] Úgy kérem a jó Istent, hogy már csak legalább egy életjelt adhassanak magukról.” Naplóbejegyzés, 1945. 09. 12., MNL BéML XV. 33. 336. tétel. 44–45.

► SZABADOS JÁNOS

Egy 17. századi budai renegát kém identitásai jelentéseinek tükrében*

Bevezetés

A kora újkor két nagyhatalma, a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom a 16. század első harmadától kezdve a középkori Magyar Királyság területén találta magát egymással szemben, és ez a terület másfél évszázadon keresztül ütközőzónaként szolgált számukra. Buda, 1541-es elfoglalása után, vilajet-központ lett, és egyben a Hódoltság közigazgatási központjává vált, onnan tartották a diplomáciai kapcsolatot a budai pasák a bécsi udvarral.¹

1606-ban, a 15 éves háborút (1591/1593–1606) lezáró zsitvatoroki béke után már egyenrangú félnek ismerte el egymást a két birodalom, és ettől kezdve előírták a kölcsönös követküldést is Bécs és Konstantinápoly között. Az 1606–1663 közötti időszakot „háborús békeévek” korának is nevezi a történetírás,² mert bár a két birodalom érdeke ekkor egyéb háborús elfoglaltságaik miatt a béke fenntartása volt, a határvidéken folyamatos volt a kölcsönös portyázás. Ez a jelenség hatványozottan felerősödött az 1648 utáni években, mikor az Oszmán Birodalomban a szultán kiskorúsága miatt bizonyos mértékű anarchia uralkodott, ami a birodalom végvidékeire is ki-

hatással volt. A magyarországi végvárakba pedig ekkor telepítették be a harmincéves háború után fennmaradó császári csapatok egy részét, ami csak olaj volt a tűzre.³ Erre az időszakra tehető tanulmányom főszereplőjének, Hüsejrn csasz budai tolmács kémtevékenységének nagy része is.⁴ A következőkben e budai tolmács saját jelentéseit és más, róla fennmaradt forrásokat alapul véve mutatom be az ő saját magáról a bécsi udvar számára megfogalmazott vallási és etnikai identitását, amit egyúttal ütköztetett a róla fennmaradt jellemzések tartalmával.

A 17. századi Habsburg hírszerzési rendszerről

A Habsburgok a zsitvatoroki béke előtt is működtettek hírszerzést az Oszmán Birodalom területén, azonban az meglehetősen esetlegesen működött, csupán tervezetek léteztek a rendszer hatékonyabbá tételére. Az ún. „Titkos Levelezők” hálózatának kiépítése Johann Jakob Kurz

von Senftenau, 1623-ban a Portára küldött követ (internuncius) nevéhez fűződik, aki a Konstantinápoly felé vezető út mentén, a fontosabb állomásokon, mint Buda, Belgrád és Szófia, olyan embereket szervezett be – elsősorban kereskedőket –, akik segítségére voltak a mindenkor konstantinápolyi állandó követ és az Udvari Haditanács közötti titkos levéltovábbításban, és néhányan közülük kapcsolati rendszerük segítségével hozzá tudtak jutni olyan információkhoz is, amelyekhez hivatalos úton nem lehetett. A rendszer az 1640-es évek közepén egy időre szünetelt, de az évtized második felében újjászervezték, ekkor lett része fontos láncszemként a Hans Caspar álneven jelentő, leveleit megtévesztésként Tatáról keltező renegát kém is.⁵

Hans Caspar élete és kémtevékenysége vázlatokban

A kém ifjúkorát illetően források híján egyelőre csak találgatni lehet. Annyi bizonyos, hogy Alexander Fischer néven látta meg a napvilágot Bécsben, feltehetően valamikor a 17. század elején. Nagy valószínűséggel gyermekkorában eshetett török fogságba, ennek következtében kerülhetett Budára, ahol Hüsejrn csaszúként találkozunk vele, jelentéseiben pedig a Hans Caspar álnevet használta. A forrásokban 1627-ben bukkan fel először az ún. első szőnyi béketárgyalás időszakában. Innentől kezdve folyamatosan találkozunk nevével a különböző – mind császári, mind erdélyi – diplomaták jelentéseiben.

Kémtevékenysége és a Bécs és Konstantinápoly közötti levéltovábbításban való részvétele azonban igazán az 1648. évi vesztfáliai béke utáni időszakban bontakozott ki, amikor a Habsburg–oszmán határ mentén megsokszorozódtak a kölcsönös portyázások. Ennek okaként a birodalmi csapatok végvárakba való betelepítését, il-

letve az Oszmán Birodalomban uralkodó belpolitikai válságot nevezhetjük meg.⁶ A határ menti helyzet mindenesetre remek lehetőséget kínált Hans Caspar számára az olykor akár több irányú kémkedéshez. Kémként befutott karrierjét nagyban köszönheti az oszmán ügyekben már tapasztaltnak számító diplomatának, Johann Rudolf Schmidnek, akivel legkorábban 1629-től ismerték egymást, és aki 1647-ben róla készített jellemzésével felhívta a keleti ügyekért felelős Udvari Haditanács tagjainak figyelmét a renegát hasznos szolgálataira, onnantól kezdve folyamatosan nyomon követhető Budáról írt jelentései az 1650-es évek alatt.⁷

1658-ban Hans Caspar követte Gürdzsü Kenán budai pasát a II. Rákóczi György elleni hadjáratára, és úgy tűnik, nem is tért többet vissza Budára, hanem Temesvár környékén maradt. Személye kapcsán utolsó adatunk 1660-ból származik, feltehetően ez idő tájt távozott az élkör sorából.

A felhasznált források

A kutatás során felhasznált levéltári források nagy része a bécsi levéltárakban található. A legfontosabb források Hans Caspar német nyelvű jelentései, amelyek az Osztrák Állami Levéltár, Házi-, Udvari és Állami Levéltárában, a Türkei I. alsorozatban vannak elszórtan.⁸ Magyarországi levéltárakban eddig egyetlen magyar nyelvű jelentése került elő, amely a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában,⁹ Esterházy Miklós nádor levelei (P 123) között található.

A bécsi Hadilevéltárban, az Udvari Haditanács iktatókönyveiben¹⁰ is maradtak fenn bizonyos, teljes formában egyelőre nem előkerült jelentések kivonatai, illetve egyéb adalékinfor-

* A tanulmány az MTA-SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkájának keretében és az Emberi Erőforrások Minisztériumának 20391–3/2018/FEKUSZTRAT kódszámú pályázata támogatásával készült, és a Szegedi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Kiválósági Központ, Középkori és Kora Újkor Magyar Történeti Tanszék MTA-SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkája.

1 Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010. 50–318.

2 A „háborús békeévek” fogalmára lásd: Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. *Történelmi Szemle*, 38(1996)/2–3. sz. 192.

3 Az Oszmán Birodalom helyzetéről lásd: Kerekes Dóra: Tradicionális birodalom – modern birodalom (Az Oszmán Birodalom a 17. század első felében). *Actas*, 23(2008)/4. sz. 146–156.; A végvidék helyzetéről lásd: Czigány István: *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe 1600–1700*. Budapest, 2004. 69–106.

4 Szabados János: A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme” – Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága. Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz. *Actas*, 31(2016) 3. sz. 77–92.; Uő: *Erdélyi vonatkozású levélmásolatok egy budai Habsburg kém (Hans Caspar) tevékenysége nyomán*. *Fons*, 23(2016) 2. sz. 261–283.; Uő: „Wollen Sie mir dießes haltung, woll und guett, wo nicht, sage ich meinen dienst auff” – Johann Rudolf Schmid haditanácsos és Hans Caspar budai kém patrónus-kliensi (?) kapcsolata. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*. 143 (2018) 71–86.

5 Hiller István: A „Titkos Levelezők” intézménye. In: Tusor Péter – Rihmer Zoltán – Thoroczky Gábor (szerk.): R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére. Budapest, 1998. 204–216.; Kerekes Dóra: *Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi „Titkos Levelezői Hálózata”? In: Katona Csaba (szerk.): Kémek, ügynökök, besúgók. Az ókortól Mata Hariig. Szombathely, 2014. 97–136.; Szabados János: „Ih awer befeise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan.” – *Die Karriere des deutschen Renegaten (Hans Caspar) in Ofen (1627–1660) im politischen und kulturellen Kontext*. Doktori (PhD) értekezés. SZTE BTK, Szeged, 2018. 41–191. A továbbiakban a Hans Caspar életét taglaló részeknél a disszertációra külön már nem hivatkozom.*

6 A vonatkozó szakirodalom ismertetésével lásd: Szabados János: „...Inquisition wider Emericum Balassa in puncto des erschossenen Diezens...” (Vizsgálat Balassa Imre ellen a lelőtt Dietz ügyében). *Haditörténelmi Közlemények*, 129(2016) 2. sz. 560–562.; Egy presztízsértékű portyára lásd: Tóth Hajnalka: Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? Egy rabkiváltás története diplomácia-történeti kontextusban a 17. század közepéről. *Századok*, 152(2018) 2. sz. 247–284.

7 Szabados: „Wollen Sie mir dießes haltung”..., 73–85.

8 Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA), Haus- Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA), Türkei I.

9 A továbbiakban: MNL OL.

10 ÖStA Kriegsarchiv (KA) Protokollbücher des Wiener Hofkriegsrats (a továbbiakban: HKR Prot.) Bände (a továbbiakban: Bd.).

mációk. A szintén Bécsben őrzött Udvari Kamara¹¹ iratai is tartalmaznak fontos adatokat Hans Caspar tevékenységét illetően.

A Konstantinápolyba küldött nagykövetek iratanyaga is szolgál adalékokkal a kém életútja kapcsán. Itt kiemelendő Johann Ludwig Kuefstein báró 1628–1629-es nagykövetségéről készített jelentése és annak mellékletei¹², a Felső-ausztriai Tartományi Levéltárban található naplója¹³, illetve a Budapesten található, mindedig feltáratlan levelezése.¹⁴ Ezenkívül Hermann Czernin von Chudenitz 1644–1645. évi konstantinápolyi nagykövetségének levelezése is rejt magában adalékokat.¹⁵

Hans Caspar jelentései mint ego-dokumentumok

Az elmúlt időszakban a kultúrtörténet hatására megnövekedett az érdeklődés az ún. ego-dokumentumok iránt is mind az angolszász, mind a német területeken. Ezen iratok lehetnek naplók, memoárok, levelek, kérvények és egyéb dokumentumok, amelyekben az egyén tudatosan vagy öntudatlanul osztt meg magáról fontos információkat.¹⁶ Az ilyen típusú dokumentumok jelentőségének illusztrálására a már említett Johann Ludwig Kuefstein naplóját hoznám példaként, amely kulcsfontosságú információt hordoz Hans Caspar 1629. évi tevékenysége kapcsán, miszerint ő kísérté a leendő állandó követ Johann Rudolf Schmidet Budáról Konstantinápolyba: „Schmiddel érkezett Hüszejn császár, egy német renegát.”¹⁷ Az idézett mondatot ugyanis a diplomata jelentése nem tartalmazza, vagyis csupán saját maga számára tartotta fontosnak feljegyez-

ni Hüszejn császár németajkúságát, az utókor számára azonban ez fontos információként szolgálhat.

Hans Caspar jelentései is tartalmaznak hasonló típusú megjegyzéseket, amelyek hasznos forrásnak bizonyulnak mind szűkebb (család, mindennapok), mind tágabb környezete (a budai pasa udvara) rekonstruálásához. A következőkben azonban a kém identitásaira helyezem a hangsúlyt, azon belül is elsősorban a vallási és etnikai értelemben vett identitásra. Bemutatom a rendelkezésemre álló források alapján, hogy ő miként tekintett önmagára, illetve mások hogyan tekintettek rá.

Hans Caspar vallási identitásai saját szemzőgéből

A renegát tolmács jelentéseiből kiderül, hogy volt családja. Úgy tűnik, felesége is németajkú volt – a források alapján a Gredl/Gretl névre hallgatott –, ami nem tekinthető egyedi jelenségnek német renegátok esetében, azonban egyelőre nem bizonyos, hogy felesége is muszlimmá lett-e. Hans Caspar több alkalommal is kért neje számára különféle használati eszközöket (pl. sárga fonalat vagy fűszereket), ami arra utal, hogy Gretl is megőrizhette részben egykori identitását. Ezt támasztja alá az is, hogy a renegát egy alkalommal húsvétkor még piros tojást is kért Bécsből. A jelentések alapján a kémnek két fia (Iszkender és egy egyelőre nem ismert nevű) és egy lánya (Éva) lehetett. Iszkenderről egyszer mint mostohafiáról nyilatkozott, a többi gyermek esetében nem egyértelmű, hogy édes-, avagy mostohagyermekei voltak-e. Azt viszont tudjuk, hogy fiait körülméltette, ami egy muszlim férfi életében az egyik legjelentősebb eseménynek számított. S bár ő ezt kényszerhelyzetnek állította be jelentésében („szándékomban áll mindkét fiamat körülméltetni a börtön után, és ha ezt nem önként akarnám megtenni, akkor kényszerből kellene megtennem, mert itt gúnyolódniak rajtam”)¹⁸ – aminek segítségével nyilvánvalóan több pénzt óhajtott kicsikarni bécsi támogatóitól –, arra nézve sajnos nem rendelkezünk forrással,

hogy vajon a budai muszlim ismerősei irányában milyen módon élhette meg ezt az eseményt.

Keresztény identitásának több alkalommal is hangot adott – általában a hűségét bizonygató leveleiben – többek között a Szentháromság (Heilige Dreifaltigkeit) hangsúlyozásával („Ugyanúgy Isten velünk és a Szentháromság”)¹⁹, ami egy muszlim ember szájából valóban erős kijelentésnek tűnik, mint ahogy azon megnyilvánulása is, miszerint egyedül igaznak ismeri el a katolikus hitet („Aki ezt a szent és egyedül igaz katolikus hitet elismeri, az nem vész el és aki kételkedik benne, az örökre átkozott.”)²⁰ Egészen addig elmegy, hogy önmagát azokhoz hasonlíttja, akik rendszeresen áldoznak és gyónnak („Hasonló vagyok ahhoz, aki minden héten gyón és áldoz.”).²¹

Ebből kifolyólag pedig ugyanebben a jelentésében és más alkalmakkor is nehezményezte, amikor diplomáciai küldetése alatt muszlimként kezelték őt, az ilyen típusú megnyilvánulásokat tartalmazó levelei szintén ego-dokumentumként tekintendők. Az egyetlen mindeddig előkerült magyar nyelvű kémjelentését pedig a következőképpen zárja: „Isten velünk, senki ellen”,²² amiből érezhető, hogy a magyar nyelvet tanult nyelvként sajátította el.

Úgy tűnik, Hans Caspar a protestánsokkal szemben is fenntartásokkal viseltetett. Ezt bizonyítja egyrészt a Johann Dietz császári futár sajnálatos halálesete kapcsán egy bizonyos Brandt nevű lutheránusra tett megjegyzése, aki szerinte nem szereti a katolikusokat,²³ másrészt fenntartásokkal viszonyult az erdélyiekkel is kapcsolatban álló óbudai protestáns lelkészhez is, akihez

néha latin nyelvtudás híján kényszerből fordult, bizonyos levelek fordítása kapcsán.

Olykor előfordult, hogy Hans Caspar a számára szokatlan eseményekről is hírt adott, aminek folyamán szintén saját előítéletei köszönnek vissza. Ilyen esetnek tekinthető, mikor egy furcsa indiai ember jelent meg Budán a pasánál egy titkos kincs kiadásának reményében, aki a renegát szerint mindenféle „ördögi dolgokat űz”²⁴, nem csinál semmit, csak a könyvét olvassa, és mindent telefűstől a gyertyáival és lámpásával.²⁵ Azt is megtudhatjuk tőle, hogy a helyi muszlimok se nézték jó szemmel az illetőt, mert nem hittek neki. A bemutatott idézetek alapján tehát egy a jelentéseiben magát kereszténynek mutató, ámde a gyakorlatban muszlimként élő ún. kriptokeresztény képe rajzolódik ki.

Hans Caspar vallási identitásai mások szemszögéből

Amennyiben viszont a Hans Casparról szóló jellemzéseket vizsgáljuk, megállapítható, hogy mind a Habsburg, mind az erdélyi kortárs diplomaták fenntartásokkal kezelték őt. 1635-ben, amikor Sebesi Boldizsár, az erdélyiek konstantinápolyi állandó követe egy bizonyos „budai német Huzain nevű magyarul tudó csauztól” tudott meg fontos információkat, hozzátette, hogy az „az bibliára esküdt meg”, ami arra enged következtetni, hogy az erdélyiek felé is igyekezett hangsúlyozni keresztény kötődését.²⁶ Ugyanezt láthatjuk Hermann Czernin Habsburg nagykövet esetében is, aki jellemzésében egy „Jézust szívében elismerő”²⁷ emberként írja le a renegátot. Amikor Johann Rudolf Schmid elkészítette róla a már említett jellemzését, akkor egyértelműen a renegátok szokásához híven megbízhatatlannak állította be őt („A renegátok szokásához híven

11 ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv (a továbbiakban: FHKA).

12 ÖStA HHStA Türki I. Karton (a továbbiakban: Kt.) 112. Bd 1–2.

13 Oberösterreichisches Landesarchiv (a továbbiakban: OÖLA), Herrschaftsarchiv Weinberg (a továbbiakban: HW) Handschrift (a továbbiakban: HS) 16. fólió (a továbbiakban: fol.) 1–143.

14 ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban: ELTE EKL) G4 Tomus (a továbbiakban: Tom.) IV, V.

15 Státnioblastniárhiv v Třeboni, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinnýarchiv Černínů z Chudenic.

16 Schulze, Winfried: *Ego-Dokumente: Eine Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „EGODOKUMENTE”*. In: Schulze, Winfried (Hg.): *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin, 1996. 11–30.

17 „...mitt ihm, Schmidt ist der Usseyn chiaus, ein teutscher renegat, kkommen...” OÖLA HA Weinberg, HS 16. fol. 115.

19 „Deßgleihen Gott mit uns und die Heilige Dreifaltigkeit” Hans Caspar Philipp Mansfeldnek. Buda, 1649 (?), ÖStA HHStA Türki I. Kt. 121. Konv. 2. fol. 24.

20 „Der disen heiligen und recht bahrhaffigen khatollischen glauben chrkhenet, der wierdt niht verlohren werden und der daran zweiffelt, der ist ebbiglih verdambt.” Hans Caspar Philipp Mansfeldnek. Buda, 1649 (?), ÖStA HHStA Türki I. Kt. 121. Konv. 2. fol. 24.

21 „Bihn ih gleih der jenige, der alle wohen peihten und comonizern dhuet” Hans Caspar Philipp Mansfeldnek. Buda, 1649 (?), ÖStA HHStA Türki I. Kt. 121. Konv. 2. fol. 24.

22 Hans Caspar Esterházy Pálnak. Tata (Buda), 1640. június 9. Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL) Országos Levéltára (a továbbiakban: OL) P 123 I. doboz a) fol. 69.

23 „...welcher die Catholische nicht liebt” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1651. november 27. ÖStA HHStA Türki I. Kt. 124. Konv. 2. fol. 91.

24 „...mit deiflishen khünsten behafft” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1653. április 20. ÖStA HHStA Türki I. Kt. 126. Konv. 1. fol. 108.

25 „Auh maht ehr allerlei rauhen undt ist umbringendt mit laudter brinenden waß kherzen undt windtlahtern.” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1653. április 20. ÖStA HHStA Türki I. Kt. 126. Konv. 1. fol. 108.

26 Sebesi Boldizsár I. Rákóczi Györgyhöz. Konstantinápoly, 1635. október 28. Szilády Áron – Szilágyi Sándor (szerk.): *Török-magyarokori állam-okmánytár* 2. köt. Pest, 1869. 293–294.

27 „...daß er der welt erlösern Jesum Christum catholisch in seinem herten bekennenet” Hermann Czernin III. Ferdinándhoz. Komárom, 1644. július 11. ÖStA HHStA Türki I. Kt. 117. Konv. 2. fol. 407.

ugyanis olyan ember, akire nem lehet rábízni dolgokat”).²⁸ Később, mikor Schmid nagykövetként utazott Konstantinápolyba, azzal az ürüggyel kért négyszemközt audienciát a pasától a tolmács kiiktatásával (ugyanis beszélni feltehetően jól tudott törökül), hogy Hüszejn csausz (értsd Hans Caspar) „kétfelé akasztja a kabátját”, vagyis köpönyegforgató.²⁹ A keresztény diplomaták tehát, úgy tűnik, mégis inkább fenntartásokkal kezelték a katolikus hitét oly erősen hangoztató budai tolmácsot.

Hans Caspar etnikai identitása saját szemszögéből

A 17. században a klasszikus értelemben vett nemzet fogalma még nem létezett ugyan, azonban mint látni fogjuk, Hans Caspar jelentéseiből már kimutatható a politikai és etnikai identitás közötti tudatos különbségtétel.

Ő saját magát bécsi születésűként teljesen egyértelműen a „német nemzet”-hez tartozónak nevezte, ami alatt nyilván a Habsburg Monarchia németajkú lakosságát értette. Több alkalommal is hangoztatta, hogy tartozik azzal, hogy „nemzetét” szolgálja („egy vagy más módon tartozom, hogy szolgáljam nemzetemet”;³⁰ „... lehetetlen számomra, hogy elhagyjam nemzetemet”³¹), és általában többes szám első személyben nyilatkozott a „német nemzetről”, mint aminek ő is része („Isten óvjon minket azoktól, akik nekünk és a német nemzetünknek árthatnak”).³² Szintén erős német identitását támasztja alá – ami más német származású renegátoknál is megfigyelhető –, hogy eredeti neve (Alexander Fischer) is ismert maradt, szemben például bizonyos magyar származású, szintén informátorként is

foglalkoztatott renegátokkal (Habib aga, Ali csausz, Zülfikár aga), akiknek csak oszmán nevük ismert az utókor számára.

Úgy tűnik, Hans Caspar tudatában volt, hogy bár az Erdélyi Fejedelemségben is magyar volt a politikai elit nyelve, mégis más politikai entitást képezett, mint a Magyar Királyság. Jelentéseiben ugyanis az erdélyieket (fejedelmet, követeket, futárokat) következetesen erdélyieknek – „Mint-hogy az erdélyi [fejedelem, ti. II. Rákóczi György] a magyar nyelvű leveleiben semmi különöst nem ír”³³; „az erdélyi szolga, Boldvai Márton”³⁴ –, a Magyar Királyság tisztviselőit és egyéb magyar anyanyelvű alattvalóit pedig rendre magyaroknak nevezi, és rossz színben tünteti fel őket, mint akik a békét veszélyeztetik portyáikkal („Mint-hogy egyedül a magyarok, akik ellenállnak, nem tudnak nyugton maradni”).³⁵ Egy alkalommal még az oszmánok gondolkozásmódját is remekül visszaadja számunkra, amikor beszámolója alapján Murád budai pasa Johann Christoph Puchheim haditanácsi alelnökről azt állítja, hogy mióta indigenátust kapott, vagyis magyar nemes lett, azóta ő is a magyarokkal tart („Akkoriban Puchheim még német volt, most már magyar és velük tart és védelmükbe vette a magyarokat, és ahol valami történik a magyar határon, a németjeivel azonnal ott terem.”).³⁶

Az említetteken kívül megjegyzendő még, hogy a kém – feltehetően az értelmezést megkönnyítendő – megpróbálta jelentéseiben bizonyos oszmán fogalmak német megfelelőit visszaadni, így például a kihája szó helyett olykor Hofmeister, vagyis udvarmester, vagy a reis efendi helyett khanßler (kancellár) kifejezést írt.

Hans Caspar etnikai identitása a keresztény diplomaták és a törökök szemében

Mint korábban említettem, a császári diplomaták Hans Casparra a szolgálatai ellenére is inkább törökként, semmint németként tekintettek, hiszen mikor jutalmat ítélt meg számára, akkor is csak „török”-nek titulálták, ahogy az alábbi idézet is szemlélteti: „az itt jelen lévő budai török [ti. Hüszejn] több mint egy csausz és eddig ott lent [ti. Budán] támogatta a császár ügyét”.³⁷

Amikor az erdélyiek nyilatkoztak róla, akkor viszont német mivoltát igyekeztek hangsúlyozni, amit az alábbi, erdélyi diplomatáktól származó idézetek is mutatnak: „budai német Huzain nevű magyarul tudó csausz”; „Itt kegyelmes uram viszont Ali csausz az tolmács, levonván az német Huszain csauszról...”³⁸

A budai pasák is olykor németként tekintettek rá, legalábbis jelentései alapján volt olyan pasa, aki „német kutya” jelzővel illette őt („akkor kizavart és német kutyának nevezett”) ³⁹, és volt olyan, aki igyekezett visszaélni a kém némettudásával, és sifrírozott német levelek lefordítására kényszerítette, aminek persze a renegát a megfelelő kód híján nem tudott eleget tenni, viszont élt az alkalommal, és titokban lemásolta a levelet, majd el is juttatta Bécsbe.

Úgy tűnik tehát a rendelkezésre álló adatok alapján, hogy bár Alexander Fischer áttért az

iszlámra, és Hüszejn csausz lett, az Oszmán Birodalomban és vazallusállamaiban is számon tartották etnikai gyökereit.

Összefoglalás

Tanulmányomban egy német nyelvterületről származó, Budán tevékenykedő renegát tolmács pályáját, illetve jelentései és más, róla szóló források alapján saját vallási és etnikai identitás-felfogását, és mások róla alkotott képét vázoltam fel. Jól láthatóvá vált, hogy muszlimmá való áttérése előtti (katolikus) keresztény vallási identitása igen erősen élt benne, amire folyton hivatkozott is jelentéseiben, azonban az oszmán féllal folytatott kommunikációja források híján egyelőre nem rekonstruálható, így csak bizonyos megszorításokkal tarthatjuk őt ún. kriptokereszténynek. Szintén ezt támasztja alá, hogy a bécsi udvar is egyértelműen muszlimként tartotta őt számon.

Etnikai identitását valóban megőrizte, hiszen nagy valószínűséggel felesége is németajkú volt. Saját magára is németként tekintett, és az Oszmán Birodalom kötelékéhez tartozó tisztviselők is így tekintettek rá. Úgy tűnik, a Habsburg diplomácia is figyelembe vette ezt aényt, és bár magyar nyelvtudása miatt ugyan fenntartásokkal, de gyakran igénybe vették szolgálatait. Jelentései pedig természetesen további, hasonlóan érdekes kutatási témákat rejtenek még magukban.

28 „Er ist zwar nach aller renegaten brauch ein mensch, welchem an nicht zue vill trawen...” Johann Rudolf Schmid III. Ferdinándnak. Bécs, 1647. október 31. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 120. Konv. 1. fol. 96.

29 „welcher auf beede axlen den mantel zu hencken plegt” Johann Rudolf Schmid III. Ferdinándnak. Buda, 1650. november 27. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 123. Konv. 1. fol. 100–101.

30 „bihn ih ein wegh als den andern shuldig, unserer náczion zue dienen” Hans Caspar Philipp Mansfeldnek. Buda, 1649(?), ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 121. Konv. 2. fol. 24.

31 „mir ist unmöglich, mein nation zue verlassen.” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Buda, 1652. október 10. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 58b

32 „Gott behiete unß vor denen jénigen, die unß und unser deitschen nácion ibelß khönen thuen...” Hans Caspar Heinrich Schlicknek. Tata (Buda), d. n. (1649). ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 121. Konv. 2. fol. 336.

33 „Wie woll der Sibenbürger in seinen ungrischen brieffen nie nichts sonderliches schreibt...” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda). ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 1. fol. 185.

34 „...der sibenbürgische bediente, Boldai Marton...” Hans Caspar ismeretlen személynek (kivonat). Buda, 1653. május 12. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 307. 1653–1654. Anw. Exp. 1653. fol. 123. Nr. 86.

35 „Alß allein die Ungern, die mahen es kharr zue khrob, haben kanß kheinen stille standt niht.” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1653. július 27. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 126. Konv. 2. fol. 19.

36 „Damalß ist der Puhamb ein Dewtsher gebeßen, iezt awer ist ehr Unger undt helts mit ihnen undt hat die Ungern under seine ekßen genomben, undt wo waß ficherfallen thuet auf den ungrischen cränitzen, ist ehr mit seinen Dewtshen dahrbei” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1652. február 11. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 1. fol. 109.

37 „...daß der alhier anwesende Türckh von Ofen [ti. Hüszejn] mehr alß ein chiaus ist und bißweilen ihrer Mt. dienst darunden befördern hilfft...” Haditanács az Udvari Kamarának. Bécs, 1650. június 15. ÖStA FHKH HFU Kt. 426. fol. 64.

38 Lásd a 26. jegyzet hivatkozását; Kőrösy István I. Rákóczi Györgynek. Buda, 1647. február 26. In: Beke Antal–Barabás Samu (szerk.): I. Rákóczi György és a Porta: Levelek és okiratok. Budapest, 1888. 895–896.

39 „...hat mih damalß außgescholten undt einen deutshen hundt genendt.” Hans Caspar Johann Rudolf Schmidnek. Tata (Buda), 1653. május 21. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 126. Konv. 1. fol. 123.

► BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

„Pedig ez Radnóti-generáció”

Radnóti Miklós személyiségjegyei levelei alapján

Radnóti Miklós életének 1934 és 1936 közötti szakaszát vizsgálva egy sajátos költői attitűddel szembesülhetünk. Radnóti ekkor már felnőtt ember (25-27 éves) és érett költő (az 1935-ös Újhold volt a fordulópont költészetében), és ebben jelentős szerepe volt a „növelő közösségnek”, azaz a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának. Ekkor már befejezte az egyetemet, már nem tanul, már nem diák, hanem bölcsészdoktor. (Hogy egzisztenciálisan még mindig nagybátyjától, Grosz Dezsőtől függ, témánk szempontjából most nem releváns.) Ebben az időszakban Radnótinál meg-nő a művészi önérzet – az alábbiakban ezt az egyetlen személyiségjegyet vizsgálom.

Az ego-dokumentumok körébe bevonható egy új műfaj, amely bár elsőre távolinak tűnik a naplótól és a levélről, sőt elsőre nem is tűnik műfajnak, mégis közeli rokonuk. Ez a dedikáció. Erről ugyan nem szoktuk azt gondolni, hogy az én-narratívák közé tartozik, mint ahogy azt sem, hogy személyiségjegyek olvashatók ki belőle, pedig nagyon is. Ráadásul még csak nem is kell olyan hosszú dedikációkat írni, mint Szentkuthy Miklós vagy Sinka István, akik nagymesterei voltak ennek a kisformának, sőt, kezükben a kisforma is naggyá nőtt: gondoljunk csak Sinka tízhúszsoros, vagy Szentkuthy akár több oldalon is átívelő beírásaira.

Radnóti dedikációi közt is van testesebb – de nem a terjedelem a mérvadó: sokszor egy pár szavas ajánlás többet tartalmaz, mint egy hosszú fecsegés. 2016-ban jelent meg a költő összegyűjtött dedikációinak kötete (*Könyvvél üzenek neked. Radnóti Miklós dedikációi*), melyben van négy olyan ajánlás, egészen pontosan ajándékozási bejegyzés, amely egy beszédes történetet

mond el. A könyveket eredetileg Radnóti kapta Berczeli Anzelm Károlytól, aztán továbbajándékozta őket Bálint Györgynek. Az első ajánlás – a tulajdonképpeni dedikáció – Berczelié tehát, aztán következik Radnóti ajándékozó szövege:

A lángész című kötetben: „A lángész / a lángészjelöltnek, / a szorgalmas Miklósnak / Berczeli A. K.”, majd alatta Radnóti kézírásával: „R. M. valóban írt egy verset / s már lángész is. De te még / szorgalmas vagy. / Berczeli A. K.”

Fegyencek: „Radnóti Miklósnak, / az izmos tehetségű, / ügyes poétának / Berczeli A. Károly”, majd Radnóti kézírásával: „Bálint Györgynek, / az izmos tehetségű / ügyes közírónak, mert / Radnóti Miklósnak nem kell / B. A. K.”

Tigrisek: „Radnóti Miklósnak, / hű tanítványomnak / Berczeli A. K.”, majd Radnótitól: „R. M. hűtlen lett. / Neked Bálinték Györgyöcskéje, Te / még hű... vagy. / B. A. K.”

Sámson és Delila: „Radnóti Miklósnak / buzdításul / Berczeli A. Károly”, alatta pedig: „Bálint Györgynek / a hugyhangjegy lábú / közírónak buzdításul / B. A. K. mert / R. M. visszaküld- / te.”

Már ezekből a magándokumentumokból is kiderül, hogy Radnóti és Berczeli nem kedvelték egymást. Érezhetően *költői* rivalizációnak lehetünk tanúi, illetve lehetett tanúja Bálint György. (Berczeli szintén tagja volt a Művkollnak, Radnóti Szegedre érkezésekor már többkötetes szerző, a feszültség köztük borítékolható volt. Berczeli végül is 1934-ben hagyta el a kollégiumot, ma még nem tisztázott, hogy önszántából-e vagy kizárták.)

Itt érdemes idézni Radnóti Miklós naplójának egy részletét. Amikor 1934-ben sem Babits, sem Németh László nem írt róla, így fakadt ki:

„A nemzedék irodalomtörténészei és esszéistái gyávák! Nem lehet rájuk számítani. Pedig ez Radnóti-generáció.”¹ Radnóti tehát „Radnóti-generációt” emleget. Előfordul az emberrel, hogy elégedett magával, és ezt a naplójában írásban is rögzíti. Radnótinak minden oka meg is volt erre: még csak huszonöt éves, de már négy önálló verseskötönyve is megjelent, szerzője a *Nyugat*nak, elvégezte a szegedi egyetem magyar–francia szakát, megírta Kaffka Margit költészetéről a doktori disszertációját, amely meg is jelent nyomtatásban, ötödik verseskötetét írja, amely Újhold címmel jelenik majd meg, benne az új Radnóti-hanggal. A naplót magának írja az ember, ha elégedett is, ha kicsit öntelt is, csak maga olvassa ezt magáról. Szó szerint magán-ügy.

A 2017-ben megjelent Radnóti-levelezés (*Különben magyar költő vagyok. Radnóti Miklós levelezése I.*) tartalmaz pár levelet, amelyek arról árulkodnak, hogy Radnóti ezt, illetve hasonló attitűdben fogant gondolatokat másoknak is kifejtett. Így viszont mindez már korántsem magánügy.

1934. február 11-én írta Látos Sándornak: „Kedves Látos Uram, megkaptam levelét és értesítem, hogy a készülő antológiában nem veszek részt. Ennek oka:

1, közeljövőben jelenik meg egy generációs antológia Kárpáti Aurél szerkesztésében és a Vajda János Tsaság kiadásában és e könyvben jön néhány versem. Minthogy azonban négy önálló kötetem jelent meg és egy antológiába írtam már verseket, nem fontos számomra és nem kedves nekem e gyakori szereplés, – antológiákban.

2, A tudomásomra hozott neveket átfutottam és nem látom biztosítva az antológia generációs jelentőségét (más értelme pedig ily kis terjedelmű gyűjteménynek nem lehet); t.i. a névsorból néhány jelentős, szűkebb értelemben is „kortárs”-költő és író kimaradt. Ezek viszont a fent jelzett antológiában, – hallomásom szerint – szerepelnek.

3., Nem szeretem a „vegyes” köteteket, ahol vers, próza stb. együtt kerül nyilvánosság elé. Nem anyagszerű elgondolás ez. Zavar.

Tehát: barátságunk és összeköttetésünk fenn-tartása mellett, verseim közlését nem engedélyezem. Kérem ennek szíves tudomásulvételét és szeretettel s tisztelettel üdvözlöm”.

¹ Radnóti Miklós: *Napló*. Sajtó alá rend.: Ferencz Győző. Bp., 2018. 18. (A bejegyzés: 1934. aug. 31.)

Látos Sándor író volt és állatorvos, fiatal korában Karácsony Sándor tanítványa köréhez tartozott. Radnóti levele akár egy költői anti-ars poetica is, azáltal, hogy megmondja, mit *nem* szeret, mit nem vall. De a sorok mögé nézve itt többről is szó van. Látos ugyanis felkérő levelében azt írja, hogy az antológiával „a hamisítatlan magyar szellemért óhajtunk küzdeni, mit annyira megfertőztek már a ponyva és szalonképes, de a magyar lélektől idegen fércművekkel”, és a „faj magyarságot reprezentálja, amivel különbözni fog minden eddig megjelent ilyen fajta munkáktól”, és amely „minden sorában – Budapest kozmopolita szelleme, vagy csinált magyarkodás helyett – a magyar vidékek arculatából összetevődő, független magyar gondolkodást tükrözi vissza”. A tervezett antológia „A FAJI ALAPON ÁLLÓ MAGYAR FIATALSÁG IRODALMI ÉS TÁRSADALMI SZEMLEJE” lett volna, *Virradat* címen. Radnóti értelemszerűen egy ilyen jellegű gyűjteményben nem vállalhatott szerepet. Úgy is mondhatnánk, Látos levele célt tévesztett. Talán nem tudták, hogy Radnóti egy budapesti asszimilált zsidó család sarja? Megzavarta a szerkesztőket, hogy Radnóti vidéken tanult, és „népies” verseket írt? Nem tudni, Radnóti mindenesetre erélyesen, de udvariasan válaszolt.

Egy majdnem ugyanakkor született másik levélben azonban már nem ennyire udvarias. Dénes Bélának írta: „Kedves Szerkesztőm, most értesítettek, hogy a Független Szemle márciusi számában a beígért »kis antológia« helyett (ami különben nem az én ötletem volt, hanem Te akartad), egy megcsonkított verset közöltél. Erre lenne néhány megjegyzésem:

a Nyári vasárnap egy vers. Ezt magyaráznom sem kell természetesen, egy vers, annak ellenére, hogy három zárójeles alcím is foglaltatik benne. Egy versnek pedig nem lehet elhagyni a közepét. A versnek így, ahogy hoztad, nincs is értelme. Ha nem tetszik a vers teljes egészében akkor ne hozd. Ha nincs helyed, akkor is hagyd a fenébe. És ne csonkíts! A vers megvételével pedig a szerkesztő különben sem vásárolja meg a jogot arra is, hogy megcsonkítsa a verset. Írok már egy ideje, de erre még nem volt példa. Ez fölháborító!

És még valamit. A lap élén a Habán versek vannak. Már pedig, ha a lap élén vers van, akkor az csak Radnóti vers lehet. Mert ez egyben értékelés is. Jellemző. Vagy ne hozz verset vezérhelyen. Ez is megoldás. Bár Neked nincs érzéked az ilyes-

mi iránt (a múltkor már szó esett róla), de nekem és általában az embereknek van. Ez sértés!

Különbem sem értem nagyon ezeket a dolgokat, rólam táplált véleményed ösmerve. Ha hosszú nyavalygás és egy csomó vers összegyűjtése után hozol egy verset, akkor tedd tisztességesen. További együttműködésünk érdekében gondolkozz ezen kicsit. A fiatal költő türelmének még 1934-ben is van határa.”

Radnóti főlháborodik, elveszíti a türelmét, és kikéri magának, hogy nem az ő verse áll a lap élén, mert ott csak az ő verse állhat. Hiszen ez Radnóti-generáció, ahogy naplójában írta. Értethető. Viszont az is tény, hogy rosszul, hiányosan szerkesztették be versét a lapba. Egy verssel pedig a legrosszabb, ami történhet, ha értelmét veszti. Illetve értelmét veszítik. Radnóti pedig, aki kínosan ügyelt a legártatlanabb sajtóhibákra is, jogosan érezte sértve magát, költőileg is, költői önérzetében is.

Van egy harmadik levél, amit az egyik legjobb barátjának és „harcostársának” írt. Buday Györgynek 1936. április 5-én ezt küldte: „Nem írtam Neked arról, amiről akartam, egyrészt mert időszerű volt feljöveteled, másrészt mert Gyula mindannyiunk nevében, tehát az enyémben is írt neked a Kollégiumi riportokkal kapcsolatban. Ma azonban ez a gyűjtemény szaporodott a Magyarországgal, ezért hát mégis írok. Én azonban pusztán a saját nevemben írok. Nagyon kérek, hogy ily alkalmakkor mellőzd a nevemet. Túlságosan nagy fényűzés számomra a »futottak még« sorában szerepelni állandóan, nem engedhetem meg magamnak. A »háttér«-ként való szereplés csöppet sem dagasztja mellem és a valóságnak sem felel meg. Két könyvvel érkeztem Szegedre és három kollégiumi könyvem is többet jelent. Az pedig, hogy ily formában szerepeljek, lehetetlen, ezért szeretnék nem szerepelni. Érdekeim ellen van, s ily formában a Kollégium, vagy a Te érdek sem kívánja a nevemet. Kérlek, ne haragudj, hogy ezt megírom, barátságunkból következik, hogy kérek és kérhetlek erre s nem lenne becsületes viselkedés, ha jó arcot vágnék hozzá. Annak részletezése, hogy Neked mennyire árt ez, a művésznak, s hogy mi a véleménye erről néhány komoly barátunk fölösleges és magánügyeidbe való, – talán már illetéktelen – beavatkozás lenne, különben Gyula tudtommal erről is írt.”

Talán nem is kell magyarázni ezt a részletet. Nézzük inkább magát az inkriminált riportot,

amelynek apropóján Radnóti a levelét megírta. Török Sándor *A „szegedi fiatalok”* című hosszú, két oldalon átívelő cikke a *Magyarság* április 5-i számában jelent meg – és ha elolvassuk, megértjük Radnóti kifakadását.² A Művkollról szóló riportnak mindössze egy bekezdése érinti a Művkoll Budayn kívüli más tagjait, ennek idézésekor megpróbálom az ebben az egy bekezdésben előforduló hibákat érzékeltetni: „Munkatársairól beszélgettünk, akik együtt harcolják vele ezt a harcot, Ortutay Gyula közékük tartozott, *Tomory* [helyesen: Tomori] Viola, aki parasztléktanulmánnyal foglalkozik s elsőnek írt erről szakmunkát, *Baróthy* [helyesen: Baróti] Dezső és *Tolnay* [helyesen: Tolnai] Gábor irodalomtörténészek, Ádám László, aki most Mezőtúron a Gazdaszövetség titkára s ott folytatja a megkezdett munkát, *Erdélyi* [helyesen: Erdei] Ferenc a tanyagazdálkodásról írt alapvető munkát, Hont Ferenc, *Radnóthy* [helyesen: Radnóti] Miklós, Gáspár Zoltán, *Reizer* [helyesen: Reitzer] Béla, aki a szociográfia módszertanával foglalkozik és még sokan mások. A szegedi fiatalok kollégiuma már egész kis könyvtárt adott ki.”

A korábbi riport pedig, amelyre Radnóti utal, Vér György tollából jelent meg a *Pesti Napló*-ban, pár hónappal korábban, az év legelején.³ A szegedi újságíró Török Sándornál (aki 1929–1931 között élt és dolgozott Szegeden) jobban ismerte a társaságot, neki inkább a tudatosan megválasztott arányaira érdemes figyelni. Kolumnás cikkében Budayról és Ortutayról együtt két bekezdés szól, Tolnai Gábor és Tomori Viola fejenként 3, Baróti Dezső 5, Hont Ferenc 7, Berczeli Anzelm Károly pedig 13 sort kapott. (De Berczeli ezenfölül a cikk elején is egy bekezdést.) Radnóti mint „élharcos” jellemzése két sor. A legkevesebb. Ennyi: „Költő tagja a társaságnak Radnóti Miklós, akinek verseit komoly elismerés kísérte.” Bár igaz, hogy van egy olyan gyakorlat, mely szerint a legismertebb személyeket kell legkevésbé bemutatni – ezért írta Szerb Antal irodalomtörténetében Goethe jellemzésekor csak azt: „Ő volt Goethe” –, itt vélhetően Vér György értékítéletéről és személyes preferenciáiról, kapcsolatainak reprezentálásáról van szó.

² Török Sándor: *A „szegedi fiatalok”*. *Magyarság*, 1936. ápr. 5. 13–14.

³ Vér György: Szegedi fiatalok küzdelme a tanyai nép megismeréséért és művészeti eredményekért. Egy diákkor története – Husz éves diákok mozgalmá új fiatalsággal és huszonnégy kötet könyvvel. *Pesti Napló*, 1936. jan. 5. 37.

A két idézetből jól látszik, mi lehet a Buday-interjúkkal a baj, kiváltképp Radnótinak. A megjelenés helye, ideje és a megjelent cikkek tartalma. Országos nagy napilapokban jöttek a „riportok”, mindkettő vasárnapi, tehát nagy figyelmet kapó lapszámban, és akkor, amikor Radnóti már ténylegesen országosan ismert költő volt. Ráadásul Török Sándor dzsentroid sznobizmustól burjánzó cikkében még a neve is rosszul szerepel, és erre ő – érthető okokból – különösen érzékeny volt. (Egy rosszul sikerült baráti tréfa történetét – ahol szintén Radnóthynek írják a nevét – Ferencz Győző is megírta monográfiájában.⁴)

Ráadásul a Művkoll valós ténykedése (más-képpen: fénykora) eddigre véget ért. Az egyetem elvégzése után, 1934-ben Radnóti visszaköltözött Budapestre, 1935-től Ortutay, Tolnai Gábor is a fővárosban élt, Hont Ferenc is itt próbált munkát találni. Ádám László Mezőtúrra költözött, Kárársz Judit Dániába. Szegeden gyakorlatilag alig maradtak. Egy évvel később Buday Olaszországba megy ösztöndíjjal, majd Angliába, ahonnan már nem is tér vissza. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma – illetve ami megmaradt belőle – valójában Budapestre költözött, az összejövetelek – saját elnevezésükkel: Medvék – hétfőnként voltak. És mindkét cikk még mindig Berczelivel foglalkozik érdemi terjedelemben, nem pedig Radnóttal. Pedig Berczeli ekkor már két éve nem tagja a Kollégiumnak, és mindent meg is tett mérgében: pl. 1934-ben *Izenet* címmel folyóiratot indított Szegeden, gyakorlatilag ellenük.

Ehhez képest talán némileg meglepő, amit egy visszaemlékezésében Buday ír: „Ha egyetlen mondatban kísérelném meg meghatározni Radnóti Miklós személyi kontribúcióját mozgalmunk fejlődéséhez, úgy ezt abban látom, hogy csatlakozása a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumán belül azt a vonalat erősítette meg, amely munkánk egyetemesebb, országos és európai, a szó valódi értelmében népi és ugyanakkor nemzetközi szemléletét érezte céljának, szemben azzal az egy-két társunkkal, akik a válságos politikai és társadalmi helyzetben az általunk

»immanensnek« minősített ún. »szegediességben« igyekeztek fedezéket találni. Ez a fajta provincializmus a maga kritikamentes értékelésével mindig is legfőbb veszélye volt minden – főleg vidéki – megmozdulásnak Magyarországon; csak azok alkottak maradandó értéket, akiknek sikerült felülemelkedniök a provincializmus kényelmes, de vicinális jellemvonásain. Radnóti Miklós belépésével az utóbbi vonal döntő többségre tett szert, melyet rövidesen – és logikusan – követett az egy-két, inkább helyi érdekű társunk kimaradása a Művészeti Kollégiumból. Radnóti Miklós minden szeretetreméltó volta ellenére ezekben az alapvető kérdésekben nem ismert tréfát, s jelenléte siettetette a döntést. Ez így volt jó az ő szempontjából s a mienkből egyaránt.”⁵

Valójában azonban nincs ellentmondás a két Buday-megnyilatkozás között. Buday Györgynek mint a Művkoll vezetőjének stratégiának kellett lennie, a Művkoll csak így maradhatott életben, és így válhatott a magyar művelődéstörténet részévé.⁶ Bizonyára megvolt az *aktuális* oka annak, hogy 1936-ban miért emelte ki Berczelit, de erősen gyanítható, hogy a kései visszaemlékezésében, évtizedek távolából írta meg a pontos, hiteles véleményét.

A három idézett levélben mintha egy másik Radnóti szólalna meg. Ezekben nyoma sincs a költő verseiből jól ismert szelíd, csendes hangnak, ami miatt a legtöbben szeretik, kedvelik őt. A látszólagos ellentmondás feloldásához érdemes megkülönböztetni a magatartást és a viselkedést. Radnóti költői magatartása tanult, tudatos, folyton kontrollált, irányítható attitűd – ezt a képet mutatja magáról Radnóti a versekben. A viselkedés azonban egyrészt veleszületett, másrészt beleszocializált – és sokszor tudattalan eredőjű – jellemző, nem mindig kontrollálható, s látjuk, Radnóti is indulatosabb, ha valós vagy valósnak vélt sérelem érte. Radnóti, ha a nyilvánosság számára írt, mindig teljesen tudatosan alakította magáról a képet. Ha magándokumentumot írt, nem mindig volt szelíd. De ez talán mindenkiel így van; csak róla kevésbé tudtuk eddig (nem lévén levelezéskötet). Az egyik és a *másik* Radnóti együtt mutatja meg a valódi Radnótit.

⁵ Buday György: Radnóti Miklós emlékezetére. *Tiszatáj*, 1972. dec. 36–37. In.: *A 2 x 2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról*. Bp., 1975. 68–72.

⁶ Lengyel András: *Egy erjedő kor kreatív útkeresője. Buday Györgyről, történeti kontextusban. Kortárs*, 2018. dec. 80–86.

MÉNESI GÁBOR ◀

„Mostantól az volt, amire én emlékszem”

Temesi Ferenc: 49/49

Több mint három évtized telt el azóta, hogy először megjelent – és váltott ki komoly visszhangot olvasói és szakmai körökben egyaránt – Temesi Ferenc *Por* című regénye. A családtörténet, valamint Porlód (vagyis Szeged) történetének kiemelt mozzanataiból épült fel a szótárak formai, szerkezeti sajátosságait felhasználó, szócikkeket felsorakoztató, több mint ezer oldalra terebélyesedő, kétkötetes nagyregény. A kortárs magyar próza alakulástörténete szempontjából is fontos alkotás markánsan kijelölte az életmű további irányait, amolyan origóvá vált, amelyhez az író rendszerint visszatér. A *Pest* (1996) és a *Híd* (2003) megjelenésével egy trilógia jött létre oly módon, hogy a harmadik mű zárata visszavezette olvasóját a kezdetekhez, de a szerző más regényei kapcsán is megállapítható, hogy egymásba nyílnak, az új alkotások valamiképpen folytatják, továbbírják az előzőeket, s egyúttal előkészítik a soron következőket, figurák, történetek, szituációk, motívumok vándorolnak könyvről könyvre.

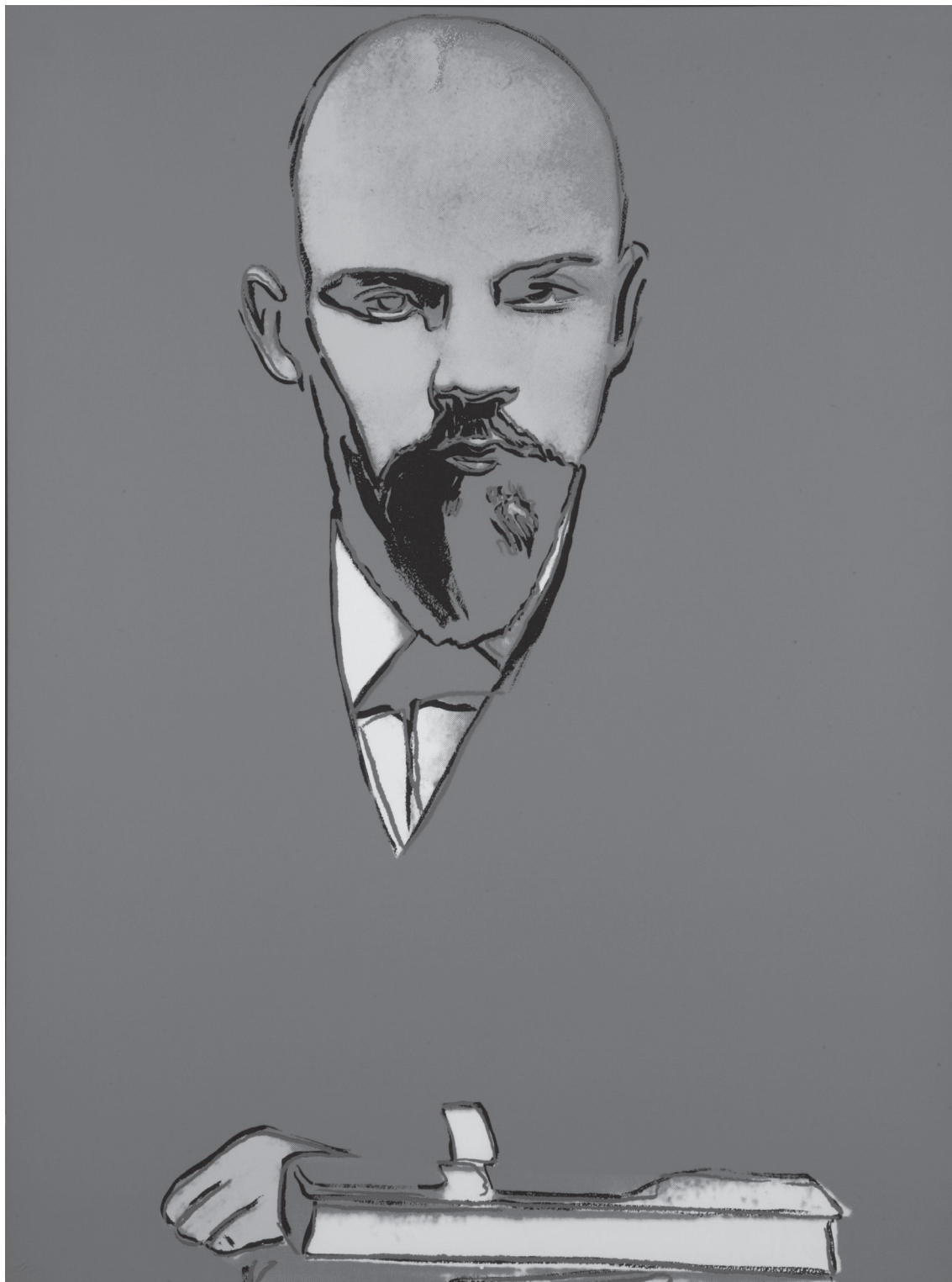
Temesi regényírói praxisában megszokottá vált, hogy gyakran sajátos szerkezeti megoldást választ, alaposan megfontolt kompozíciót alakít ki, nem csekély mértékű játékkedvről tanúbizonyságot téve. A szócikkekre már utaltunk, a későbbi művekben többek között a tarot kártya figurái, a kínai hadművészet hadicselei vagy éppen egy sakkjátszma lépései egyaránt kialakíthatják a formát. A *Kölcsönidő* (2005–2006) című újságregény (vagy regényújság) egy fiktív folyóirat elképzelt lapszámainak sorozatából konstruálódott. Az említett eljárások jó esetben nem telepednek rá túlzottan a szövegek tartalmi vonatkozásaira, nyelvi megalkotottságára, viszont izgalmasabbá tehetik a befogadást, még akkor is,

Scolar Kiadó, Budapest, 2018

ha az érdekesség konstatálásán túl ezek értelmét az olvasó nem mindig tudja megfejteni, így a rejtély többnyire végig megmarad.

„Óvakodj magadtól. Bárhová mész, magadba botlasz” – olvassuk az új regény 31. fejezetének felütését. Néhány sorral lejjebb pedig így folytatódik a gondolat: „Én magamon keresztül emlékezem, mert nem bízom senki más emlékeiben. Másokat keresve magamra találok mindig.” Az idézett mondatok – amellet, hogy egyfajta ars poeticaként is értelmezhetők – nemcsak jelen alkotáshoz adnak kulcsot, hanem az életmű egészéhez is. A korpuszt áthatja az erőteljes szemé-

Vörös Lenin (1987)

lyesség, a saját élettörténet számos tényének válalt beemelése a regényvilágba, épp ezért érthető módon vált hangsúlyossá a kritikai diskurzusban az önéletrajziség problémaköre, fikció és valóság viszonya. A szerző így beszél erről egy interjúban: „Nyilvánvaló, hogy az író semmit se szop csak az újjából, miközben a leírás pusztá ténye, hangvétele, a teljes könyvben elfoglalt (...) helye megváltoztat mindent, ami valóság volt. (...) Sok dokumentum eredeti, de van, hogy megesküdnél rá, hogy ez valódi, közben kitalált. Ez a technika azt az érzést kelti az olvasóban, na, ez aztán az író vére. Közel kell engedned az olvasót – amennyire csak lehet – a megtörtént dolgokhoz. És mégse volt így. Én mindig az igazat (ha nem is a valódit) próbálom kitalálni alföldi szűréalban. De a regény is írja magát, nem csak az író. Az írás állandó, napi harc közt és a szöveg közt, de a végén – a szerkezetből következően is – mindig a regény győz.” (Szepesi Dóra: Megkérdeztük Temesi Ferencet. <http://barkaonline.hu/megkerdezteuek/6545-megkerdezteuek-temesi-ferencet>. Letöltve: 2019. január 8.) A 49/49 olvasója kétségkívül számos adatot, tény, történetet beazonosíthat az író személyes életéből, még akkor is, ha kevésbé ismeri Temesi életrajzát; egyértelműen nyersanyagként szolgálnak a saját emlékek és élmények. Hangsúlyozni kell azonban, hogy mivel regényről van szó, minden fikciává válik, összerosódnak a valós és kitalált mozzanatok, nem érdemes tehát annak szétszálazására törekedni, hogy mi az, ami valóban megtörtént a szerzővel. Segíti ezt a befogadói attitűdöt az a narrációs eljárás, melyben gyakran váltja egymást az egyes szám első és harmadik személyű elbeszélőmód – olykor egy-egy fejezeten belül is –, ami sajátos ritmust kölcsönöz a szövegnek, másrészt némi távolságot teremt, és kívülről, külső nézőpontból is megmutatja az eseményeket. Beékelődnek a két főszereplő elektronikus levélváltásai, ezek beszédmódja eltér a többi fejezet narrációjától, s általuk minden kettős tükörben, a két regényalak tudatán átszűrve bontakozik ki.

Minden bizonnyal marketing-megfontolások is húzódnak amögött, hogy a kiadó szerelmes regényként népszerűsíti a könyvet. A szerelmi történet elbeszélése valóban végighúzódik a könyvön, de ennél jóval többet is ad Temesi munkája: nemzedék- és történelmi regénynek is tekinthető. A kettő aligha választható külön, hiszen a szereplők az ötvenes években voltak gyermekek, a következő évtizedben kamaszok, s 1968-ban váltak

nagykorúvá. Sorsukat, gondolkodásmódjukat a háttérben alapvetően meghatározta a történelem, a politika alakulása még akkor is, ha ennek alig voltak tudatában, mert „halántékig jelen időben” éltek, mindennapjaikat a szerelem és a barátság töltötte ki. („Mi csak egymást tudtuk Ill-lel, abban a biológiai örületben, amelyet a boldog szerelemnek hívnak.”) E nemzedék tagjainak közös tapasztalatai, élményei tükröződnek a műben, mint például 1968 eleinte reményt ígérő, majd kijózanodást hozó pillanata. A borítón látható, tokjából félig kicsúszó bakelitlemez felidézi azt a kort, a hatvanas évek miliójét, hangsúlyozza a zene fontosságát, mely a legtöbb Temesi-műben kiemelt funkciót kap. Az akkori fiatalok életérzésétől elválaszthatatlan a lázadást és menekülést megtestesítő beatzene, amelynek ikonikus alakjaira és dalaira számos utalást találunk, gyakran egyes dalszövegek részletei is beékelődnek a regénybe. Márk annak idején Porlódon a templomi kórusban énekelt, majd az iskolai zenekar tagja lett. Megelevenedik az ottani zenei élet, látjuk például Boncz Gézát, aki „kicsit piától vörös, de szép arccal” dalolja a porlói beathimnusz.

A két főszereplő, Ill (vagyis Ilona) és Márk még gimnazistaként szerettek egymásba a hatvanas években, szerelmük azonban akkor nem teljesedett be, majd el is szakadtak egymástól. A nő Norvégiába került, ott ment férjhez, orvos lett, a férfi pedig itthon ismert író. Több mint négy évtized elmúltával – egyik közös barátjuk, Sárika közvetítésével – Ilona megkeresi a férfit. Előbb csak leveleznek, de hamarosan találkoznak Márk Cellának nevezett, apró, Margit körüli lakásában. Mindketten sok mindenben keresztülmentek az évtizedek során, párkapcsolatok, betegségek, öröm és bánat, siker és kudarc egyaránt kijutott nekik. Márk húszas évei elején autóbalesetet szenvedett, ő túlélte, Kati nevű szerelme meghalt. Ilona első férjétől elvált, a második, akit Északnak neveznek, balesetben életét vesztette. Negyvenkét évig nem tudtak egymásról, felnőttkorukból semmilyen közös élményük nem volt. Lépésről lépésre közelednek egymás felé, újra felfedezik a másikat, előttük és az olvasó előtt az e-mailekből, illetve beszélgetéseikből derül ki, mit éltek át az újabb találkozásig. Mai együttlétük során is szüntelenül felidéződnek a múlt képei, egybeolvadnak a jelen pillanataival. A régivel számot vetve új érzelmeiket kell felismerniük és megélniük. Az időskori vágyakról, a „testészetről”, a szexualitásról őszintén, nyíltan ejtenek szót egymás között, és vall ezekről az elbeszélő.

A mű mozaikos történetvezetése két szálon halad, azt is mondhatnánk, ikerregény formálódik: az egyik réteg 1966–68-ig vezet vissza, a „tini lav” történetét adja elő (időnként azonban az elbeszélő „a múlt múltját” is felkeresi, visszatekintve a kisgyermekkorra vagy az általános iskolás idősakra), a másik, a „nyugger amúr” a 2010-es évek elején játszódik. A két fő helyszín, Porlód és Budapest mellett megjelenik a norvégiai Bergen is, ahol Márk meglátogatja Ilonát. A regény egyik legszebb fejezete, a 24-es számú, valahol középtájon található. Ebben a szerelmesek újbóli egymásra találásuk óta először vonatoznak Porlódra: „Takargattuk ugyan, de kissé meg voltunk hatódva önmagunktól. Minden kattanással közelebb értünk ifjúságunk színháza, szülővárosunk felé. Valóság ez? Lehet ezt? Hitetlenkedve vártuk, mi fog velünk történni ebben a két napban. Fog-e valami történni velünk egyáltalán.”

Az elsőre szokatlannak tűnő cím (a két 49-es szám „per” jellel elválasztva) a két főszereplő születési évére, 1949-re utal, megerősítve egyúttal összetartozásukat s a fejezetek egymásba fonódását. A számmisztika jegyében kétszer 49 fejezetet találunk (a római számokkal jelöltek a régebbi időket, az arab számmal ellátottak a közelmúltat idézik), a kilencvenkilencedik fejezet pedig az epológus szerepét tölti be. A kiemelt szám mibenlétét a XXVII. fejezet járja alaposabban körül, különös tekintettel az évszáma, a hozzá kapcsolódó eseményekre, felsorolja, mely hírességek születtek akkor. (Köztük van Mark Knopfler, a Dire Straits frontembere, aki ráadásul névrokon.) Megtudjuk azt is, hogy 1949 a Föld Bivaly éve volt a kínai asztrológia szerint, az, aki ekkor született, feltartóztatlan, hallgatag, kedveli a magányt, praktikus lélek, állhatatos a munkában, amíg halad előre, sebezhetetlen, ugyanakkor érzéketlen is.

A korábbiakhoz hasonlóan különféle szöveg-típusok keverednek az új regényben is. Az említett elektronikus levelezés mellett Ilona otthoni jegyzetei, lánykori naplórészletei is beépülnek, másutt Skype-beszélgetésük hangjáték formájában kerül rögzítésre. A X. fejezetben szerepet kap „Bartók Béla saját kezű önparódiája a népdalgyűjtésről” – utalva ezzel Temesi 2012-es *Bartók* című regényére, mely akkor íródott, amikor jelen mű egyik szála játszódik –, és Szeged múltjának, topográfiájának bizonyos adalékai is a szöveg részeivé válnak. Mivel Márk író (s a rendelkezésünkre álló információk alapján sok rokon vonást fedezhetünk fel közte és Temesi Ferenc között,

így a szerző alteregójának is tekinthetjük), gyakran előkerül az írás, az írói létforma. Visszaemlékezéseiben felidézi első szárnypróbálgatásait, amikor „kerge kamaszovelláival” a rádió Így írunk mi ifjúsági irodalmi pályázatán a legjobbak közé került, végül második lett, ami akkor nagyon bántotta, és hatalmas csalódást jelentett számára. A mű másik síkján rendszeresen szóba kerül az író formálódó regénye, amelyből részleteket küld Ill-nek, így mi is olvashatunk belőle, csakúgy, mint kamaszkori szövegeiből, amelyeket annak idején nem mutatott meg szerelmének.

Temesi omnipotens elbeszélője mindent tud a szereplőkről (sőt, még náluk többet is), pontosan ismeri gondolkodásmódjukat, lelkivilágukat, ennek megfelelően a kamaszkor szolamát nem ritkán kiegészíti olyan információkkal, amelyeknek Márk akkor még nem lehetett birtokában. Nem az egykori tizenéves fiú hangját akarja imitálni, helyette jelenlegi tudásával, sok évtized távlatából visszatekintve próbálja rekonstruálni az egykori történeteket. A főszereplő nem is sejtette, hogy apja két fő besúgója 1956 után a barátai közül került ki, akik otthonukban rendszeresen megfordultak, mindez csak évtizedekkel később vált világossá, amikor a Történelmi Hivatalban kikérte a besúgói jelentéseket. Gyakran leltárszerűen, a minuciózus rögzítés feltétlen szándékával igyekszik számba venni mindent az elbeszélő: „A lányok emeletén az iskola legfontosabb intézménye leledzett: a büfé. Ott a mozaikpadló parizerszínű volt” – írja, majd részletesen ismerteti a büfében kapható választékat. Helyenként túlmagyaráz, de érthető a szándéka: gondol a fiatalabb olvasókra is, akik már nem viseltek iskolaköpenyt, vagy nem láttak például videokazettát.

„Mindenkit magammal viszek az írásaimba, akár halott, akár él, aki fontos volt” – olvassuk egy helyütt. Másol pedig ezt találjuk: „Túléltem néhány haláloamat, ami még csak elmegy valahogy. De hogy sok barátomat is, büntudatot kelt bennem.” Márk sorolni kezdi az elvesztett barátokat, írókat, művészeket, akik már egyre többen vannak. A könyv emléket állít nekik, éles kontúrokkal rajzolja elénk mások mellett Császár István, a színész Körmendi János, vagy az ugyancsak Szegedhez kötődő Baka István és Ördögh Szilveszter alakját – ezek az egy-két oldalas miniportrék egyáltalán nem idegenek a regény struktúrájától.

Előfordul, hogy Márk reflektál az emlékezés folyamatára, módjára: „Az emlékezet csodálkozásra készíti az embert: mi mindent felejtünk.

Végtelen keresés

Szöllősi Mátyás: *Simon Péter*

Röviddel a Margó-díjas *Váltóáram* megjelenése után Szöllősi Mátyás első regényével jelentkezett 2018 őszén. A *Simon Péter* című rövid regény sok szempontból tekinthető a *Váltóáram* egyfajta továbbírásának, folytatásának. Egyrészt a novelláskötet utolsó írásából (*Lefekvés előtt, ébredés után*) nő ki a regény alapszituációja, és az elbeszélést kis változtatásokkal teljes egészében átemeli az új kötetbe, másrészt a tavalyi könyvben megismert hang, látásmód érvényesül a most napvilágot látott regényben is. Ahogyan az előző prózákötet esetében, úgy itt is telitalálat a borító, rendkívül izlése, ugyanakkor kellően figyelemfelkeltő, és kiválóan tükrözi azt a borzongató bizonytalanságot, amelyet a szöveget olvasva tapasztalhatunk. A borító a fotóként is közismert szerző fényképének felhasználásával készült, Jozef Suchoža *Missing Generation* című térinstallációjának részletét örökíti meg. Az üresen lógó esőkabátok, a lehajtott fejeket imitáló kapucnik sora olyan elveszettséget, reménytelenséget áraszt, mely a regényre is több helyen jellemző, valamint a kabátok alól hiányzó (de hiányukban mégis jelenlevő) testek megfoghatatlansága azt a bizonytalan, titokzatos atmoszférát hangsúlyozza, mely a *Simon Péter* című szöveget az első mondatoktól az utolsóig uralja.

Szöllősi új kötete műfaji szempontból a novelláskötet és a regény határán egyensúlyoz, mert bár a főhős, Simon személye összeköti a jeleneteket, és koherenciát visz a szövegbe, azért jól látható, hogy lazán összefűzött jelenetek sorakoznak itt, külön-külön elbeszélésként is megállva a

helyüket. A jelenetek mindegyike Simonhoz kötődik, hiszen vagy kihallgat egy lépcsőházi beszélgetést, vagy a történet fókuszába kerül, mikor például egy befagyott tavon próbál átkelni. A krisztusi korban lévő főhős felesége elvesztése után igyekszik számot vetni életével, ez a számvetés pedig szimbolikus jelenetek soraként kerül az olvasó elé. A bizonytalanság, a titokzatosság végig jellemzője az írásnak, a köd, a sötétség, a szürkület és a szitáló eső mint állandó időjárási körülmények is ezt az érzést erősítik. A legtöbb epizódban nem világos,

(...) Pillanatokkal tudunk életre hívni, nem időszakokat. Az emlékezet háló, amely, ha ügyesen használod, tele lesz hallal. De több kilométernyi víz fut át rajta nyom nélkül.” Egy alkalommal hangot ad bizonytalanságának, kétségesnek tartja, hogy jól emlékszik-e, de azt követően hamar deklarálja: „mostantól az volt, amire én emlékszem”. Vagyis a személyes nézőpont, a saját emlékek hitelességét tartja elsődlegesnek, ő így látta, így élte meg, a regényben így válik hitelessé, s ebből a szempontból másodlagos, hogy valóban így történt-e, más így látta-e. Ráadásul abban, hogy a főszereplő gyakran Nagy Idők Hamis Tanújaként emlegeti önmagát, némi önirónia is megmutatkozik.

Temesi könyve nem tartogat happy endet – ebben is különbözik a szokványos szerelmes regényektől –, főhősei útja másodszor is különvállik. Tizenévesen Márk tette egyértelművé a szakítást, most pedig Ilona mondja ki a végső szót. Mégsem kizárólag a kudarc, a fájdalom marad a regény végkicsengése, a *49/49* sokkal inkább az életéről, az élni akarásról szól. A két főszereplő olyan ajándékot kap a sorstól, amilyen csak keveseknek

adatik meg az életben. Ahogy a férfi írja egyik levelében: „Már a történetünkbe is bele lehet szeretni. Valóban. A mi növegető, leheletünkkel simogatott, álmainkkal táplált, könnyeinkkel öntözött virágunk egyre szebb lesz.” Közben pedig megszületik a könyv, amelynek nem meglepő módon éppen *49/49* lett a címe. „Végül is van egy gyerekünk, a regény. Bármilyen is, a miénk” – mondja az idősödő író.

A már idézett interjúban Temesi arról is beszél, hogy szerkesztője, Illés Andrea egy kisebb regényre való szöveget kihúzott a kéziratból. Mivel nem ismerjük a korábbi változatot, joggal feltelezhetjük, hogy valóban feszesebb, gyorsabb lett a könyv, olykor filmszerű jelenetekkel (nem véletlenül tervez belőle kiindulva filmet András Ferenc), helyenként mégis terjengősnek találtam, s úgy éreztem, a kelleténél hosszabbra nyúlt. Ezzel együtt a szerző vállalkozásában a különböző rétegek, szövegtípusok egymás mellett élése, fikció és valóság szétválaszthatatlansága működőképesé teszi az anyagot, a *49/49* így tágitja tovább az univerzumot, és kezdeményez dialógust az életmű más darabjaival.

Utolsó vacsora (1986)

merre járunk, kit keres a hős, kivel beszél, és egyáltalán hogy került oda, ahol éppen van. Vannak kézzelfogható és valószerűbb szakaszok (például az apával, majd az anyával folytatott beszélgetés), de vannak szinte szürrealitásba forduló részek, mint mikor saját maga „kitalálójával”, egy titokzatos, öltönyös férfival beszélget, nem tudni, hol, nem tudni, mikor, és még azt sem pontosan, miről. David Lynch-filmek tudnak ilyen hátorborzongató érzést kiváltani, olyan szituációkat teremtvé, melyekben minden ismerős, és mégis érthetetlen, idegen. Ha irodalmi asszociációt keresnénk, talán Kafka juthat még eszünkbe, az ő hősei, akik keresnek valamit, de folyamatos akadályok és bizonytalanság szegélyezi útjukat, így a cél elérése lehetetlen. A Szöllősi-regény főhőse, Simon is egyértelműen kereső karakter, de bizonytalan, mit keres egész pontosan. Keresi ismeretlen testvérét, keresi a bűn(tudat) alóli felmentést, keresi a megnyugvást, keresi Istent (ld. a regény egyik mottóját: „Ha Isten nincs és nem is volt, akkor miért hiányzik annyira?”), keresi a másik emberhez kapcsolódás lehetőségét, és ki tudja, még mennyi minden mást. Megnyugvást keres, és bizonyosságot, ez tudható és érzékelhető, de a konkrét kérdések nincsenek kimondva a szövegben. Kérdéseket sem kapunk, és válaszokat sem, legfeljebb jelképes nyomokat, olyan részletes képekké merevített jeleneteket, melyek túlnöve önmagukon rendkívül sűrített, metaforikus helyzetekké változnak. Éppen ezért tűnik találónak a fülszöveg megállapítása: „...nyitott mű, sok szabadságot enged az olvasónak.” Sok szabadságot és az ezzel járó bizonytalanságot, rengeteg talányt.

A könyv címe sokakban felidézheti Nádas Péter *Egy családregény vége* című regényének főhős-elbeszélőjét, de a rokonság a szövegek között nem lesz egyértelműsítve, nem elég erőteljes. A nevek problémája ugyanakkor elgondolkodtató: egyrészt közismert bibliai nevekről van szó, a Péter kősziklát, a Simon meghallgatást jelent, s e két név között „vergődik” a főhős is, aki bár Simon, többször és több ponton szólítja Péternek, sőt a legutolsó jelenetben ő maga is Péternek nevezi saját magát. A „meghallgatás” egyébként mintha jobban jellemezné őt, mint a szilárd, rendíthetetlen kőszikla attribútum. Simon ugyanis folyamatosan megfigyel, kérdez. Keresésének alaphelyzete ez a nyitottság, nagyfokú érzékenység. Nem tesz kijelentéseket, nem állít bi-

zonyosságot, hanem szakadatlanul figyel, észlel, és igyekszik megérteni a körülötte zajló eseményeket, embereket (legyenek azok akár a pályaudvar közelében tanyát vert menekültek vagy egy tüntetés résztvevői), és mindebben saját szerepét, lehetőségeit. Isten keresése, az ember keresése és önmaga keresése az, amire vállalkozik az egzisztenciális válságba került, hitében is megingott diakónus, Simon.

Keresése, a világ és önmaga megértésére tett kísérletei azonban nem csak szellemi síkon zajlanak. Mint ahogyan a *Váltoáram* hősei, úgy Simon sem kizárólag az értelem és a racionalitás felől közelít, hanem valamiféle különös egységben próbálja észlelni és felfogni a világot. Nagy szerephez jutnak az érzékek, az érzékszervek és az azokon át szerezhető tapasztalatok (és továbbra is azt gondolom, ez Szöllősi prózájának legnagyobb értéke, és ez teszi igazán egyedivé). Az egyik legjobb epizód egy vak nővel való találkozás egy teljesen sötét lakásban, ahol a hallás és a tapintás kell, hogy átvegye a látás szerepét: „Előrelépett néhányat, s közben szinte várta, hogy beleütközzön valamibe, vagy csupán változást érezzen a cipőn keresztül a talpa alatt, hogy megváltozzon a burkolat anyaga, amin lépked. Maga előtt tapogatott a sötétben, majd váratlanul egy falhoz ért. A simára vakolt felületen nem érzett semmi egyenetlenséget, viszont a fal mentén haladhatott tovább, még ha nem is tudta, jobbra vagy balra induljon el. A nő hangját ugyan képes volt fölledzni magában, de hogy merről jött, lehetetlenség volt. Balra indult. Aztán megállt, hogy hallgatózzon.” A valóság nemcsak látható és megérthető, de tapintható, hallható, akár ízelhető is, és teljességét csak minden észlelési formánkat kiterjesztve fogadhatjuk be, és talán még ez sem lesz elég – mintha ezt is mondaná ez a könyv, amely egyébként szerencsésen kerül a direkt bölcselkedést (talán csak a lépcsőházi beszélgetés jeleneténél fut bele kissé). A testen keresztül megélt valóság élményének megragadása eredményezheti azt, hogy a regény egyes jelenetei szinte állóképyszerűen kimerevítettek. Egyes epizódok mindössze pár perces események leírásai, de ezek a leírások végtelenül részletesek, fotográfiaszerűen rögzítettek. Az elbeszélő figyelme minden apró árnyalatra, rezzenésre kiterjed, és ez egy rendkívül lassú folyású prózai szöveget eredményez.

A test azonban nemcsak tapasztalja a valóságot, hanem nagyon gyakran kifelé is közvetít,

olyan jeleket bocsát ki, melyek a szubjektum tudatállapotáról hoznak hírt. A fiának vallomást tevő apa például éppen akkor kap köhögőrohamot, mikor ki kellene mondania, mi nyomja a lelkét, és miután végül elmondott mindent, az összes ételét visszaöklendezi a tányérba: „Vizenyős volt megint a szeme. Simon figyelte, ahogy rágómozdulatokat tesz, és nem is remegett, himbálózott a keze. Köhögni kezdett. Rátört megint a roham, s úgy tűnt, hasítja szét a mellkasát, majd öklendezett párat, és mindent, amit az este folyamán és talán előtte evett, visszaokádott a tányérba. Nagy, vörös gömb lett a feje. Az erek megduzzadtak a halántékán és a homlokán.” A Simonnal történő események nemcsak a tudatban csapódnak le, hanem a testben is, különböző tünetek, állapotváltozások (remezés, szédülés, izzadás, köhögés stb.) formájában. A test és a tudat nem egymás fölé- és alárendeltjei, hanem szétszakíthatatlan, egymást feltételező egység. A test nem lebecsülendő dolog, jelzései sokszor biztosabbak bármi másnál, és lehetséges, hogy nem testünk van (amúgy, mintegy mellékesen), hanem testek vagyunk (és ha eddig nem is, ezen a ponton mindenképpen eszünkbe jut Nádas Péter).

A regény különböző részei, lazán összeszóttnak jelenetei egyaránt fontos kérdéseket járnak körül. Az aluljáróban várakozó menekültek között epilepsziás rohamot átvészelő lány és Simon segítségével a részvét kérdését veti fel nagyon hangsúlyosan. Ugyanez a kérdéskör kerül elő a feleség, Sára halála kapcsán: meddig terjed a részvét, hol húzódnak a határai? Hogyan lehet segíteni? Segíthetünk-e valakinek akarata ellenére? Az átkelés-jelenet, a befagyott tavon való séta a bizalom és a hozzá kapcsolódó kérdések tömegét veti fel, majd az ezt követő, egyik legtitokzatosabb részben a teremtő és teremtett viszonya ke-

rül elő, mely akár az írásra mint teremtő aktusra is vonatkoztatható. A tüntetésre, majd innen a pódiumra keveredő Simon az önmagunkkal való szembenézés, a (magunknak való) megbocsátás lehetőségeire fókuszál, s ez a zárófejezet meglehetősen nyitott marad, ezzel a nyitottsággal is a könyv alapvető álláspontját aláhúzza: kérdezni sem könnyű, válaszolni pedig szinte lehetetlen. A szöveg nagy részének történetei – éppen a már sokat emlegetett bizonytalanság miatt – valamiféle tér- és időnélküliségben zajlanak, általános érvényű bölcséleti kérdéseken gondolkodva, de nem racionálisan, hanem a zsigeri érzékelésen keresztül. A konkrétumoktól való elemeltség ellenére azért beszivárog a szövegbe napjaink világa, politikai hangulata is. Az aluljáróban játszódó szakasz például a 2015-ös menekülthullám eseményeit eleveníti fel, az emberek Keleti pályaudvaron való várakozását, feltorlódását idézi. A lépcsőházi beszélgetés (melynek Simon fültanúja lesz) is a menekültek tömeges megjelenésével összefüggő jelenségekre reflektál pro és kontra. A két lakó beszélgetéséből két markáns álláspont rajzolódik ki, egyikben a megértés és az együttérzés a főszerep, míg a másikban a félelem és az elutasítás a meghatározó. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ez utóbbi álláspont származik a keresztényi értékeket magáénak mondó lakótól, míg az előbbi egy hit nélküli személyé. Simon egyébként ebbe a vitába sem avatkozik bele, kívülállását megőrzi, ebben a jelenetben is a megfigyelő szerepében tűnik fel, nem válaszol, csak figyel, érzékel. Érdekes és felkavaró utazás a regény olvasása, Simonnal együtt feszülten, felzaklatva mászkálunk egy homályos térben, ahol mindennek van jelentősége, s csak úgy koppannak körülöttünk a lényeglátó, szikár mondatok.

► MÓRÉ TÜNDE

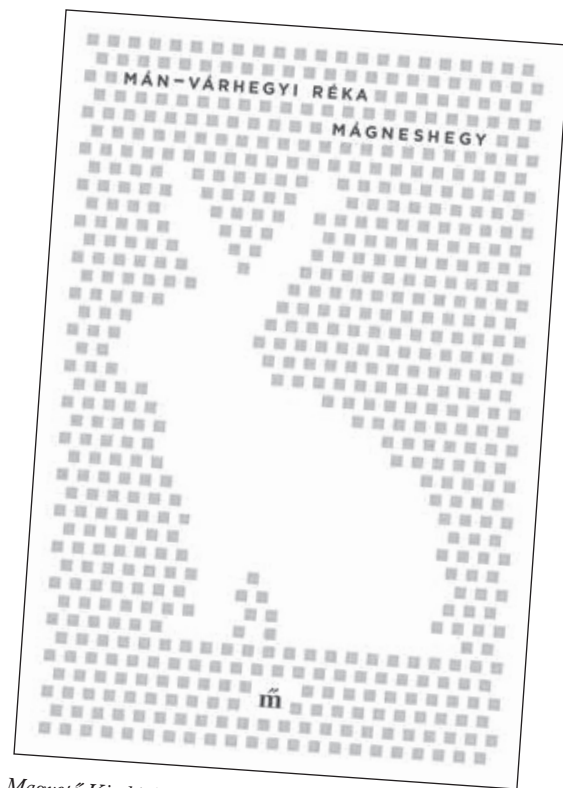
Egyetemi görbetükör

Mán-Várhegyi Réka: Mágneshegy

A *Mágneshegy*, Mán-Várhegyi Réka első regénye logikus továbbgondolása a szerző debütkötetének. A 2013-ban megjelent novelláskötet címadó szövege, a *Boldogtalanság az Auróra-telegen*, valamint a *Két puha pofon* című novella is az egyetemi katedrák világában játszódik. A tematikai kapcsolódás mellett további egyezések is felfedezhetők, szereplők (Bogdán Tamás, Horvát Regina, Keresztesi Enikő a *Boldogtalanság az Auróra-telegen* szereplői¹), illetve jelenetek rokonítják egymással a szövegeket.

A regény keretét konferenciajelenetek adják, először a szociológusok egy hazai tanácskozással ismerkedhet meg az olvasó, a végpontot azonban egy nemzetközi rendezvény jelenti. Közöttük pedig kacskaringósan járhatjuk körbe elsősorban az egyetemi értelmiségi köröket. Ennek érdekében a fejezetek fókuszja állandóan változik, ezzel sok karaktert tud bemutatni a szöveg; jó érzékkel nincs két olyan szereplő, aki a szociológusok egyetemi világában ugyanazon a helyen állna, így bukkan fel elsőéves egyetemista, doktorandusz, adjunktus és befutott egyetemi oktató a *Mágneshegy* lapjain.

Az elbeszélés mód sem egynemű: egyes szám első személyű narrációval kezdődik a regény, mégpedig Réka, a szociológus hallgató rögzíti benyomásait egy konferenciáról. A többi szereplő esetében viszont a harmadik személyű elbeszélés érvényesül következetesen, a belső fokalizáció pedig alkalmas eszköz arra, hogy jobban megismerhessük az igencsak eltérő háttérrel rendelkező karaktereket. A kapocs tulajdonképpen csupán annyi közöttük, hogy valamilyen úton-módon

Magvető Kiadó, Budapest, 2018

mindannyian kapcsolatba kerülnek egy bizonyos szociológussal, Börönd Enikővel. Nemcsak az érvényes nézőpontok változnak fejezetről fejezetre, hanem az idősíkok is: 1999 és 2002 közötti epizódokból rajzolódik ki egy lehetséges kép, amely a számos kapcsolat ellenére széttartó marad.²

A *Mágneshegy*ben mozgatott szereplők jól felismerhető kategóriákba sorolhatók. „Ezek testületileg ilyenek. A nagymama még a szocializmus-

ban gazdagodott meg abból, hogy kislányoknak regényt írt, az apa filozófiát tanít Berlinben, és állítólag van egy zongoraművész Börönd is, meg egy nemzetközileg elismert reformgyógytornász. Enikő természetesen maga is kitűnő tanuló volt, a gimnáziumban tanulmányi versenyeket nyert, huszónhét évesen doktorált, kettőt pislogott és már adjunktus lett. Kit érdekel, hogy ebbe egy idősebb professzornak is belelógott a keze, aki az adjunktusi kinevezést szerelmi ajándéknak szánta. Igaz, nem sokra ment vele.” Enikő a polgári háttérű, felső középosztályhoz tartozó, harmincas, független, elismert kutató; Réka a békásmegyeri telepről kiszabaduló, befolyásolható hallgató; Bogdán a negyvenes elvált férfi, aki szegény családból származik, de elsőgenerációs értelmiségiként elismert, úttörőként számon tartott szociológus, aki válogathat az alkalmi barátnők közül az egyetemen (kollégák és egyetemista lányok közül egyaránt); Regina a vidéki egyetemen tanító örök adjunktus, aki rengeteg viszonyt folytat. A különböző szereplők történetei a közös tudományterületnek köszönhetően érnek össze, egy eseményt gyakran olvashatunk több változatban, bizonyos mozzanatok nem egyszer pletykaként is visszamondásra kerülnek.

A mozaikdarabként is szolgáló fejezetek előnye, hogy egy láthatóan jól ismert és jól körülhatárolt közegen belül mutat rá a hatalmi viszonyokra,³ ezen belül is a látványossá tehető férfi-női kapcsolat változataira. A *Mágneshegy* alapján ezt egyértelműen egy olyan problémakörnek tarthatjuk, amely a karakterek egyikénél sem reflektált; ebből a szempontból különösen izgalmas a szociológus közeg választása.

A szereplők számtalan esetben hangsúlyozzák, hogy mennyire sarkalatos kérdésnek tartják az elbeszélés módjának megválasztását kutatásaik során. Ennek fényében válnak ironikussá reakcióik, hiszen magánéletükben, félhivatalos beszélgetéseikben közel sem érvényesítik ezt a körülményt. Bogdán például minden nő magatartását úgy értelmezi, hogy el akarja őt csábítani, többek között a volt feleségéét is, aki szerinte ugrásra készen várja, mikor szerezheti vissza férfi minőségében: „Kati mindig úgy intézte a dolgokat, hogy találkozzanak. Mindent személyesen akar elmondani, és az együtt töltött időt csak nyújtja, mint a rétes-tésztát, mintha abban reménykedne, hogy a volt

férje közben ráébred, mégsem tud nélküle élni.” Az Enikő által befutott karriert olvashatjuk a doktori képzés felé haladó diáklány, Réka oldaláról, de természetesen az idősebb kolléga (és egyben Börönd Enikő egykori partnere), Bogdán Tamás olvasata sem maradhat el („Levente nem kételkedett Bogdán egyetlen szavában sem, így rövid úton Börönd Enikő lett számára a mindenkin áttörtető nők mintapéldánya.”) Ezek egyike sem mentes némi ironiától, ami egyszerre irányul Enikő (és a többi karakter) énszemléletére, valamint az aktuális karakter nézőpontjára is.

Ez a megoldás távolságtartásra készíti az olvasót a szereplőkkel szemben, allűrjeik, tévképzeteik megmosolyogtatóak: „Börönd Enikő fejében végre összeállt, hogy mi vár rá: a magyar néplelekről ír egy monumentális könyvet. Ez elsőre komikusan hangozhat. A címét most találta ki a taxiban, így hangzik: A magyarok nyomorúsága. Kitalálta, és úgy érezte, elájul az izgalomtól.” A kötet ezeket az ellentmondásokat távolságtartó, objektív prózával mutatja be, esetleges ítéleteket kizárólag csak pletykanarratívába rejtve közöl a szöveg, mindez hozzájárul ahhoz, hogy a már említett felismerhető szerepek lelepleződjenek a *Mágneshegy*ben.

A 'megírtság' kérdése az első fejezettől jelentős: „Az itt következő történet szereplőit egy vidéki konferencián ismertem meg.” Réka első mondata kívülállóságot sejtet. Az ő nézőpontja az olvasóéval párhuzamosnak is tűnhet, hiszen ő is most ismerkedik a kutatói közeggel, nem ismeri a szereplőket, és neki is van egy kalauza, a reménykedő hódoló Levente személyében. A Réka által narrált fejezetek közé ékelődnek az először csak Börönd Enikőt és Bogdán Tamást tárgyaló részek. Az egyetemista lány első konferenciaélményét, a megbabonázó szemináriumot, amely során tanára szinte katalizátorként jelenik meg („Börönd Enikő felforgatta az életemet.”), a kapcsolatát Bogdán Tamással („Tudom, hogy nem lenne ennyire vonzó számomra, ha nem lenne egyetemi oktató.”) az a fejezet követi, amelyben többet megtudunk békásmegyeri háttéréről is („Míg én nem örülök neki, hogy odavalósi vagyok...”).

Amíg Réka narrátorként szerepel a regényben, addig a regényírás témája sem marad el: „Írok egy regényt” – jelenti ki Börönd Enikőnek, a mozaikos szerkezet pedig mintha az írás folyamatában mutatná be a bontakozó történet egyes részeit; mintha egy saját szociológiai kutatást

1 Áttekinti kritikájában B. Kiss Mátyás. Egy nyúl látószövege. http://www.szifonline.hu/?cikk_ID=1024

2 Vö. Visy Beatrix kritikájával: A nyúlön túl. <http://www.muut.hu/archivum/29938>

3 Részletesen lásd Pogrányi Péter: Fanyar szociorealizmus. <https://www.revizoronline.com/hu/cikk/7460/man-varhegyi-reka-magneshegy/>

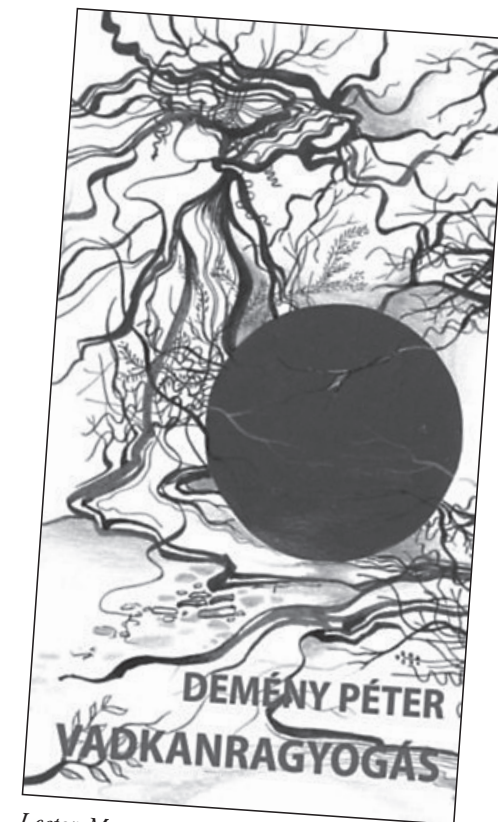

Több irodalomtakarót a csupasz szenvedélyre

Demény Péter: *Vadkanragyogás*

A *Látó*-szerkesztő, irodalomkritikus Demény Péter legújabb prózakötete női szempontú elbeszélése, kiírása annak a szenvedélynek, amelynek vesztén szégyen életben maradni. Az erős szimbólumhasználattal, helyenként megragadó hangulati töltettel, sok értékes szövegek közötti utalással jellemezhető regény érzékeny pontja az a bölcselkedő hajlam, mely a mélység mögötti sekélyesség benyomását kelti, illetve a női perspektíva hitelességének kérdése.

Hogy hol és mikor élhet a főszereplő-narrátor Katerina, annak több recenzió eredt már nyomába. Károlyi Csaba pontosan megmutatta, a datálhatóság milyen ellentmondásai (például Zrínyi Miklós és J. S. Bach kortársaknak ábrázolása) miatt meghatározhatatlan a mű pontos időkerete – akkor is, ha a méltató szerint a barokk kor számtalan meggyőző nyomát hagyja a figura életmódján.¹ A közelebről meg nem nevezett német választófejedelem egyetlen leányaként növekedő, érdekházasságba kényszerített nő férje révén Syladia első asszonya lesz – a térkoordináták szintén csak körülbelüli rögzítést engednek meg. Hiába hasonlít ugyanis e tartomány „sokadik török hadjáratban edződött” nemeseinek családjára, „hagyományos” németellenessége, emlékiró nagyszasszonyai révén az éppen Tündérkert-éveit élő Erdélyhez, ha a kötetben egy néven nevezett Erdély is szerepel. Ez a nyomkövetés, -olvasás, a ráismerés és érvénytelenítés dinamikája

Lector, Marosvásárhely, 2017

azonban a szöveg előnyére válik. A régiség iránt érdeklődő ugyanis élvezettel fedezi fel az apró, korszakba ágyazottságuknál és finomságuknál fogva különleges hitelesítő erővel bíró vagy egyszerűen hangulatteremtő átvételeket. Alkalmas és ötletes a választófejedelem udvari papjának szájába Pázmány ismert prédikációjának rész-

dokumentálna az egyetemen töltött évei alatt.⁴ Réka önnarrációja a regény második felében lassan eltűnik, ami összhangban lehet azzal, hogy dolgozni kezd, így a karakternek megszűnik a kapcsolata az egyetemi világgal.

A *Mágneshegy*ben eltérő nyelvet csak azoknál a karaktereknél tapasztalunk, akik nem az egyetemi-kutatói közegben töltik mindennapjaikat. Enikő családja és a Ferihez kapcsolódó békásmegyeri fejezetek ezért kitűnnek a többi közül, ellentpontot képeznek a szociológus szereplőkkel szemben. Figyelemre méltó a két testvér, Márti és Zsóka viszonya, valamint Zsóka küzdelme az alkotói tevékenységgel, amely több évtizednyi „kihordás” után eredményezett egy kisregényt (sokatmondó a *Bozótbébi* cím).

Békásmegyer mindenkinek mást jelent a szövegben. A legtöbben Bogdán Tamástól értesülnek erről a helyről, mint olyan kutatási terepről, amelynek az elzártsága jelenti a fő erényét. Réka számára ez a bezártság tette börtönné egykori lakóhelyét. Feri számára otthona egy különleges, megmentésre váró közösség. Utóbbi fejezete

azért is jelentős, mert a regénycím és a borítón látható nyúl is itt jelenik meg a szövegben. Feri megváltozott valóságérzékelése, a nyúl szerepe a *Donnie Darko* című filmet idézheti fel az olvasóban („Békásmegyer veszélyben van, mondta a nyúl. Veszélyben van, hallotta Feri a saját hangját.”). Ami illeszkedik ahhoz az alternatív világmagyarázathoz, amely a békásmegyeri skinhead közösségben alapvetés.

A *Mágneshegy*ben számos találó jelenet van, amely tökéletesen ragad ki pillanatokat az egyetemről és a kutatói közegből, viszont egy-két karakter nem lép túl a sztereotipikus ábrázoláson (Horvát Regina, a vidéki egyetem adjunktusa), és összességében a *Mágneshegy* egyenetlennek hat. A regény erényei közé tartozik a nézőpontváltásokra építő elbeszéléstechnika, viszont a mozaikos szerkesztés nehézkessé teszi több ponton a szöveget, főleg a mű második felében. Noha a hatalmi pozíciókkal történő visszaélés plasztikusan jelenik meg – leginkább Bogdán Tamás történetében –, mégis izgalmasabbnak tartom az elhallgatott, nem elbeszélte kiszolgáltatottságot a *Mágneshegy*ben.

4 Vö.: B. Kiss Máttyás, i. m.

Mona Lisa (1963)

1 Károlyi Csaba: *Rabság és repülés*. ÉS, 2017. szeptember 29.

letét adni, illetve a *Soproni virágének* szavaival kopogtatni meg a szerelmes-románcos olvasnivalóra áhítózó bakfis szobájának ablakát, vagy Héttoronynak nevezni a *comme il faut* elvárása miatt börtönnek érzett szülői kastélyt. A kereksétség, ötletszerűség benyomását kelti viszont 20. századi textusokat beleszőni a regénybe: egy Radnóti-sort vagy Heinrich Böll rossz hírbe keveredett szereplőjének, Katharina Blumnak a sorsát játékba hozni. Egy epizodikus történet nem kér akkora teret, mint amekkorát például az utóbbi áthallás a német szerző regénye felé megnyit.

Mindenkor érdekes, mert velünk, emberekkel újra és újra megtörténik, ezért megírni is bármikor méltó a nagy és kizárólagossá, egyetlen viszonyítási ponttá váló szerelem eljöttét, múlását, valóban szükségtelenek ehhez pontos tér-időmeghatározottságok. Ám a *Vadkanragyogás* izgalmas témájának, Katerina és a syladiai udvari táncmester, a spanyol „isteni Diego” viszonyának ábrázolása már vitathatóbban sikerül. A fikció szerint ugyanis a húsz-egynéhány év távlatából a múlt házából (Casa del Pasado), magányából visszatekintő asszony írja meg emlékeit. „A mondatok odasüvitenek a tolla alá, ömlenek a lelkéből”, miközben múltjának, csalódásának, egyedüllétének „sötétlő madarai” suhannak körülötte, „már nemcsak a szárnyuk suhogását hallom, hanem meg is érintenek olykor velem, csapkodnak fenyegetően” – ezek a jelzések elméje közelgő elborulását vetíthetik előre. Az érezhető kedvvel ábrázolt, sikerült háttér és a tényleges eseménymondás mellett azonban igen terjedelmesek, mondhatni, terjengősek azok a szöveghelyek, melyek az emberi lét, a szerelem, a boldogság, az Isten és az írás aktusának mibenlétéről értekeznek, elméletben vagy általánosságban. Ezek az aforizmák – „Az élet földhöz kötött rabság”; „a szerelem téboly”; Istent „egyszerűen meg kell érteni, nem jól mondom, el kell fogadni, ami történik velünk általa, a boldogságot pedig nem keresni, hanem megtalálni magadban” – egyértelműen a mű felejthető részei. Egésszé összeáll ugyan az üzenetük (nehéz a társadalmi megköötöttségektől mentes, autentikus életet választani; a jó, az ajándék elválaszthatatlan a negatív princípiumtól is, lásd a „gyönyörű és aljas” jellemű Diegót), de egyenként inkább zavarják az előrehaladást; tézisnek hatnak bizonyítás, szintézis nélkül.

E megállapítás természetesen nem a kronológiai rend betartását kéri számon a regényen. Mint Zsidó Ferenc megállapítja, „[a] stílus olykor barokkosan körülményesnek hat, a tudatfolyam-regényekre jellemző élőnyelvi mesélés szertelenségét hozza”² – ez például nemcsak az egyes, bekezdésnyi mondatok esetében, hanem makroszinten is érvényes, amennyiben előre- és hátraugrásokat, egy-egy szál ismételt felvételét, továbbszövését jelenti. Az anticipáció, késleltetés nyilván az emlékezés természetes vonásaként fogható fel. Ám egy-egy fent felvillantott gondolat nem kap a későbbiekben érdemi kifejtést, villanásvoltában pedig üres marad. E jelenség adekvát megragadása a következő idézet: „Akkoriban persze nem voltam ilyen költői”. Az érezhető ironia vagy kikacsintás nélkül tett megállapítás jóváhagyja a „mostani” poétikusságot, alkalmankénti sajnálatos ürességével. Egy-egy lírai rész, mint például a szüzesség elvesztésekor feltoluló érzelmekavalkád – mely hathatna, ha kifejtetlenül marad, és más szöveghelyek is ráerősítenek – „akkor legalább a szerelem eszéhez legyek következetes” felkiáltással csap át értekezésbe, magyarázatba, és veszíti el erejét.

A már idézett Károlyi-szöveg megállapítása szerint a szerelemmel kapcsolatos, kudarcba fulladó bölcselkedésre „[a] szerző mentsége, hogy főhősnője beszél, ő mondja el emlékeit, azaz veti papírra önéletírását. Női beszédet hallunk”. Érdemes ezt az állítást jól érteni, azaz annak rögzítéseként, hogy a megszólalásmód sajátosságai egy megalkotott, az életrajzi szerzőtől eloldott szereplői szólam jegyei – nem annak sugallataként, mintha a suta elméletgyártás, csapongó bőbeszédűség az *écriture féminine* inherens vonása volna. De még így is, illetve mindenfajta feminista igényt mellőzve is fontos hozzátenni, hogy noha e fikciós jegy tagadhatatlan, a textus egyes pontjain sejteni engedi a nő felszín alatti férfi perspektívát. „[A]lsószoknyámból letéptem egy darabot, és ahhoz a lüktető hiányhoz tapasztottam, mely számomra valami volt akkor is, amikor nem lüktetett”: az első havi vérzés tapasztalatának megjelenítése, ha nem is a nő nemi szerv – tipikusan férfiszempontból való – pusztá hiányként, negatívumként látását kultiválja maga is, de legalábbis felhívja a figyelmet erre a közhelyre.

„[Ú]gy tettem be Hansot magamba, mintha hosszú esztendőkké lennének mögöttem, (...) ami

viszont kétségekkel tölt el bármiféle leány ereendő ártatlanságával kapcsolatban, (...) abban a pillanatban, amikor megjön az első vérzésünk, és hosszú, bonyolult viszonyba kerülünk a vérrel, nem lehetünk ártatlanok.” Olvasásmódom értelmében ez a részlet működtet valamit az Éva lányaival kapcsolatos archetipikus előítéletekből, félelmekből, megvetésből. A bűbajosnak joggal nevezhető, extázisában és szélsőséges fájdalmában madárként röpködő Katerina esetében ennek

lehet is alapja, egyébként azonban megfelelőbb férfiszemszögű általánosításnak felfogni, mely a női test fiziológiájára mint egzotikus, vonzó-taszító idegenre tekint.

A csupasz szenvedély gondosabb irodalommal csiszolása, vállalásainak visszafogása rövidebb, de inkább „megszenvedett”, koherens üzenet kedvéért: e kívánnivalókat hagyja maga után a *Vadkanragyogás*, e gazdag, fülledt atmoszférájú szerelmes regény olvasása.

Szent Apollónia (1984)

² Zsidó Ferenc: „Érmóza csíhá”. Várad, 2018/1.

► KONCZ TAMÁS

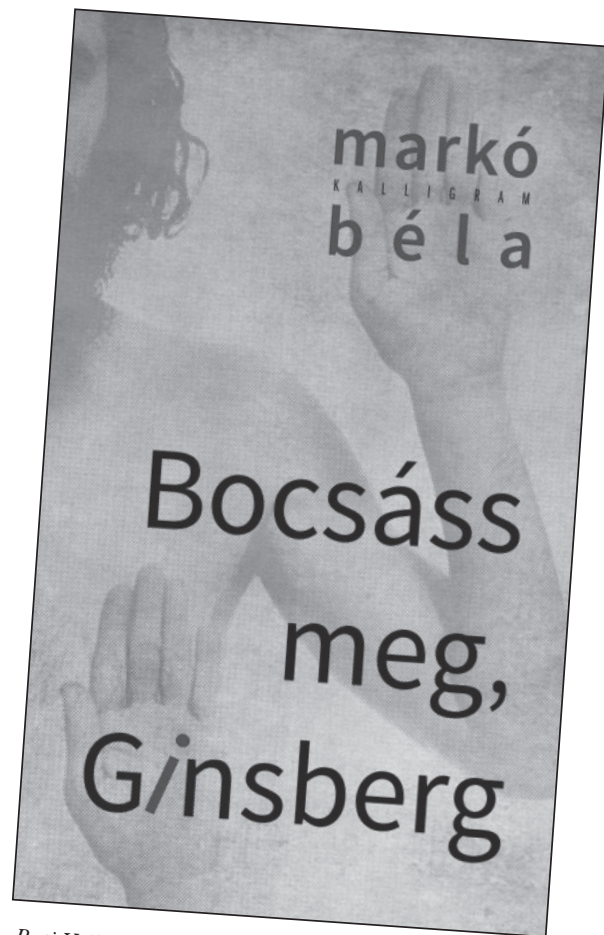
Hümmögni a végén

Markó Béla: Bocsáss meg, Ginsberg

Az önmagunkkal való szembesülés nem objektív tapasztalat: saját figyelme bűvöli el, viszi tévútra a megfigyelőt – az én visszképe a megfigyelés pillanatában is csal, harminc-negyven év távlatából pedig már úgy torzít, mint az elvarázsolt kastély tükrei. Bár egyértelmű válasz nincs, mégis ezek – ki voltam, ki vagyok, ugyanaz vagyok-e ebben a változó testben – Markó Béla új verseskötetének lángnyelvként mardosó fő kérdései.

Az öt ciklust felvonultató *Bocsáss meg, Ginsberg* úgy létösszegző mű, hogy közben nem von le magvas konklúziót, nem akar egyről a kettőre jutni. Ehelyett, mint csalódott bogárgyűjtő az elszáradt szárnyak, testek tömegét, élénk szórja a kétellyé töppedt egykori bizonyosságokat: a gyerekkor hitét, a kamaszkor dühét, a fiatal felnőttlét önhittségét – mindazt, ami egykor mozdíthatatlannak tűnt, és később könnyűnek találtatott.

A verseskötet címadó versével így Markó nem is annyira Allen Ginsbergtől, mint képlekeny önmagától kér bocsánatot. Ginsberg Üvöltésének kétségbeesett ereje az erdélyi költő-politikus korosztályát is megrázta (különösen a prágai tavasz és párizsi diáklázadás tudatában), ám a lázadás végül kényelemmé szelődött, az egykori trapézna drágos lázadókból jóllakott, papucsos professzorok, miniszterek lettek – köztük a szerző is –, már ha képesek voltak a sokszor a túlélést jelentő kompromisszum elérésére. „Igen, nemzedékem legjobbjai voltak azok is, / akik végül életben maradtak, / de elfelejtették, hogy mire vártak, / nem szagatják fáról a cseresznyét, / nem cseresznyéznek egy fáról a madarakkal, / jól érzik magukat a bolyhos házikabátban, / és ha azt a szót hallják,

Pesti Kalligram, Budapest, 2018

hogy szabadság, / legelőször a nyári vakációra gondolnak, / hosszan nézegetik a bedekkereket.” – fogalmaz Markó. Azt is elismeri, hogy az 1989-ben elnyert szabadság sem volt tartható, az új álmokat pedig ők, a túlélők csak a hajdani álmok megtagadásával tudták valóra váltani.

A tapasztalatok illuzórikus voltára már az önironikus nyitóvers is rámutat, amely Erdély létét teszi idézőjelbe: az *Erdélyi dal* a B-kategóriás vámpírfilmek országát mutatja be, a fenyőfás, székelykapus díszletet, ahol a statisztá-parasztok nyakán harapás nyoma sötétlik – ahol a Segesvárra érkező amerikai turista, de a Hargitán feszítő mélymagyar is megkapja a neki szánt fikciós kínálatot. „Ház is van itt, és ember is van / bár lehet, képzelgés csupán, / attól vagyunk, hogy visszanéz ránk / valaki egy kanyar után. / Attól vagyunk, hogy látogatnak, / s nem test vagyunk, csupán tudat, / figyelnek engem, mégsem látnak, / csak nézik saját arcukat” – írja a költő, odaszúrva a nemzeti nagylét igazolását Erdélyből merítő „táposoknak”, de az igényt kiszolgáló erdélyieknek is.

Markó Béla tehát kiindulópontként kérdőjelezi meg az erdélyi identitást, amely annyiféle, ahányan látják – horrordíszlet, transzszilván idea, egy ország, haza lehetősége –, aztán fordított Arkhimédészként jár el, és Erdély bizonytalan, imbolygó pontjára épít fel mindent, ami csak fontos lehet.

A kettősség érzése finomabban vagy erősebben végig ott vibrál a versekben, a gyerekkori emlékeket feldolgozó *Cukorspárga*-ciklustól kezdve a kötetzáró *Rúzsfolatok* utolsó verséig. A *Cukorspárga* verseinél a szerző mesterségbeli tudását dicséri, hogy a kiskorára visszatekintő narrátor egyszerre ifjú és öreg tapasztalata átjárja, de nem hamisítja meg az emlékezést. Így maradhat romlatlan élmény, ahogy a szülők rémülten, lehalkított rádió mellett figyelik az '56-os forradalomról szóló rádiótudósítást, amit a román szolgálatok is zavarnak (*Varázsszem*). Paradox, ahogy a félelemtől tompított zajok mint kerti neszek épülnek be a gyerek félálmába: „így aztán távoli tücsökciripeléssé / szelődött a vad puskaropogás, / mint egy nyugalmas nyári estén / odakint a fűben az apró, / ártalmatlan tücsök-géppisztolyok, / és a tankok dübörgése is olyan volt, / akár a sündisznók puffanása a bokrok között / vagy a galambok lusta tollászkodása / fölöttünk az ereszcatornán, / a Molotov-koktélok csattanása pedig / inkább a nedves gyufasercenéshez hasonlított”.

A feszültség a tudatosság küszöbe alatt jelenik meg a gyereklétben, sőt, válik elfogadhatóvá: hogy egy feljelentés miatt felakaszthatja magát a szomszéd fiú, és emiatt aztán anyja is véget vet

életének, épp olyan természetes egy tízéves számára, mint az, amikor barátjával cserebogárszárnyat gyűjt iskola után. A ciklus legszebb, címadó versében mégsincs rejtett sötétség: a *Cukorspárga* egy karácsonyfaállítás történetén keresztül tanít az élet egyensúlyára, arra, hogy a nem látható szépségnek is lehet megtartó ereje.

A kezdeti szabadversek után aztán Markó műfajt vált: váltakozva alkalmazza a kedvelt szonettformát és a szabad sorokat. Szonettformában folytatódik a második, *Előjelek*-ciklus, amely a kötet „istenes verseit” tartalmazza: a narrátor dallamos vitába kezd az Úrral, félrímes, ölelkező rímes szonettjeiben hívja, és mágikus gesztussal próbálja szóra bírni az egyre távolibbnak érzett Teremtőt. Az idézés egy-egy vers vagy sor erejéig talán sikerül – főleg akkor, amikor Markó nem enged a kísértésnek, és a jól hangzó rímpárok helyett a teljes képre koncentrál. A világmatéria régi-új anyagából kukázó és alkotó hajléktalan Isten története (*Téli zsoltár*) például kiforrott, komplex allegória, de erős vers a *Vesszőkösár* is, amely a Megváltót ábrázolja a saját (gyümölcs)húsát feláldozó meggyfa képében. A ciklus legjobbjai egyszerre szólnak az istenkeresésről és a múlandóság csendes szemléléséről, ami megint csak sajátos feszültséget teremt. Markó azonban nem tudja megőrizni az utolsó hangig ezt a minőséget; komoly hiba, hogy egy jó rím kedvéért a legnagyobb szavakat is képes bevetni, és úgy lövi el az Istent / nincs nekem-típusú rímpárokat, ahogy egy alternatív rockbanda tenné, ráadásul hasonlóan túlzó alanyisággal. Legalább tucatszor szerepel a kötet verseiben az ördög, ennél is többször az angyal szó, melyeknek olykor van jelentősége, de inkább tűnnek sanzonos rímtölteleknek.

A *Bocsáss meg, Ginsberg* legsúlytalanabb ciklusának a több alkalmi szonettet – művészköszöntőt, kiállításra írt szöveget, búcsúverset – tartalmazó *Angyalhajat* érzem, ám az igazsághoz hozzátartozik, hogy itt is akadnak kiemelkedő darabok. Például a *Csak két*, amely a szín ismételt szerepeltetésével hitelesen adja vissza az Őszikék-sorozat tűnődő melankóliáját: „Igen, most már reggeltől estig / egyetlen szín lesz: őszi kék, / a szilva húsa betakarja / saját csonttá fagyott szívét” – írja a költő, és a dallamosan szikár, gyönyörű versszak megtartja a ráépülő teljes szonettet.

A két utolsó ciklus (*Fogyóeltár*, *Rúzsfolatok*) végül újabb, erős hangulatváltást hoz a szonett-

A test manifesztuma

Nagy Zsuka: *Pigment*

Még alig jelölte ki recepciójának helyiértékét Nagy Zsuka második, *Küllők, sávok* 2017-es kötete (ha egyáltalán már kijelölte), a szerző máris újabb versgyűjteménnyel jelentkezett. A *Pigment*, akár ellenállunk, akár nem, foltot hagy az emlékezetünkben. Olyan erős „színhatás” éri az olvasáskor az embert, amellyel nem lehet nem kezdeni valamit, nem lehet elmenni mellette, nem lehet nem beszélni róla. A *Pigment* azok közé a kötetek közé tartozik, amelyeket leginkább egyvégtében érdemes elolvasni, hogy kirajzolódhasson belőle a test, a corpus egyszerre denotatív és konnotatív jelentéssíkja, amely olvasóért kiált. Nagy Zsuka *Pigment*-je egyben ismét figyelemfelkeltő könyvtárgy is: ezúttal téglalap alakjával is magára vonja az érdeklődést. A költő – habár előző kötetében kissé ellenállt a ciklusépítkezésnek – most öt fejezetre tagolja hatvanöt költeményét (a *Küllők, sávok* is ugyanennyit tartalmaz).

A kötet első ciklusában (*pigment*) olyan expresszív versekkel találkozunk máris az olvasó, amelyekben a testi agresszió „versaláfutásos” nyomai is jól kivehetők a sorok között: „mint a véraláfutások a hasamon, / úgy szívódnak fel a hónapok” (*töredékek egy házasságból, házasság*), ahogyan a félelem és szégyen pigmentfoltjai is nyíltan jelen vannak a szövegekben: „csiklandozta a vér a nyakamat” (*vacsora*); „hét év öltésével a szívemben is hittem neki, / csak ne kelljen elmondanom senkinek, / hogyan élünk” (*töredékek egy házasságból, szégyen*). A következő négy verset egy vissza-visszatérő határozott névelős szerkezet („az apád”) kapcsolja egybe (ahogyan a vodka is vándormotívumként tér vissza a kötet későbbi részében). A tanítás imperatívusza: „és mindig győzni kell, fiam, / mindig győzni kell.

formával akarva-akaratlanul is könnyedebbé váló kötetben: a szabadverses narráció ridegebbé, szürkébbé válik, hetvenes évei felé közelítő költő-államférfi önmarcangoló módon vet számot sebeivel és csalódásaival. Ugyan nem csodálkozik rá, verseiből mégis kiderül, mennyire váratlan dolog belesodródni egy forradalomba, vérontásba; és hogy ez a forradalom aztán csak formai változásokat hoz, de a szabadság ígéretét nem teljesíti be – a szabadság ugyanis, amelyre Ginsberg és a forradalmárok vágnak, nem elérhető.

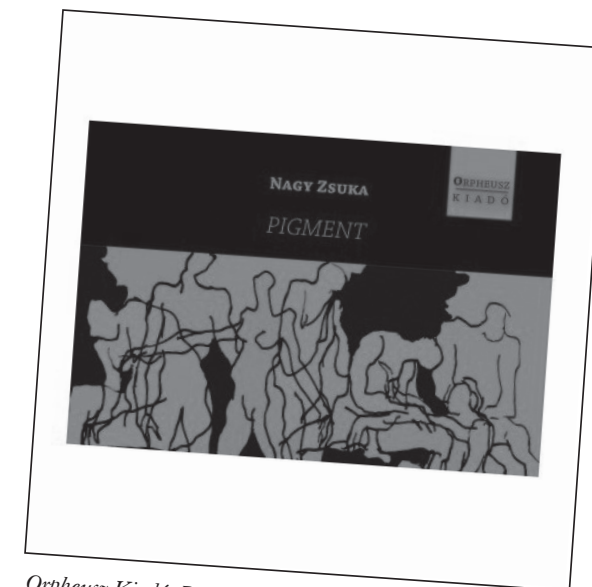
Ahogy sok más dolog sem: a versek emlékeztetnek rá, hogy a legnagyobb vágy és szeretet ellenére is lehetetlen eggyé válni a másik emberrel (*Közös szobor*), bár életében, hibáiban

osztozunk vele (*Hibaszázalék*). A költő távolságtartóan mutatja az öregedő test kiszolgáltatottságát és saját, nagylelkűségnek álcázott önzését is.

Szenvtelensége az önvizsgálat eszköze: a feltárt énrétegek, emlékek között kutat saját maga után – ám az így feltárt élet csak visszatekintve tűnik valódinak. „Ott kellett volna maradni / bűnben, mocsokban, lázadásban, / hallgatni, ahogy énekelnek az állatok, / a szelíd vadak, az Animals, / elkárhozni egy földöntúli részegségben” – összegez Markó Béla (*Rúzsfolatok*). Hiszen az Üvöltésből végül csak kétkedő hümmögés marad. A számon kért Isten pedig rejtőzik, hallgat – és csak remélhetjük, hogy ott van a függöny mögött.

Billy Name: *Andy banánja, Factory* (1966)

Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018

mindegy / mi az ára, mondta az apád” mellett a *legyőzöttek*ben is a győzelem kulcsszava dominál, majd az anyagzsebkendők rendben tartása a *nedvek*ben, amelynek zárata igen gyomorfelkavaró a négyes alliteráció ellenére is: „nem vette észre, hogy anyád a kádba okád, / mikor mossza, mert már régen utálja apád nedveit.”

A *földutakon, rövidre vágva* jól előkészíti a következő fejezet – a *szomszédok* – úgynevezett szocreál-verseit. A restauráció valójában a vécécsészék mint „sósavban ázott testek” felújítási procedúrájának megverselése. A nyelvi alakzatok közül az ellentétre találunk itt példát, ami egyben a „restaurálás” következménye is: „újabbnak látszanak az újabbaknál. / Minden régi, régi, minden új is régi.” Nyelvi játékoknak is teret nyit a vers, az Adyt evokáló „[S]ósavasabbak az örö-

Gorennye¹

Tragi Co.

SZEREPLŐK:

TARCSAI MIHÁLY: volt városi tanácselnök, pár évvel a nyugdíj előtt, jelenleg munkakereső

TARCSAINÉ, ERZSÉBET: Tarcsai felesége, óvónő, kíváncsi, vidéki delnő

TARCSAI K. ANDRÁS: utolsó éves egyetemista, most kezd bekapcsolódni a politikai mozgalmakba, jogásznak tanul (A nevében szereplő K betűt anyai nagyapja, Komoróssy Albert, egykori szolgabíró után vette fel, később kírva használja.)

KARSAI BÉLA: a megyei pártbizottság volt titkára, jelenleg vállalkozó

ÓRNAGY: megyei rendőrkapitány, Karsai és Tarcsai barátja, eredeti neve Almási Pál, valaha ip-szilonnal írta a család, de az ötvenes években i-re változtatták. Volt munkásőr.

ANNUSKA: András barátnője, magyartanárnak készül, Tarcsaiék amolyan fogadott lánya

I. FELVONÁS

1. jelenet

Vidéki kockaház nappalija. Baloldalon a falnál Orion televízió áll az ágyneműtartón, a televízió mellett egy széttárt szárnyú sas vagy kacs, valamilyen porcelánmadár. Mellettük a fürdő bejárata. A televízióval szemben, a jobb oldalon plüss kanapé, fotel, a hatvanas évekből itt maradt dohányzóasztal. A kanapé felett polc, pár könyv, szobanövények, FA szappanos dobozok. A kanapé mellett a hálószoba ajtaja látszik. A szemközti falon családi képek, fekete-fehér portrék, blondel keretben. Innen nyílik jobb oldalon a konyhaajtó, bal oldalon pedig a veranda duplaszárnyú bejárata.

¹ gorennye fn ritk. Férfi; fősz. (Gorenje, hűtőszekrény-márka x göré). – Börtönszlang-szótár

mök és a könnyek” sor, vagy a következő *bor és gázolaj* címűben a „megveszed az Isten hidegét”, amelyben a gázolajjal spóroló-söröző buszsofőr és a tömény borozásában megvakult utas majdnem párhuzamos sorstragédiáját olvashatjuk (a sofőr elissza a máját, meghal, az öreg megvakul), s mindezt tizenhét verssorban. A *szomszédok*-ban a panel-lét „gyönyör”-eit: lakóinak szeretkezéseit (1/1., 1/2., 1/4.), a szombat reggel 6-kor megszólaló automata mosógép hangját (2/1.), a fapapucsos szomszéd nénit (2/2.) verseli meg Nagy Zsuka. A legkülönbébb embertípusok (prostituált, meleg, alkoholista) együttélésének ciklusba elkülönített fejezete nem szól másról, mint a lírai alany hiperérzékenységből fakadó viszonyok manifestálódásáról, – a szerző kifejezésével élve – „én-kamerá”-jának szomszédokra fókuszáló voltáról.

A *pésméker* cikluscímű versében (a *pésméker és a menny*) a szerző – mint már oly sokszor – drága nagyijának állít emléket. Ragyogó, stílusosan szívrítmust szabályozó soraiban eleve-nedik meg az az őserő, aki „a holdból gyúrt éjszaka téstát”, és aki „elmondja nekem, ha egy csillagot / aznap este ő szagatott...” A majdnem kozmikus növesztett halotti mindentudás is ott lappang a sorok között: „mikor nagy elment, láttam mindent, / tudom, hogy kell meghalni majd.” Nagy Zsuka bravúrosra sikeredett nyelvi játéka: „apám gyilkol, és nincs anyaöl” mellett sem mehetünk el szó nélkül, ahogyan a József Attila-s zárlat mellett sem: „végre elaludtam, itthon vagyok, / gőzölög a leves...”

A hatrészes *spoiler* című szexuális abúzus-versekben az apa nemi erőszaktevése lányán talán a legfelkavaróbb. Némileg kilóg az ötödik rész a ciklus tematikus hálójából, amelyben egy bérházban „rekedt” kéthetes hulla bűze, pontosabban a néni végtelen magányossága a vers témája. Az idő és a tudás egy témaindító megszé-lyesítéssel indul: „a kert az idő fölása, / sárga, kötött sapkában...”, ezután tovább terebélyesedik a perszifikáció: „fekete gumicsizmában van az ősz...”, végül egy esztétikailag is kíváncsi időbeli metonímiává csúcsosodik az idő kategóriájának szavakba öntése: „cukrozott fánk az idő egy gyerek kezében”, majd visszatér a megszé-lyesítéshez: „ássa az idő a földet”, míg végül a „cukrozott idő” metonimikus szószervezetével találkozunk a halált tematizáló zárlatban: „de tudja, / ahová az ástól mélyíti, / ő fog nemsokára feküdni.” A sír-motívum kúszik át szinte észrevétlenül a cikluszáró

versbe: „fázik, tényleg, papa fázik, adok rá flanel pizsamát, / felnyitja a sírt, (pár nap után még lehet,) / papa fázik ott lent, a gyerek mondta” (*gondolati költemény, mozaikok*). Az utolsó előtti mozaikban a test referenciális jelen-nem-léte tűnik fel: „...nem az enyém a testem, tudom, de nem is kell...”, s a deiktikus kijelentés: „csak a jószágomat hagyd meg Uram, a magam részéről ennyit / ebbe a versszakba, (*menjünk tovább*).”

Végezetül az ötödik, befejező ciklusról illik kisé hosszabban szólnunk: nemcsak azért, mert ezt tartjuk a kötet legerősebb fejezetének, hanem mert a legterjedelmesebb is. Vándormotívumként versről versre itt találkozunk a már korábban említett vodkával (*akarat, letapadt, játék, papírhajó*). A költő alany egyes szám második személyben szól ki a versekből, mintegy megszólítva ismerős betegét. (Semmiképpen nem önmegszólító versekről van itt szó.) A pszichiátria zárt osztályának („kiszagolom a hajadból a zárt osztályt” – *kollázs*) belső történetéről kapunk átfogó képet a *branül*-ben. Az izoláló terem (*kórkamera*) vakablakai a betegek kiszolgáltatottságának „képkeretei”, amelyekben ráhámozható a kezelőhelyiségben a „benti” valóság: a lelkileg megnyomorított, sőt tovább nyomorított betegek képe („csak kint szorong egy kis balázs” – *metafizika*). A kötet legtalálóbb és egyszersmind legszebb hasonlata egy végtelen kézenfekvő hasonlítás: „szép vagy, mint az anyám” (*plein-art*). A kevésbé szép, de ritmikuságukkal zeneivé formált, mondókaszerű sorok is a végtelenített testi kínzás képsoraival válnak kirívóvá: „elektrosokkra tesznek, onnan is kivesznek, / alagútba tesznek, megint kivesznek” (*graffiti*). S végezetül a teljes kiszolgáltatottság, az emberi méltóságért kiáltó test manifestuma íródik rá egy pogácsás papírtányér-ra: „egy papírtányér-ra íránk, hogy nem tehetik ezt velünk, / és kicsúsztatnánk az ajtó alatt [...]”; csak leszedélva feküdnénk egymás mellett, / a föld alatt, az ég felett, fehér, átlátszó dobozban (*izolált*).

Nagy Zsuka *Pigment* című kötetének nincsenek üde zöldfoltjai. A perifériára szorult „testek” látványa néhol sokkoló jelenetekbe torkollik. Az emberi esendőség-tehetetlenség, kudarc és fájdalom, idő és tudatállapot, élet és halál témavariánsai egymást erősítik. A hús-vér testek fonendoszkopikus megközelítése alkalmat ad a szerzőnek arra, hogy én-kameráján keresztül felszínre hozza a szív lüktető, a tüdő olykor sípoló hangját. Versbeszéde csont és bőr, amelyben mégis költőien lakozik az ember.

A szoba közepén két hatalmas papírdoboz áll egymás mellett.

Késő őszi félhomály, majdnem sötét van a szobában.

A konyhában ég a lámpa, edénycsörömpölés hallatszik.

Benyit a verandáról Tarcsai. Nem öreges, majdnem jóképű, öltönyös ötvenes. Az ajtóban hosszan és gondosan csoszog a lábtörlőn, aztán végre belép, lerakja a táskáját egy székre, elindul a kanapé felé. Látszik, rutinból halad, lámpát sem gyújt. Kinyitja a kanapé melletti koloniál bársekre, elővesz egy üveget, tölt, iszik, tölt, aztán leül. Hosszan bámul maga elé, aztán a kivilágított bársekre fényében észreveszi a két dobozt.

TARCSAI: Mi ez?

Kiissza a stampedlit, aztán feláll, és odamegy a dobozokhoz.

TARCSAI: Erzsébet?! Mi a ménkű ez a szoba közepén? Mi ez a két torony?

Erzsébet kilep a konyhából, kezében egy tál rántott hús. Tarcsainál fiatalabb, szépségét mondhatónő, kicsit harsány sminkben, a nyolcvanas évek divatja szerinti túlzó nőiességgel öltözve.

ERZSÉBET: Ezek.

TARCSAI: Tessék?

ERZSÉBET: Helyesen: ezek. Nem ez.

TARCSAI: Ezek. Mik ezek a két toronyok a szoba közepén?

ERZSÉBET: Hűtők.

TARCSAI: Hűtők?

ERZSÉBET: Az.

TARCSAI: Kié?

ERZSÉBET: Gézáé. Most hozták neki Bécsből.

TARCSAI: Bécsből. És Géza hol van, ha a hűtői már ideértek?

ERZSÉBET: Tüntet. Pesten. A szabadságért.

TARCSAI: Mit csinál? Minek tüntet? Mit tüntet, mi? Pakolja el inkább a dolgait a szobám közepéről.

ERZSÉBET: Józsi volt kinn a Mariahilferen, ő hozta, Géza Pesten, Marika sincs itthon, gyűlésen van, a járda miatt, hát itt rakták le.

TARCSAI: Ja, a kurva járda. *(tölt még egyet, kiissza.)* Tíz éve mondom, hogy meg kell csinálni, de mindig van „fönt” valami fontosabb. De minek Gézának kettő?

ERZSÉBET: Az egyiket eladja.

TARCSAI: Eladja? Itt? Bécsből? Hát nincsen itt elég hűtő?

ERZSÉBET: Az egyiket megvehetnénk.

TARCSAI: Van nekünk. Szabadságunk is van. Hűtőnk is van. Járdánk az nincs.

ERZSÉBET: *(Odalép Tarcsaihoz, megfogja a kezét.)* Én csak azt szeretném, hogy szebben lakjunk.

TARCSAI: Tudom.

ERZSÉBET: Kényelmesebben. Modernebben, Misi!

TARCSAI: Hát nem megvan minden? Szőnyeg, amit akartál, bárszekrény, mint a tévében is, grillsütő. Az modern. Meg a telek. Az is megvan, pedig itt van a ház mögött fél hektárnyi kert, de megvan. A Zsiguli nem volt jó, vettem Ladát.

ERZSÉBET: A Zsiguli! Rádadásul kék. A remény színe. Milyen sokat reménykedtünk valami-kor. Milyen fiatalok voltunk. Te ifjú titán a pártnban, tele tettvágygal. Arccal a reformok

felé! Ki sem láttál a munkából, az értekezletekből. Vakon hittél a szocialista társadalomban. De azért csak tudtam rád hatni. A tanácsülésről jöttél elém az esti iskolába. Az elvtársak csak néztek utánad a tárgyalóban! Emlékszel Zoltai elvtárs arcára, amikor aztán meglátott minket a kocsiban?

TARCSAI: Zoltainak nem is volt arca. A pofátlan. Alávaló egy alak.

ERZSÉBET: Irigykedett!

TARCSAI: Ugyan! Tudnád, hány nőügye volt.

Titkárnők, gépírók, még a konyhalányokat is felhívatta néha. Alávaló.

ERZSÉBET: Én nem azt mondom, hogy jó ember volt, hanem hogy mi milyen fiatalok!

TARCSAI: Fiatalok...

ERZSÉBET: Mi mindenbe bele mertünk mi vágni együtt! Igen, a telekbe is.

TARCSAI: A telek...

ERZSÉBET: Bérbe adtuk a házat a németeknek. Igen! Hát nem jól jött? Abból voltunk Olaszba.

TARCSAI: Ban.

ERZSÉBET: Tessék?

TARCSAI: Helyesen: Olaszban.

ERZSÉBET: Igen. És anyám is akkor enyhült meg irántad. Azt mondta mindig, nem viszed te semmire. Hogy téged csak mindig más emberek érdekelnek.

TARCSAI: Hát bűn az?

ERZSÉBET: Dehogy. De itt az ideje, hogy a magad dolgára nézz. Egy élet munkája után, amit te tettél a népért, a társadalomért!

TARCSAI: *(Átöleli Erzsébetet.)* Nem tettem én szinte semmit.

ERZSÉBET: Dehogynem. Dehogynem, Misi! A csatorna, a játszótér, új rohamkocsi a mentőknek, még a Kovács Józsi is neked köszönheti, hogy nem rúgták ki a fiát a gimnáziumból. Hát olyan nagy bűn egy új hűtő ezek után?

TARCSAI: Másra kell a pénz, Erzsi. Megszűnt a Tanács, nem sok a korengedményes nyugdíj.

ERZSÉBET: Megleszünk, úgy általában. Ahogy mindig.

TARCSAI: Nem tudom. Nem tudom, Erzsi. Nem fognak ezek engem szeretni. Más világ már ez. Én tudom, hogy eddig sokan csak irigykedtek, hogy nagy kert, meg telek, meg Lada a Tarcsai elvtársnak. Mostantól meg majd kinevetnek ezért a kevésért. Ez most már kevés lesz, Erzsi, tudom én azt. És azért

mondtam, hogy nem tudom. Nem tudom, hogyan...

ERZSÉBET: Pénz mindig van valahonnan.

TARCSAI: Hűtőkből?

ERZSÉBET: Abból is. Akár. Gyere, ülj le! Megmutatom.

Leülteti Tarcsait a kanapéra, aztán az egyik dobozhoz megy, és mint egy bűvész, teátrális, széles mozdulatokkal elkezd kibontani az egyik hűtőszekrényt.

Tarcsai bárgyú mosollyal nézi, közben tölt magának még egy stampedlit, megissza.

Erzsébet táncolva járja körbe a gépet, úgy néz ki, mintha valami kifordított sztriptízt adna elő, lassan lemezteleníti a hűtőt. Mint egy Tv Shop filmcsekében.

Tarcsai rágyújt, hátradől, kioldja a nyakkendőjét. Lassan rájuk sötétedik a szin.

2. jelenet

Felgyullad a veranda lámpája, és Tarcsai András jelenik meg az ajtóban. Kezében bőrdöng.

ANDRÁS: Az Isten verje meg ezt a buszt is! Hát nem félórát késik? Állok a novemberi esőben, szarrá ázom a sárban, mert persze járda sincs, járda az minek, meg menetrend, hogy az ember ne álljon térdig a szarban a huszadik század végén, és odaérjen, ahova kell.

Sietve belép, aztán megtorpan a szoba közepén, visszafordul, és felgyújtja a villanyt.

ANDRÁS: De látom, hűtő az van. Bőven.

Lerakja a bőrdönt, aztán körbejárja a hűtőket.

ANDRÁS: Fáin kis gépek, azt meg kell hagyni. Ajtajuk mögött a jövő, a szabadság, a degeszre pakolt polcok, Bécs, Párizs, Amerika. A modern demokrácia. Haha. Az oroszok java még itt áll fegyverben, mindin bokorban egy spicli, mi meg majd hozzájuk vágjuk a lehűtött madártejet.

Annuska áll meg a nyitott ajtóban. Félve kopog az ajtófélfán.

ANNUSKA: Szia!

ANDRÁS: Annus! (Odaszalad a lányhoz, megcsókolja.)

ANNUSKA: Most jöttél?

ANDRÁS: A busz jött most. A kurva menetrend szerint már félórája itthon vagyok.

ANNUSKA: És? Megvan?

ANDRÁS: Micsoda?

ANNUSKA: Hát a vizsga.

ANDRÁS: Ja, az! Meg. Hármast adott az öreg kommunista. Alávaló alak.

ANNUSKA: Halkabban!

ANDRÁS: Az vagy nem az? Kit érdekel, aki hallja adja tovább. Tudod, hány embert küldött hűvösre? Irodalmárkám! Sérvet kapott volna, ha megadja a jelest egy Komoróssynak.

ANNUSKA: Ki az a Komoróssy?

ANDRÁS: Hát én. A nagyapám után.

ANNUSKA: Nem Tarcsai vagy?

ANDRÁS: Az is. Anyám Komoróssy lány. Csak eddig nem használta, ha nem volt muszáj.

ANNUSKA: Jobb is a Tarcsai. A Tarcsai Komoróssy viszont egyenesen béna.

ANDRÁS: Béna? Milyen gyerekszavakat használsz már! És, egyébiránt, a teljesség igényével tegyük hozzá, hogy András János. Tarcsai Komoróssy András János.

ANNUSKA: Elejére a gróf, végére az elvtárs. Közte egy paraszt. Kész a huszadik század.

ANDRÁS: Haha. Az biztos, hogy bele se férne az indexembe. De beszéljünk rólad! Hogy vagy? Két hete nem is láttalak!

ANNUSKA: Kellett neked pesti egyetem...

ANDRÁS: Azért, mert Pesten történnek a dolgok.

ANNUSKA: Azért itt is történik ez meg az. Egyetem is van közel. Én is oda járok.

ANDRÁS: Anna! Hagyjuk ezt. Úgy hiányoztál!

ANNUSKA: Ilyenkor bezzeg úgy hiányzom. Amikor hazajössz, mindig baromira hiányzom neked. De amikor fenn vagy, nem is hívsz.

ANDRÁS: Most mit csináljak, ha elromlott a telefon?

ANNUSKA: Írj levelet.

ANDRÁS: Hamarabb megjövök magam. Busz, posta! Ebben az országban minden szarul működik. Elcseszték ezek mindent, amit lehet.

ANNUSKA: Hát el. De majd te! Téged nem cseszték el *(András átöleli, Annuska nekipereselődik az egyik hűtőnek. Megfordul.)* Ez meg mi?

ANDRÁS: A hidegháború új kellékei. Így küzdünk a diktatúra ellen. Adj már egy csókot!

ANNUSKA: Adok, adok. Te is hiányoztál. Mindig számolom, hogy még hány nap. Már csak egy hét, hat nap, öt... Szombaton koncert lesz a művben. Elmegyünk? Ugye, el? Meg... majdnem elfelejtettem, át tudsz ugrani valamikor? Anyának jött valami hivatalos levele, és nem érti. Jogász kell hozzá, azt mondja. Minden mondat mellé kell egy külön ügyvéd...

ANDRÁS: Tetves bürokrácia! De ez is megváltozik. Tudod, mi mindenbe látok bele Pesten? Új alkotmány lesz, új törvények.

ANNUSKA: Rendben, de átjössz? Megnézed neki?

ANDRÁS: Persze, hogy rendben. Mindent rendbe fogunk hozni.

ANNUSKA: Aha. *(Legyint.)* Jó, akkor szólok neki. Mondjuk, holnap este?

ANDRÁS: Holnap este... nem mindegy? Legfeljebb egy éven belül! Mi van holnap este?

ANNUSKA: Hogy átjössz, és megnézed Anya levelét.

ANDRÁS: Persze, csak szólj neki. Olyan rendben lesz minden, hogy csak na! A törvények minket védenek majd, és nem a kólát. Csak készüljön! Itt rá sem fog ismerni semmire. Már nem a moszkvai adminisztráció diktált! Moszkvának annyi.

ANNUSKA: Én szájhőzőm!

ANDRÁS: Csak ne gúnyolódj! Tudod, mit jelent az, hogy szabadon beszélhetünk? Hogy nem árulózhat le minket már senki soha többé, csak azért, mert mást gondolunk? Mert nem értünk egy hivatalos levelet? Ahogy Anyád? Mert nem érti a tanácsi fogalmazványokat, vagy a gázszámlát, mondjuk. Itt senki nem lesz átverve többé.

ANNUSKA: Jól van! Jól van már! Olyan büszke vagyok. Anya is nagyon büszke ám rád. Folyton dicsekszik, hogy a veje Pesten tanul, és ügyvéd lesz nemsokára.

A verandán feltűnik András apja, Mihály. Meghallja a beszélgetést, megáll a nyitott ajtóban.

ANDRÁS: Ügyvéd? Annus! Most alakul minden, az ország jövője. Gondolkodók kellenek, forradalmárok, bátor, szabad emberek, akik megfogják az ország dolgát. Nem válóperekkel bohóckodnak. Annus! Most bármi lehetek.

ANNUSKA: András! Andráska, azért, ugye, hazajössz egyszer?

ANDRÁS: Hiszen minden vizsgaidőszakban. Tudod, hogy szeretlek. Hogy hiányzol.

ANNUSKA: Úgy értem... Úgy, hogy végleg...

ANDRÁS: Hát persze, persze, Annus. Hát persze. Itt is ki kell takarítani valakinek majd a kádárista mocskot. *(Kiabál.)* Demokráciát!

ANNUSKA: Jól van. Jól van, csak takaríts itthon. De csendben. Mi halkan is mind nagyon büszkék vagyunk. Nem vagy éhes?

ANDRÁS: Nem, nem vagyok.

ANNUSKA: Nem vagy, mert máson jár a fejed. A politikán. Olyankor az ember se nem éhes, se nem szomjas. Csak arra tud figyelni. De... Emlékszel, két éve, nyáron, amikor kimentünk a meccsre...

ANDRÁS: A meccsre. Igen.

ANNUSKA: Akkor csak én voltam neked. Tele volt a parkoló, buszok meg minden... Annyi embert még nem is láttam együtt. De mintha csak mi ketten lettünk volna... Csak én. Nem is nézted a mérkőzést, csak engem. Akkor adtad ezt a gyűrűt. Nézd! Azóta le sem vettem. Én olyan boldog voltam! Álltunk a lelátó alatt, és te egy verset mondtál nekem, mielőtt az ujjamra húztad.

ANDRÁS: Verset? Én? Meccs közben?

ANNUSKA: Ne bohóckodj már! Mondom! Nem véletlenül emlékszem rá.

ANDRÁS: Jól van, jól van. Persze. Amikor kaptunk. Kettő nullára. Szegő a végén feladta jobbszélre, szinte üres a kapu, de vizes volt fű, és B. Nagy elhasalt. Két méterre a gólvonal előtt. Egy kurva becsületgölt se tudtak összehozni. Mi a rossebnek vitte odáig, mért nem lőtte el? Apám milyen elkeseredett volt. Mindene a foci. Legszívesebben kirakta volna a Tanácsházra a fekete zászlót.

ANNUSKA: Apád jó ember.

ANDRÁS: Jó.

ANNUSKA: Tudod, mi jár mindig a fejemben? Nem hozol nekem egy kis bort? Úgy koccintanék most veled. De nem ez, nem ezen gondolkodom. *(András egy palackot hoz a konyhából és két poharat.)* Hanem rólunk. Hogy mi lesz kettőnkkel ebben a változásban. Ha vége. Mert egyszer vége lesz, nem?

ANDRÁS: Vége.

ANNUSKA: Na! Az a változás dolga, hogy ha megváltozott, akkor véget érjen. Béke legyen. Ugye. Édesanyád feladta az életét Misi bácsiért. Nem ment egyetemre. Pedig oda való. Én is megtenném. Boldogan. És nem jó szó, hogy feladnám, mert nem tartanám annak. Inkább beleadás volna. Beleadnám a tiédbe az enyém. Hogy erősebb lehess. Hogy azt a nagy szabadságot, amiért harcolni akarsz meg is csinálhasd. És aztán boldogok legyünk.

András előveszi a cigarettáját, rágyújt.

ANDRÁS: Annus, tudod, mennyire más minden Pesten? *(Nézi az üres dobozt.)* Az Isten verje, a cigim is elfogyott. Mondjuk, Pesten ilyen-

kor még vannak boltok. Nemcsak a kocsmá. És nemcsak Szofi meg Munkás. És persze, te most lelkesnek látsz, és ez imponáló. De azért ott lenni fárasztó is. Belejönni a dolgokba. Megérteni. Megtanulni elmondani. Megtanulni szabadnak lenni.

ANNUSKA: Én itt is szabad vagyok. *(Lehúzza a dzsekijén a zipzárt.)*

ANDRÁS: Aztán persze már jó. Mint a repülés. Az elején még szédülsz, felszalad a gyomrod a torkodba. Összefolyik előtted a világ. De aztán minden kisimul. Amikor már repülsz. Nem lehet megunni.

ANNUSKA: Én itt sem unatkozom. *(Megfogja András kezét.)*

ANDRÁS: Ahogy most alakulnak a dolgok, az vérpezsdítő. Szinte nincs nap, hogy ne történni valami sorsfordító. Egy vita, egy beszélgetés, egy tüntetés. A történelmet csináljuk, Annus. Nem tanulunk arról, ami történt, hanem mi vagyunk a történés maga. Most, ebben a percben.

ANNUSKA: Értem. Én ebben a percben...

ANDRÁS: Nem, nem érted. Én, a vidéki gyerek, aki tizenhét évesen át csak a varjakat lestem a vetésben, meg a meccset hétvégenként...

ANNUSKA: Meg engem...

ANDRÁS: Szóval, engem ott megváltoztatott valami. Én tenni akarok. Erősnek érzem magam, minden este, amikor a kollégiumban hajnalig vitatkozunk. Befogadtak. És értem, miről van szó. Hogy miről beszélnek. Hogy súlya van annak, amit mondok.

ANNUSKA: De most mondtad, hogy egyszer vége. Egyszer végre rend lesz.

ANDRÁS: Apám persze nem érti. Neki mi hippi vagyunk. Ha tudná, hogy mi az, hogy hippi, persze nem mondaná. Neki a hippi egyenlő nyugatról pénzelt bajkeverő. Mit lázongtok folyton, ezt kérdezi, amióta egyetemre járok. Hát mi bajotok nektek a szocialista renddel? Azzal, hogy sem koldus nincsen, sem utcára dobott nyomorult? Ez mindenre az egyetlen érve. Hogy nem éhezünk. De hát szabad ember sincsen! Apám! Szabad sajtó se. Az ország sem szabad. Ki kell szabadítani az embereket! Ki kell szabadítani a szolamok hazugságaiból.

ANNUSKA: Ez is egy szólam... Mindegy! *(Visszahúzza a zipzárt.)* Ha itthon maradtál volna, jöttél volna velem az egyetemre, ta-

lán nem is vitázna veled. Itthon akarna csak tudni.

ANDRÁS: De hát Annus, itthon? Mít lehet itthon csinálni? Nézni a tsz traktorjait, ahogy boronálnak. Vagy vetnek. Vagy aratnak. A konyha ablakból épp a földre látni. A másiktól meg a gyárra. Azt lehet itthon. Nézni a kombájnt. Rádiózni reggeltől estig. Elmenni a művbe, vagy meccsre. A foci se olyan már. Lehet beállni a sorba, és kussolni, azt lehet.

Mihály elnyomja a cigit, amit eddig szívott, és belép.

TARCSAI: Meg lehetne boronálni éppen. Kertet ásni. Leszedni a fát. A szilvát. Egyedül csinálom a cefrét. Azt is lehetne.

András felkapja a fejét, de nem mozdul. Csak nézi az apját.

ANDRÁS: Jó estét.

TARCSAI: Szervusz, fiam.

ANNUSKA: Jó estét, én csak, bocsánat...

TARCSAI: Annuska, nagyon jó, hogy te itt vagy. Ne kérj te itt bocsánatot. Fiam, nem innál velem egyet, hogy hazajöttél?

András bólint.

TARCSAI: Töltsél akkor, kérlek, három kupicával!

ANNUSKA: András, megölelhetnéd édesapát...

ANDRÁS: Itthon se vagyok még, máris kezdi a műsort. Hogy lehetne ásni meg cefrézni. Mindig ez van.

András elnyomja a cigarettáját, aztán feláll, odamegy a koloniál bárszekrényhez, kinyitja, tölt.

ANDRÁS: Tessék. Hagyományos paraszti, családibútor. Ezt is lehet. Lakberendezni kissé. Meg inni a... mi is ez? Martinit.

TARCSAI: Az anyádé. Bár törköllyel nem rossz.

ANDRÁS: Törköllyel. Ez is olyan itthoni mód.

TARCSAI: Paraszti mód. Amilyen az apád, a nagyapád volt.

ANDRÁS: Paraszti mód. Ennyi maradt belőle. Fél üveg törköly. Gyűlölöm a törkölyt. És ha kell, megveszem boltban. Egyébként is! Miféle parasztok? Csak maga játssza még mindig ezt a paraszti „sorsot”, tanácselnök elvtárs. A többség a gyárba jár dolgozni, vagy fel Pestre az építkezésekre. A városba járnak étterembe, sétálni, oda íratják a gyerekeket. Magának is megyei szinten vannak a legjobb ivócimborái.

TARCSAI: *(lassan a fiához lép, elvesz a kezéből két kupicát, az egyiket Annuskának adja.)* Na, azt hiszem, erre igyunk!

ANNUSKA: Misi bácsi... Én, asszem, most megyek. Lépek, András!
 MIHÁLY: Ne menjél, Annus! Egészségedre! Egészségedre, fiam! Kérlek, Annus, ne sies-sél!

ANNUSKA: Hát jó... Maradhatok még egy kicsit. Egészségére! Csirió, András!

ANDRÁS: Nem is falu ez. De nem is város. Ez már csak attól falu, hogy saját hidroglóbusza van. Mert nem kötötték be a vizet az elvtársak. Mert nem fért bele a tervgazdálkodásba. Meg, hogy járda sincsen.

ANNUSKA: Nagyközség. Nem is falu. Ne hőbörögj már mindig!

TARCSAI: És Pesten jobban érzed magad?

ANDRÁS: Jobban. Vagyok valaki.

TARCSAI: Vagy valaki? És mi vagy? Egy a hip-pik közül? Akiknek nem jó az elég sem?

ANDRÁS: Elég? Milyen elégről beszél maga? Hát nem volt még éppen elég a hazudozásból? Hogy a párt mondja meg, hol van elég? Hogy mit tehet és mit nem? Hogy maga is, maga, mennyit járkált éjjel álmatlanul, mert amit kitalált, nem hagyták a pártbizottságon? Aztán most meg jól benne hagyták a szarban. Úgy leváltották, mint a sicc. Itt a forradalom, olyan elvtárs kell nekik, akiben megbíznak az utolsó percben is. Még arra se jó nekik, hogy hősi halált haljon a diktatúrájukért.

TARCSAI: Most kezd működni a fejedben a szesz. Tudod is te, mit beszélsz... Amúgy is megbolondítottak téged a pestiek.

ANNUSKA: András! Apádat mindenki tiszteli. És egyébként is. Mit zúdítasz rá mindent, ahogy hazajöttél. Tehet ő arról, ami itt történt?

TARCSAI: Hagyjad csak, Annus! Mondja csak a magáét. Nem tudják ezek, hogy kell a jót megtartani.

ANDRÁS: Tehet. Nagyon is. Még most is kommunista. Mintha nem látná, ami történt. De inkább nem is mondok én semmit. Úgyis el kell mennem a kocsmába cigarettáért.

TARCSAI: Van nekem, fiam. Egy egész karton.
 ANDRÁS: Köszönöm! De én nem azt szívom, amit maga.

András elindul kifelé, közben megbámulja a két hűtőt, legyint. Annuska Andrást nézi, de jó ideig nem mozdul, aztán lassan mégis utánaindul.

Tarcsai leül, előveszi a karton cigarettát, kibontja, elővesz egy dobozt, abból kihúzza egy szálát, feláll,

kinyitja a kicsomagolt hűtőt, kivesz egy öngyújtót, és lassan, ráérősen rágyújt. A hűtő lámpájának fényénél elkezd olvasni a Népszabít. (Teljesen mindegy, hogy ki dugta be a konnektorba. Működik. Ennyi elég.)

3. jelenet

Erzsébet ül melltartóban a kanapé szélén, épp a harisnyáját húzza fel. A két hűtő már nincs a szobában.

Karsai hangja hallatszik a fürdőszobából.

KARSAI: Erzsi, én tényleg jól érzem magam veled.

ERZSÉBET: Néha én is, Béla.

KARSAI: Néha?

ERZSÉBET: Néha.

KARSAI: Misivel jobb?

ERZSÉBET: És neked? Amikor kettecskén vadásztok? Vagy horgászni mentek a tópartra? Inni a vadászházba? Értekezni a megyébe? Ja, az már nincs. Leváltottátok. Jól kibaszta-tok vele.

KARSAI: Gyorsan kellett dönteni. Menekülő-utak ezek, Erzsi, nem személyes ügyek.

Karsai kijön a fürdőből. A nadrágját gombolja.

KARSAI: És ez a kettő azért nem ugyanaz. Amikor mi ketten, meg ha mi ketten.

ERZSÉBET: Többet van veled, mint velem. Még most is.

KARSAI: Meg azért az is kérdés, hogy ki baszik ki jobban kivel. Ha érted, így konkrétan.

ERZSÉBET: Ne ízetlenkedj, kérlek!

KARSAI: Én csak szeretném, ha szeretnél.

ERZSÉBET: Nincsenek illúzióim veled kapcsolatban. Tudom, mit szeretnél.

KARSAI: És te? Te mit szeretnél, Erzsi?

ERZSÉBET: Őszintén?

KARSAI: Őszintén.

ERZSÉBET: Előlről kezdeni.

Karsai megáll az öltözésben, a zakójához megy, és kivesz egy doboz cigit.

KARSAI: Nekem az menne, Erzsi.

Karsai rágyújt, és Erzsébethoz megy, lehajol hozzá, megsimogatja.

KARSAI: És én azt meg is tudom csinálni neked.

ERZSÉBET: Csinálni ezt nem lehet. Nyelvtani-lag se csináljuk. Nem szép. Csak megteesszük vagy beletörődünk, hogy nem megy.

KARSAI: Mit akarsz? Mit csináljak? Hogy higgy nekem?

4. jelenet

Nyílik a verandaajtó, belép Tarcsai. Gondosan letörli a lábát.

Erzsébet még mindig az ablaknál áll.

ERZSÉBET: Misi?

TARCSAI: Megyek, csak megtaposom a lábtör-lődet.

ERZSÉBET: Korán jöttél.

TARCSAI: Amikor mondtam. Nagyjából. Készt a busz.

ERZSÉBET: Nem baj. Még bele se kezdtem a vacsorába.

TARCSAI: Ettem már, ha nem baj. A pártbizott-ságban voltam. Vagy most már nem is tudom micsoda. A kongresszus óta meg van min-denki hülyülve. Kellett nekik egy új szocia-lista párt. Aztán most megy a malom. Marad, átlép. Nagyon organizálnak. Minden más le van nekik szarva.

ERZSÉBET: Le is van szarva minden.

TARCSAI: Tessék?

ERZSÉBET: Semmi. Gondolom, te kiléptél.

TARCSAI: Ki hát. Ők is le vannak. Alávaló egy fajta. Már tisztelet, aki nem.

ERZSÉBET: Jól tetted, hogy ettél. Én amúgy sem vagyok éhes.

TARCSAI: Azért rétest hoztam.

ERZSÉBET: Káposztás?

TARCSAI: Káposztás.

ERZSÉBET: Az jó. Azt szeretem.

TARCSAI: Aztán voltam a gyárban.

Tarcsai rágyújt. Aztán tölt egy pálinkát magá-nak.

ERZSÉBET: El se áztál. Pedig esik.

TARCSAI: Mégiscsak húsz éve vagyok a köz-igazgatásban. Érték az emberek nyelvén. Kapcsolataim is vannak, gondoltam, mért ne. Na jó! Ezekhez a műszerekhez nem értek, de ha kell, megtanulom.

ERZSÉBET: Vagy csak most eredt el? Én már nem is tudom.

TARCSAI: Ervin, a góré, azt mondta, majd visz-szaszólnak. A téeszbe is benéztem. A földhöz végülis értek. Tanultam is, ha nem is használtam a papírt soha. De ott most valami mozgás van, nem tudom még, mi, de nem nagyon bíztattak semmivel sem.

ERZSÉBET: Esett, amikor jöttél?

TARCSAI: Tessék?

ERZSÉBET: Esett, amikor leszálltál a buszról?

TARCSAI: Akkor kezdett rá, amikor beléptem.
ERZSÉBET: Mázlid van, Mihály. Még esernyőt se vittél.

Erzsébet megfordul, a köpenye szétnyílik, ott áll negligésben.

ERZSÉBET: Esik az eső. Mindent elmos. Ilyenkor nem marad más nyom, csak ami az emberben él. Én feláldoztam érted mindent. Mindent. A hajnalaimat. A reggeli kávé nyugodt örvényeit. Az éjszakákat. Azokat a lila éjszakákat, egyedül a Fő téren, a városi csend fölél feszülő orgonaszínű eget. Ez az eső maradt. Úgy érzem, bennem is esik. Bennem is elmos mindent. Az emlékeimet, aki voltam, aki lenni akartam. Mindent feladtam, hogy te megtaláld magad. Töltesz egy pohárral nekem is?

TARCSAI: Töltök. Martinit?

ERZSÉBET: Azt. Martinit. Jéggel. Tölts bele vodkát is!

TARCSAI: Vodka sajnos nincsen.

ERZSÉBET: Akkor törkölyt. Bánom is én! Te nem vagy szomjas?

TARCSAI: De, nagyon is. *(Kimegy jégért.)*

ERZSÉBET: Akkor igyál! Igyál! Gyere, hozd már, mi tart ennyi ideig?

TARCSAI: Csak jégért mentem.

ERZSÉBET: Hagyd már a fenébe a jeget! Hát nem érzed ezt? Hogy milyen hideg van?

Tarcsai odaviszi az italt Erzsébetnek.

ERZSÉBET: Egészségedre! Gondoltál már úgy rám, mint egy idegenre? Egy idegen nőre, akit épp az imént ismertél meg a presszóban, egy szimpla mellett, és azt sem tudod, honnan jött, kitől, mit csinált? Na! Idd ki!

TARCSAI: Még soha...

ERZSÉBET: A Szécsi Palika énekel a zenegépben. Amerikai cigaretta füstje... Te taxival jöttél, és fáj a fejed...

TARCSAI: Taxival? Honnan?

ERZSÉBET: Szeretsz te engem, Mihály?

TARCSAI: Hogyne szeretnélek, Erzsébet.

ERZSÉBET: Akkor szeress! Szeress nagyon!

TARCSAI: Megint a hűtő?

ERZSÉBET: Hallgass! Hallgasd az esőt, és vedd le a kabátod.

Tarcsai ledobja a felöltőjét, kihúzza magát. Egész férfias, fess.

ERZSÉBET: Emlékszel, amikor először dugtunk...

TARCSAI: Dugtunk?

ERZSÉBET: Dugtunk, igen, dugtunk, a kollégiumban. Szégyelltem, hogy nem volt tiszta az ágynemű sem, sem a pohár, amiből apád borát ittuk. Oltári kupi volt. Mondtad is, hogy majd te felporszívózod a szőnyeget. Emlékszel? Akkor esett így az eső. Pergett a tetőn, mint a harci dob. Emlékszel, Mihály?

TARCSAI: Emlékszem. Azt az Illés-számot énekelted... melyiket is?

ERZSÉBET: Nem mindegy, Mihály? Csak azért volt, mert zavarban voltam.

TARCSAI: Az ágynemű miatt?

ERZSÉBET: Kívánlak, elvtárs!

TARCSAI: Elvtársnő!

ERZSÉBET: Meg tetszik dugni végre az elvtársnak, vagy csináljak ellenforradalmat?

TARCSAI: Te nem változtál semmit, Erzsébet, te ugyanolyan bolond vagy, mint akkor... Akkor is ezt mondtad, elvtársnő drága. És én azt mondtam, hogy akkor már inkább forradalmat.

ERZSÉBET: Akkor ne hezitálj már! Szeress! Lihegd a fülembre, ahogy akkor, hogy forradalom!

Tarcsai ledobja a zakóját is, elnyomja a cigaret-táját, aztán az ablakhoz megy.

Átöleli, felnyalábolja a nőt. Szeretkeznek.

Az eső dobol. A padló nyikorog.

ERZSÉBET: Az eső dobol, nyikorog a padló... Mint akkor...

KARSAI: Forradalom!

5. jelenet

Az Őrnagy érkezik. Egyenruhában van, sapka és fegyver nélkül. Egy nagy és széles csomaggal szerencsétlenkedik a verandán. Az ajtónak csak az egyik szárnya van kinyitva, nem fér át a csomag.

ŐRNAGY: Azt a keservit! Nyúzzátok meg, de nagy ez a pakk!

Végül lerakja a csomagot, és kinyitja az ajtó másik szárnyát is.

ŐRNAGY: Csak a meló. Mindig csak a meló. Misi! Misi, a keservit, gyere már elő!

András lép ki a konyhából. Egy mappát tart a kezében.

ANDRÁS: Őrnagy „elvtárs”! Miért akar nálunk hullát elrejtetni?

ŐRNAGY: Nyúzd meg! Milyen hullá?

ANDRÁS: Nem egy hullazsákot igyekszik fel-emelni?

ŐRNAGY: Azt, Bandikám, azt. Ez volt, ebbe’ hoztam. Hús.

ANDRÁS: Hús?

ŐRNAGY: Hús. Erzsike mondta, van új hűtő, mélyhűtős hűtő, hoztam bele húst. Reggel lőték. Disznó. A keservit. Ménkü nagy disznó, darabolva se kicsi.

ANDRÁS: Miért hullazsákban?

ŐRNAGY: Mondom. Ez volt. Nyúzd meg! Tep-sibe mégse tehetem. Nem vérez össze leg-alább mindent.

ANDRÁS: Akkor mégis hullá.

ŐRNAGY: Ja. Nem segítenél, nyúzd meg!?

András leteszi a mappát, odamegy, segít beemel-ni a csomagot.

ANDRÁS: Aztán mindig így megy ez?

ŐRNAGY: Micsoda?

ANDRÁS: Hát a szervezetnél.

ŐRNAGY: Melyiknél?

ANDRÁS: Munkásórénél.

ŐRNAGY: Micsoda?

ANDRÁS: Hogy csak úgy fél disznókat lőnek az elvtársak egymásnak ajándékba.

ŐRNAGY: *(Elengedi a csomagot.)* Na, ide figyelj, te tokaszalonna. Tudod, hogy mennyire szeretlek. Akkora se voltál, mint hullazsákon a zipzár, azóta. Te most szívsz engem?

ANDRÁS: Megy az uram-bátyám, az a lényeg.

ŐRNAGY: Mi köze ennek hozzám?

ANDRÁS: Munkásőr, nem?

ŐRNAGY: Az.

ANDRÁS: Hát az. Maguk vadásztatták a teljes pártbizottságot.

ŐRNAGY: A vadásztársaság, jobban mondvá.

ANDRÁS: Nem ugyanaz?

ŐRNAGY: Hát nálunk, ja. Könnyebb volt fegy-vert szerezni.

ANDRÁS: Ez az. Kéz kezet mos.

ŐRNAGY: De nem mindenhol, tokaszalonna!

ANDRÁS: Mindegy. Már vége. Csak a szív a régi, mi, Őrnagy „elvtárs”? A jó szív, hogy hozza a Tanácselnök elvtársnak ezt a disznót. A mozgalom, ugye? Csak már Tanácselnök sincsen, munkásőr se. Lassan minden meg-változik, „elvtárs”.

ŐRNAGY: Az anyád keservit, nyúzzalak meg! Mióta gyűlölsz Te engem? Tettem én valami rosszat?

ANDRÁS: Nem gyűlölet ez, igazság.

ŐRNAGY: *(András felé lép.)* Nevezd, aminek akarsz, de velem így te ne beszéljél! Mert mi-

lyen igazság? A tiéd? Mert te tudod, mi, to-kaszalonna? Mindenki azt hiszi, hogy tudja. Az összes tolvaj, strici, bicskázó is, akit sittre vágtam. Nincs is másuk, mint az egyszem igazságuk. Hogy miért kerültek oda. A jellemük meg a sorsuk. Az az egyetlen igazság, tokaszalonna. De azon igazán kevés dolog tud változtatni, nyúzd meg.

ANDRÁS: Jól van, na! Nem kell mindjárt mor-alizálni. Én bírom az Őrnagy elvtársat, nincs ebben semmi személyes, csak hát az ilyen „úri” vadászgatásoknak is mindjárt vége. Hogy a régi, jó „barátoknak” mindig leesik ez meg az. Fél disznó, lakás, gépkocsi-kiutalás a harcostársnak.

ŐRNAGY: Nyakon foglak vágni. Hol a hűtő?

ANDRÁS: Az sincs. Nincsen tanácselnöki fizu, amiből lenne.

ŐRNAGY: Nyúzzad meg! Akkor hová tegyem?

ANDRÁS: Vigyük a konyhába.

Nyögve megemeli, cipeli a konyha felé.

ŐRNAGY: Azért a pörköltöt csak szeretted még. Vagy már azt se?

Kimennek a konyhába.

Tarcsai és Annuska jönnek.

ANNUSKA: Igazgató? Komolyan mondja?

TARCSAI: Nem az a lényeg, Annus. Nem tespe-dek itthon, szégyenszemre. Meg hát a pénz, az se jön rosszul.

ANNUSKA: Csak örülhetnek, hogy maga lesz a góré. Misi bácsi tapasztalatával!

TARCSAI: Az üzlethez nem nagyon értek.

ANNUSKA: Majd belejön.

TARCSAI: És ti hogy tervezitek?

ANNUSKA: Andrással?

TARCSAI: Vele. Jó gyerek, csak... túl akaratos.

ANNUSKA: Nem tudom. Nem tudom, mi volna a jó neki. Egy házat már kinéztem. Szép. Középen hall, hátul a konyha, balra háló, jobbra a fürdő. Elöl kis veranda. *(Észreveszi, hogy pont ezt házat írta le.)* Jé, pont mint itt, maguknál.

TARCSAI: Szerettem volna, ha itthon marad. Ha beletanul vagy tudom is én, beleszokik az életünkbe. Talán meg is szeretne volna. Okos fiú volt mindig, de valahogy sosem az érdekelte, amit mi mutattunk neki. Amit mi mutatni tudtunk. Utazni akart. Pestre men-ni. Mert ott hozzá lehet jutni ahhoz is, ami-ről itt nem lehet még beszélni se. Pedig nem tiltottam és nem parancsoltam rá semmit. A KISZ-be se én kényszerítettem. Hamar tit-

kárrá választották. Aztán rá két évre kilépett. Most meg, ki tudja, kikkel jár össze. Kikkel barátkozik, kikkel nem. Az Egyetemen. Nem tudom, mikor fog megnyugodni.

ANNUSKA: Mindig valami nagy dologra készül. Most is. Érzem.

TARCSAI: Szereted.

ANNUSKA: Szeretem.

András és az Őrnagy kijönnek a konyhából.

ŐRNAGY: A pörkölt minden jó megállapodás elvi alapja. A pörköltben egyetért a magyar.

ANDRÁS: Marhaság.

ŐRNAGY: Majd rájössz. *(Észreveszi Tarcsaiékát.)* Misikém, te meg már itthon? Hát hol az a kurva hűtő, nyúzzalak meg!

MISI: Pali!

ŐRNAGY: Mit Palizol te? Ha tényleg összeomlik a rendszer, neked majd csak Almási őrnagy izé lesznek, újra ipszilonnal.

MISI: Iszol? Ipszilonnal?

ŐRNAGY: Mutatóba.

Tarcsai feláll, elindul a bárszekrényhez.

ANDRÁS: Annus, hát te se szólsz, hogy itt vagyok? *(Odamegy, megöleli.)*

ANNUSKA: Nagy volt a csend. Gondoltam...

ANDRÁS: Hátramentünk a nyári konyhába. Még működik a régi fagyasztó.

ANNUSKA: Emlékszem. Amikor meghozták, egyszer abba bújtattál Misi bácsi elől.

TARCSAI: *(Hozza a kupicákát.)* Hova bújtatott előlem a fiam?

ANNUSKA: A fagyasztóba.

ŐRNAGY: Pedig egy rendőr azt nézi meg először. Hogy van-e benne hulla. Nyúzzátok meg, semmit se tudtok.

TARCSAI: Talán szégyellted, fiam?

ANDRÁS: Meg voltam ijedve.

ŐRNAGY: *(Felemeli a poharát.)* Na, akkor arra a nagy ijedségre, amit a Nusika okozott!

ANNUSKA: Meg az új igazgatóra!

ANDRÁS: Mire?

ANNUSKA: Édesapádra! A Trade-Bau Kft. új vezérigazgatójára!

ŐRNAGY: Góré leszel, mint a Karsai elvtárs?

Tarcsai zavartan áll, a fiát nézi. András némán odamegy, koccint.

TARCSAI: Az is csak egy munka.

ANDRÁS: Munka?

ŐRNAGY: A keservit, András! Se a munkásőr, se az üzletember nem jó. Mit akarsz te tulajdonképpen, tokaszalonna?

Annuska meglátja a dohányzóasztalon András mappáját, kinyitja megnézni. András leül az egyik fotelbe, és komoran nézi az Őrnagyot meg az apját.

ANNUSKA: Ez a tiéd, Bandi?

ANDRÁS: Az.

ANNUSKA: Belenéztem, bocsánat.

ANDRÁS: Nem baj, Annus.

ANNUSKA: Mi ez?

ANDRÁS: Párttag-felvételi nyilatkozat.

ŐRNAGY: Most a pártba? Elment az eszed a viharba? Most?

ANDRÁS: Nem az a párt, Őrnagy elvtárs. Nem az, és nem olyan.

ŐRNAGY: Hanem? Milyen? A párt az párt.

ANDRÁS: Így volt eddig. Az új pártok már nem olyanok lesznek.

ANNUSKA: Szóval mégis...?

ANDRÁS: Mit mégis? Mit mégis, Annus?

Annuska leteszi a mappát, felemeli a kupicát, de nem iszik bele. Leül egy másik fotelbe.

ŐRNAGY: Igazgató izém, én szívből gratulálok!

Töltenek még egyet, isznak.

TARCSAI: Gyere, bajtársam, igyál akkor velem. Ha már a gyerekek nem isznak. Igyál. Ha hozzám jössz, tisztelned kell a szokásaimat.

ŐRNAGY: Akkor tölts! Mama úgyse ölnek meg senkit. Ha meg igen, hát nagyon rábasztak az időzítéssel.

TARCSAI: Van embered a kapitányságon, nem?

ŐRNAGY: Ember még volna, helyszínelőautó nincsen. Az a disznó csak a Nivába fért bele, hogy nyúzzák meg a minisztériumban a költségvetésük. A Niva meg a helyszínelőkocsi.

Röhögnek. Töltenek, isznak. A két fiatal csendben ül. Lassan sötétedik.

TARCSAI: Akkor ha megöljük egymást, mondjuk, előtte precízen rögzíthetjük is a nyomokat az elkövetésről.

ŐRNAGY: Kréta amúgy is van nálam. A gyerek miatt. Ha akarod, most körberajzoljak a padlón.

TARCSAI: Hülye vagy, Pali!

ŐRNAGY: Hülye azért nem vagyok. De te is körberajzolhatsz engem.

Annuska feláll, odamegy Andrásához, átkarolja.

ANNUSKA: Ne menj el! Kérlek.

András lefejtí magáról Annuska kezét.

ANDRÁS: Muszáj.

ANNUSKA: Épp csak rád várnak. Mi?

ANDRÁS: És hogy én mit akarok? Hogy én mit akarnék tenni?

ANNUSKA: Mit akarsz? Miniszter lenni?

ANDRÁS: És ha az? Vagy bármi? Nem akarok bukott tanácselnök lenni? Mi közöd van hozzá?

ANNUSKA: Ne menj, kérlek... Kérlek!

ANDRÁS: Hagyj már te is békében engem... *(Ellöki Annuska kezét.)*

Annuska ráborul a fotelre, és zokogni kezd. András kiissza a törkölyt.

Tarcsai és az Őrnagy csak isznak.

TARCSAI: Le is van szarva. Ha már mindennek vége? Hol az kréta, kapitány elvtárs?

Őrnagy lefekszik a földre, eljátssza, hogy megölték. Tarcsai körberajzolja.

ŐRNAGY: Engem kicsináltak.

Aztán az Őrnagy Tarcsait.

TARCSAI: Mekkora egy barom vagy te, tábornok elvtárs!

ŐRNAGY: Téged se volt könnyű körberajzolni, igazgató izém, hogy a keservit a nagy belednek.

TARCSAI: Meg vagyunk halva, aztán mégis milyen vidám az élet.

Belefekszenek a krétarajzba, és koccintanak.

Tarcsai elkezd az Elindultam szép hazámból című népdalt énekelni.

Az Őrnagy is beszáll.

Bekapcsolódik András is.

TARCSAI: Elszáll a hangunk, amint az élet, Őrnagy elvtárs!

Akkor felkapcsolódik a verandán a lámpa.

Erzsébet jön, megáll az ajtóban, és nézi a két éneklő férfit a szőnyegen.

A dal elszáll, amint az este is.

Vége az első felvonásnak

II. felvonás

1. jelenet

Karsai és Erzsébet ülnek a nappaliban. Kávéznak.

ERZSÉBET: Állandóan az irodában ül. Többet van távol, mint elnök korában.

KARSAI: Ez már a demokrácia.

ERZSÉBET: Csak ezért csináltad.

KARSAI: Miért?

ERZSÉBET: Hogy ne legyen itthon. Hogy jöhess.

KARSAI: Értesz is te ehhez.

ERZSÉBET: Látom, mi folyik.

KARSAI: Észnél kell lenni, Erzsi! Aki most nem fog semmit, nem fog soha többé. Tudod te, mi megy most át a cégen?

ERZSÉBET: Gondolod, érdekel? Mihály sem ért ezekhez. Sosem értett a kereskedéshez.

KARSAI: Az elmúlt negyven évünk. Az.

ERZSÉBET: Negyven év. *(Feláll, leszedi a csésze-
ket.)* És az idő, mint tudjuk, pénz, párttitkár elvtárs. *(Felnevet.)*

KARSAI: Ahogy mondani tetszik, óvónő kartárs.

Erzsébet kiviszi a tálcát. Karsai rágyújt.

KARSAI: És? Döntöttél?

ERZSÉBET: *(Kintről.)* Miről?

KARSAI: Nem is a címerről.

ERZSÉBET: Pedig az egy kérdés. A Kossuth is, meg a Komoróssy családi pajzs. Valahol megvan az is még. Anyám jól eldugta. Majd még megkeresem.

Erzsébet visszajön, leül.

KARSAI: Elmegyünk innen. Ketten. Házat vesznek neked. Mit házat? Székházat, Erzsi. Felmegyünk Pestre.

ERZSÉBET: András is felmegy. Valamelyik pártban kezdett el nyüzsögni.

KARSAI: Tudom én azt. Van is benne részem. Tettem róla.

ERZSÉBET: Elvégre a keresztapja vagy. Segítsed is.

KARSAI: Apák és keresztapák országa ez. Már ki tudja, mi óta.

Erzsébet előveszi a cigarettáját, rágyújt.

ERZSÉBET: Szóval mirőlunk?

KARSAI: Rólunk.

ERZSÉBET: Az azért más, Karsai elvtárs. Az nem könnyű döntés. Az nem háromszáz hektár szántó privatizálása. Az nem egy irodaháznyi kérdés.

KARSAI: Hát nem.

ERZSÉBET: Amikor gyereklány voltam, Pestre akartam menni. Bölcsésznek. Azt hittem, az egy jó szakma. De Mihályt kinézte magának a párt. Számítottak a gondolkodására. Jó ember volt, tehetséges. Tele ötletekkel, erővel. Maradtunk. Én óvónő lettem, ő, hála neked, vezető elvtárs. Aztán elment az élet, és nincsen utána semmi. Féknyom se maradt. Ezt kell meghányini-vetni, amikor döntök.

KARSAI: Olyan nehéz ez?

Hallgatnak.

ERZSÉBET: Hozok egy krémest. Te nem ennél?

Erzsébet megint feláll, elindul a konyhába.

Karsai az órájára néz.

KARSAI: Telefonálhatok egyet?

ERZSÉBET: *(Kintről.)* Telefonálj csak. Elvégre azt is te szerezted.

Karsai a kis telefonasztalkához megy, tárcsázik.

KARSAI: Halló? Karsai. Gizike, drága! Csak azért hívom, hogy bejött-e a szerződés Pestről? Aha. Aha. Értem. És... Micsoda? Mi az, hogy szimatolnak? Ne őrijtsen meg, Gizike drága! Dehogy megyek be. Mihály majd tartja a frontot. Aha. Aha. Semmi pánik. Szoktak ilyenek lenni. Mondom. Semmi sincsen véletlenül. Bízsa csak Mihályra. Na, pá, pá, Gizike drága! *(Leteszi.)* Hogy, pedig hogy megbeszéltük, hogy nem mond semmit.

Erzsébet kilép a konyhából két krémessel.

ERZSÉBET: Valami baj van?

KARSAI: Mi lenne? Mindenki teszi a dolgát. Most el kell mennem...

Felveszi a kabátját, odalép Erzsébethez, szenvedélyesen megcsókolja.

ERZSÉBET: Mintha csatába mennél, úgy búcsúzol.

KARSAI: Csak mert úgy kellesz nekem, Erzsi. Mint akinek nehéz is a búcsú.

Hosszan a nő szemébe néz, aztán megfordul, és elrohan.

ERZSÉBET: És a krémekkel mi lesz?

KARSAI: Edd meg. Edd meg mindet. Mintha csak abból állna az élet.

Erzsébet bólint, és, kezében a két krémessel rádől a komódra, és enni kezd.

2. jelenet

Tarcsai jön, látszik, hogy nyúzott, fáradt, elege van. Lerakja a táskáját, ledobja a kabátját, elvászorog a bársekreényig, kinyitja, tölt, iszik.

TARCSAI: Le van ez zsírozva, mi? Csak alá kell mindent írni. Tiszta munka, semmi törvénytelen. Misi bácsi, vesse oda a nevét a lap alá, pecsét, azt annyi. Jöhet a következő. Szignó, pecsét, blokkolóóra. Adom, veszem a földet, mintha az enyém volna. Sejthettem volna, kurvára sejthettem volna, hogy ez lesz. Az enyémet meg felveri a gaz. Azt a keveset. Hát tudom én, mit csinálók? Hiába faggat engem a tisztelt hatóság. Hiába szimatolnak, hiába nyomoznak. Nem tudok semmit.

András jön ki a hálószobából.

ANDRÁS: Itthon van? Délután?

TARCSAI: Lefoglalták az iratokat.

ANDRÁS: Bezár a bolt?

TARCSAI: Én már nem tudom, mi lesz ennek a vége. *(Leül.)*

ANDRÁS: Pedig vége lesz.

TARCSAI: Valahogy biztos. És Te? Menni készülsz?

ANDRÁS: Számítanak rám.

TARCSAI: Mintha csak én mondanám. Mondtam is anno.

ANDRÁS: Nyugodjon meg, a legjobb körökbe kerültem. Jó gyerekek mind. Változást akarnak. Valódi változásokat. Jobb, szabadabb életet. Ha maga nem is ért egyet vele.

TARCSAI: Ha jobb lesz, én nem fogok ellene küzdeni. Mindig csak azt akartam.

ANDRÁS: Tudom, hogy rosszat nem akart soha.

TARCSAI: Aztán mégse lett jobb. Megéri?

ANDRÁS: Meg. *(Nevet.)* Ha nem vigyázok, még képviselő lesz belőlem. *(Odalép az apjához, a vállára teszi a kezét.)* Vigyázzon magára, édesapám!

TARCSAI: Bármilyen megtörténhet, fiam. Fiatal vagy, szabad vagy, egy demokrata, azt csinálsz, amit akarsz.

ANDRÁS: Csak amit majd az új jogrend megenged. A földdel mi lesz?

TARCSAI: Ezzel? Nem sok ez. Semmi. Megöröklöd.

ANDRÁS: Mindig ezzel jön. Mit csináljak én vele?

TARCSAI: Szerzel még hozzá. Látom most a cégben, hogy megy ez.

ANDRÁS: Nem föld kell, hanem becsületes hatalom. Jog. Rend. Jogrend.

TARCSAI: Aztán meg a föld. Sok föld. Majd meglátod.

ANDRÁS: Eleget loptak már ebben az országban.

TARCSAI: Az elég az nem egy mennyiség.

Erzsébet lép be a verandáról.

ERZSÉBET: Már itthon?

TARCSAI: Ha máshol nem kellek.

ERZSÉBET: És te? András kám? Gyere ide, hadd öleljelek meg!

ANDRÁS: Sietek, Anya. *(Odalép, ad egy puszit az anyjának.)*

ERZSÉBET: Tudom, tüntetés lesz, plakátozás, forrong a pesti utca.

ANDRÁS: Csak előtte átmegyek a kocsmába elköszönni.

ERZSÉBET: Hiányozni fogsz.

András kimegy.

TARCSAI: Menj is innen. Szomorú vidék ez. Nincsen itt tüntetés, nincsen plakátozás se, csak egyszerű, elrontott délutánok.

ERZSÉBET: Mi történt? Baj van?

TARCSAI: Inkább hagyjuk. Kérlek.

Tarcsai feláll, elindul a bársekreény felé.

ERZSÉBET: Ugyan már, Bandi!

TARCSAI: Mondom!

ERZSÉBET: Tudni akarom! Na, csak mondjad!

Tarcsai megfordul, lassan, kímérten.

TARCSAI: Elég már!

ERZSÉBET: Mindig ilyen voltál. Mint a többi. De nem titkolózol te előttem!

TARCSAI: Te pedig velem így nem beszélhetsz, Erzsi.

Továbbindul.

ERZSÉBET: Tessék?

TARCSAI: Azt mondtam, velem te így nem beszélpsz.

Erzsébet utánamegy, elkapja, megráncigálja.

ERZSÉBET: Jogom van tudni! És engem te nem utasíthatsz! Micsoda hang ez? Kikérem magamnak! Tudni akarom, hogy mi történt! Mit képzelsz, a titkárnőd vagyok a Tanácson? Titkolózunk, akármi történik. Elég, ha mi tudjuk? Mi? Vezérigazgató elvtárs! Pont így beszélt az összes. Te is csak bolsevik vagy. Meg is érdemled, akármi történt.

Tarcsai megfordul, és felképzeli Erzsébetet.

TARCSAI: Fogd be a szádat végre!

Erzsébet elvágódik a földön, nagyjából ott, ahol

halványan még látszanak a két „hulla” krétával rajzolt körvonalai.

TARCSAI: És csukd be az ajtót. Kezdek égetni a tarlót. Bejön a füst. Aztán sírhatsz, hogy égett szagúak a függönyeink.

Erzsébet feláll, bénultan nézi a férjét, ahogy töltöget, iszik. A veranda felől szürke füst gomolyog a szobába.

ERZSÉBET: Ezt, ezt nem! Ezt már nem! Egy Komoróssy-val ezt nem lehet megcsinálni. Majd meglátjátok. Eljön még a mi időnk is, újra.

3. jelenet

Annuska ül az eloszló füstben a szoba közepén.

ANNUSKA: Akkor ez odaégett. Nem lesz ebből torta. Csak a hab. Esküvő se lesz. Se szép élet. András is elment. Szó nélkül. Erzsike is. Új kocsi, bundában. Megsimogatta az arcot, és azt mondta, „hajrá, tanító néni, hajrá, Nusika!”. Nem vagyok én ló. De inkább nem szóltam. Mondjuk, segíteni se segítettem a bőrdíj cipelésében. Hogy nyögött. Pedig nagy útra elég a kevés holmi. Úgyis újat kell venni. András se vitt semmit. Mindene itt van.

Hogy láttam pedig, hogy mi ketten. A házat is kinéztem. Gondoltam, jó, ha közel a város. Félúton otthon és itthon között. Mert a munkahely a második otthon. Ilyen vagyok. A házból se lesz semmi. A félútból se. Andrásból nagy ember lesz. Ez a sorsa. Fáj, de hát, ha tudja, csinálja! Van esze hozzá. Mondtam is volna neki, ha láthattam volna. *(Megtörli a szemét.)* Én meg majd, ha megvan a diploma, jöhetnek vissza ide. A kisiskolába. Vagy az óvodába. Ott most úgyis üresedés van. Erzsike kilépett. Hát persze, mindenki kilépett volna a helyében. Ketten maradtunk. Én segítetek, főzök. Misi bácsi meg egész nap a kertet túrja. A földet! De nem föld ez. csak terápia. Viszont mi mást csinálna? Amióta ez az ügy van, mindenki elmaradt. A káéfté is bezárt. Bezárták. Még a kombájn is elkerüli a házat. *Csoszogás hallatszik. Tarcsai jön. Megöregedett.*

Egy kosár van nála.

TARCSAI: Annuska! Nézz, mit hoztam! Kökény. Jó lesz a tortára.

ANNUSKA: Jó lesz. Jó lesz, ha neki is állok. Megsütöm újra.

Feláll, elveszi a kosarat Tarcsaitól. Együtt elindulnak a konyha felé.
 TARCSAI: Eléggett?
 ANNUSKA: Mindig elég az első. De hát ennyi az ára a tapasztalásnak.
Átölelik egymást. Kimennek.

4. jelenet

Tarcsai ül a szoba közepén, ugyanazon a széken, amin az előző jelenetben Annuska. Egy kis asztal van előtte, rajta irodai lámpa. Dohányzik.
 TARCSAI: Kérem tisztelettel, amit tudtam, elmondtam. Én nem tudtam ezekről az ügyekről. Magam kezdtem egy másik ügy felderítését, a hatóságnál feljelentést is tettem, mint a károsult cég ügyvezetője. Hozzátenni ehhez semmit sem tudok.
Elnyomja a cigarettát, eloltja a lámpát.
 TARCSAI: Nem tudok többet. Mindent szabályszerűen tettem.

A fiamat szeretetben neveltem fel. Erzsit is mindig szerettem. Azt a kurva járdát persze nem tudtam elintézni. Se a földet. Hogy rendesen teremjen. Az persze szégyen. Én, a paraszt. Haha. Fél hektár a semmire. A Tanácselnök elvtársnak nem volt rá ideje. Valahogy úgy érzem, sosem jutott elég idő semmire. Csak villanások, amik eszembe jutnak. Szégyen. Gyalázat, tanácselnök elvtárs! A fia is itt hagyta. A kedves felesége is. Nem is csoda! És ami-ben hitt, már nem hisz őbenne. A párt is ellene fordult. Persze, csinálhatna úgy az igazgató úr, mintha még hinne. Hinne a régi komáknak. Még mindig. Igazgató úr! Hát a pozícióval adják a hitet, csak élni kellett volna vele. Átlépni. Egyik pártból a másikba. Menni velük. Sosem elárulni a harcostársakat. Hiszen nem lehet kilépni. Moszkoviták mind. Összetartanak. Megy minden, szemnek láthatatlanul, mint a gyönyörű, elvtársak által épített Pakson, az új reaktorban a maghasadás.

Az asztal alól felemel egy butykoszt, tölt.
A verandán feltűnik az Őrnagy. Nem mer bejönni. Álldogál az ajtó előtt.

TARCSAI: Már vártalak, Pali. Gyere csak beljebb.

Az Őrnagy benyit.

ŐRNAGY: Szervusz. Gondoltam, jobb, hogyha én jövök.

TARCSAI: Azt hittem, küldtek.
 ŐRNAGY: Ki küldött volna?
 TARCSAI: Karsai, mondjuk.
 ŐRNAGY: Karsai?
 TARCSAI: Asszed, nem látom? Későn, de azért megértem.
 ŐRNAGY: Csak egy kihallgatás lesz.
 TARCSAI: Ismerem én a kihallgatásaitokat.
 ŐRNAGY: Tanúmeghallgatás, na.
 TARCSAI: Mire vagyok én tanú? Pali! Mire?
 ŐRNAGY: Igazgató vagy, nem?
 TARCSAI: Az.
 ŐRNAGY: Hát arra.

Tarcsai felemeli a butykoszt.
 TARCSAI: Iszol?
 ŐRNAGY: Csak mutatóba. Tudod.
Tarcsai tölt, koccintanak, isznak.
 ŐRNAGY: Még látszik a kréta.
 TARCSAI: Még látszik. De inkább menjünk, Pali! Ne azon rágódjunk, ami volt.
 ŐRNAGY: Csak utánad.
 TARCSAI: Meg se bilincselisz?
 ŐRNAGY: De Misi!
 TARCSAI: Be vagytok szarva, mi? Be vagytok szarva, de rendesen.
Elindulnak, Tarcsai elől, mögötte az Őrnagy. Az Őrnagy visszafordul, tölt, iszik még egyet. Kis gondolkodás után magával viszi az egész üveget.

5. jelenet

Karsai ül a nappaliban. A lába a dohányzóasztalon, iszik, dohányzik.
Mintha otthon lenne.
András lép be az ajtón, meghökken, ahogy Karsait meglátja.
 KARSAI: Tulajdonképpen jó, hogy jössz. Mindenképpen kerestelek volna.
 ANDRÁS: Nocsak, Karsai elvtárs! Maga? Itt?
 KARSAI: Csak így? Keresztapádnak? Per elvtárs? Iszol?
 ANDRÁS: Nem. Sietek. Csak apám ügyében jöttem.
 KARSAI: Ki fogják engedni.
 ANDRÁS: Lejárt az előzetes, és bent van. Hozzá indulok.
 KARSAI: Hát akkor mégsem. *(Feláll.)* Bolond erre az igazságszolgáltatás. De előbb-utóbb úgyis kiderül minden. Mindig minden elrendeződik.

ANDRÁS: Maga csak tudja.
 KARSAI: Na! Gyere ide, hadd öleljelek meg! Szép a farmerkabátod. Amerikai? Egész divatos pesti lettél! A cipőd is... Vagy mi ez? Papucs? Olyan vagy, mintha ott születnél volna. *András rágyújt. Végignézi magán, és megrántja a vállát.*
Lassan elétál a szoba közepére.
 ANDRÁS: Maga nem fél?
 KARSAI: Mitől? Apád se csinált semmit, én se. Megy a haddelhadd. Mindig ez van. Majd beleszoksz. Mondjuk az nem baj, hogy csak így, családirag és titokban találkoztunk.
 ANDRÁS: Szóval mégis...
 KARSAI: Jobb az óvatosság. *(Odamegy, megöleli Andrást.)* Aztán? Milyen a nagypolitikában?
 ANDRÁS: Pártmunka. Tudja. Irodából, irodába. Még egy év, megvan a diploma is.
 KARSAI: Már a Parlamentben fogsz ülni. Onnan mész államvizsgázni is. Gyere! Gyere már ide, Bandi. Ezért akartam volna találkozni veled. *(Elővesz egy borítékot.)* Jobb, hogy nem kell bevonni senkit, és személyesen adhatom oda.
 ANDRÁS: Mi ez?
 KARSAI: Apád fizetése.
 ANDRÁS: De hiszen cég sincs.
 KARSAI: Az nincs... de nem akarjuk magára hagyni... érted?
 ANDRÁS: Eléggé magára lett hagyva, hogy úgy mondjam.
 KARSAI: Jól van, na... figyelünk azért rá. Anyádnak most pénz nem kell, de itt vagy te, itt van az Annus...
 ANDRÁS: Annus? Mi van vele?
 KARSAI: Apádat ápolja. Bejár hozzá. Vissz neki csomagot is. Szóval ezért... így. Nektek.
 ANDRÁS: Ez még afféle mozgalmi gesztus, vagy már a jövőbeni nekem szól?
 KARSAI: Okos gyerek vagy.
 ANDRÁS: Majd elvállik.
 KARSAI: Na, vedd el.
 ANDRÁS: Nekem ez nem kell.
 KARSAI: Ne feledd, senki sem lehet örökké egyetemista.
 ANDRÁS: Nem lehet, az már biztos.
 KARSAI: Csak a kiadásra. Hogy apádnak ne legyen szüksége. Amíg a változás eltart. Mert úgyis elvállik a szar a májtól.
 ANDRÁS: *(Elveszi a pénzt.)* Ezt majd jól az eszembe vésem, Karsai elvtárs.

KARSAI: Na, azért! *(Visszamegy a poharához, tölt, egyet Andrásnak is.)* És ne hagyd, hogy kibasszanak veled.
 ANDRÁS: Kicsoda?
 KARSAI: Bárki. Olyan helyen vagy. Ne hagyd, hogy átharapják a torkod. Tudod, hogy engem mennyit rúgtak? Ha tudom, bele se kezdek. Rosseb hagyta volna, hogy kiemeljenek. Csak a baszogatás. Az van itt mindig. A Fehér házból, a Minisztertanácstól. Egyszer maga Kádár, a maga módján. Persze, kacsintott. Hát azt hiszed, olyan könnyű volt? Ti meg még gyűlöltek. Ti! Akiknek semmi sem volt elég soha.
 ANDRÁS: Mi?
 KARSAI: A nép. Nem volt egyszerű, nekem elhiheted. Kicsinálja az ember lelkiismeretét, ha mindenhol jó akar lenni. Kurva anyjukat! Ne akarj mindenkinek megfelelni. Észreveszik rajtad, és akkor véged. Mint a dohányos csövesek. Tudják, hogy van nálad cigi, és le nem szállnak rólad, amíg nem adsz nekik. Ne hagyd, hogy beleszálljanak a lelkiismeretedbe.
 ANDRÁS: Tele van keserűséggel a lelke, párttitkár elvtárs.
 KARSAI: Sok volt ez, na. Jó is, hogy vége. Hogy lehetne úgy felépíteni a kommunizmust, ha a népnek nincs önfegyelme? Belátása? Ha nem ismerik a mértéket. Ez már alapjában ellentmond nekik. Hogy egyenlőség legyen, testvériség. Kurva anyjukat!
 ANDRÁS: Filozófusnak kellene lennie, párttitkár elvtárs.
 KARSAI: Annak, hogy a rossebbe! Én eddig megpróbáltam. Ide a levélvágó késem, megpróbáltam. Értelme? Semmi. Jussa? Semmi. Hála, köszönet? Semmi.
 ANDRÁS: Eljön majd az is, párttitkár elvtárs.
 KARSAI: Ne elvtársazz te itt engem! Amerikai hacukában! Rá fogtok ti is jönni, hogy ami szép, az nem megy.
 ANDRÁS: Elszorul a szívem.
 KARSAI: Azért a pénzt tedd el.
 ANDRÁS: Nem hiszek a cinizmusában.
 KARSAI: Ne is.
 ANDRÁS: Abban hiszek, hogy a szabadság jót tesz az emberrel. Megmutatja, hogy ki, milyen. Kinek milyen a valódi arca. Hogy mind különbözünk. Nem úgy görbül a szánk. És nem mind ugyanakkor fakadunk mosolyra. A tömeg, az tömény szocializmus. Szimpla

proletárdiktatúra, ahol sokan egyfélét csinálnak. Ahol a más is ugyanaz.
 KARSAI: Helyes.
 ANDRÁS: Ezt az országot talpra kell állítani!
 KARSAI: Nagyon jó.
 ANDRÁS: Össze kell fognia minden jobbító szándékú erőnek!
 KARSAI: Bravó!
 ANDRÁS: Az idegen katonáknak ki kell vonulnia!
 KARSAI: Éljen!
 ANDRÁS: Teljes körű sajtó- és szólásszabadságot!
 KARSAI: Hurrá!
 ANDRÁS: Mindenre kiterjedő vizsgálatokat, és szigorú felelősségre vonást!
 KARSAI: Hipp, hipp!
 ANDRÁS: Soha többet Moszkva!
Erzsébet érkezik nagy lendülettel.
Elegáns. Bundát visel, kalapot, napszemüveget. Szinte mai divat szerint.
 ERZSÉBET: Mi van Moszkvával már megint? (Karsaihoz.) Drágám, te még csak így? El fogunk késni.
András döbbenten áll. A keze a magasban, az arca fehér.
 ANDRÁS: Drágám?
Erzsébet riadtan megtorpan.
 ERZSÉBET: Drágám? Hát te itthon? Drága kisfiam! Hát nem az Egyetemen?
 ANDRÁS: Írtam, hogy jövök.
 ERZSÉBET: Írtad? Olyan gyorsan történnek most az események.
 ANDRÁS: Mi folyik itt?
 KARSAI: András, Anyád és én...
 ERZSÉBET: Béla!
 ANDRÁS: Nem hiszem el...
András tölt egy pálinkát magának. Belerogy az egyik fotelbe.
 ERZSÉBET: Ne is! Itt semmi nem az, aminek látszik.
 KARSAI: De mennyire nem, mennyire nem.
 ERZSÉBET: Hát a keresztapád. Nem? Hát ő nekem drága. És?
 KARSAI: Erzsi! Az őszinteség az alapja. Minden változás alapja a bizalom és az őszinteség.
 ERZSÉBET: De nem változik semmi! András! Ez itt egy félreértés. Ne hazudozzunk!
 ANDRÁS: (Karsaira néz.) Szóval ezért nincsen szüksége anyának pénzre?
 KARSAI: Anyád egy büszke asszony.

ERZSÉBET: Nekem elegendő van a hazudozásból. Az apám szolgabíróbíró volt, és nem lehettem rá sohase büszke, mert népnőzőnek mondták. Vissza akarom kapni a jussom. Nekem ez jár!
 ANDRÁS: És ezért feküdtél be a párttitkár elvtárs mellé!
 ERZSÉBET: Ez nem igaz!
 ANDRÁS: Apám börtönben, ti meg „szerelemben” estek?
 KARSAI: Ki tudja, mit hoz még a szabadság? Szerelmet, tavaszt, forradalmat. Nem úgy van, drágám?
 ANDRÁS: Mint egy ócska ribanc.
Erzsébet pofon vágja Andrást.
 KARSAI: Szabad nő, szabad szerelemben.
 ERZSÉBET: Velem ti nem beszélhettek így! Velem ti nem!
Kirohan a konyhába.
 KARSAI: Látod, András! Kurva nehéz jó politikát csinálni.
Kimegy Erzsébet után.
Annuska lép be a verandaajtón. Meglátja Andrást, odaszalad hozzá.
Átölelné, de aztán mintha megijedne, megáll előtte.
 ANNUSKA: Hát hazajöttél?
 ANDRÁS: Hagyjál most békén, kérlek.
 ANNUSKA: Csak kérdeztem. Jól van.
 ERZSÉBET: (A konyhában.) Hogy képzeled ezt, mi? Mit képzelsz magadról?
Két szállító jelenik meg az ajtóban, becipelnek egy Gorenjét.
Szalagokkal, luftballonokkal van feldíszítve.
Lerakják az ajtóban.
 SZÁLLÍTÓ: A Gézától jött. Ki van fizetve. Csak alá kellene írni.
András odamegy, aláírja.
 SZÁLLÍTÓ: A viszontlátásra.
 KARSAI: (A konyhában.) Jobb, hogyha tudja. Vedd le azt a bundát, Erzsi, ha eszel.
 ERZSÉBET: (A konyhában.) Eszem, amiben jólesik ennem. Te nekem ne diktálj! Diktál eleget már, nem? (Földhöz vágott tányér csörömpölése hallatszik.)
 ANDRÁS: (Kiabál, de a hangja nyugodt, majd hogynem kímért.) Vigyázzatok ám az örökségre! Enyém lesz. Maga meg egy mocskos áruló, párttitkár elvtárs! Áruló. És ezt nem felejttem.
 ANNUSKA: Hát ez? A Gorenje. Honnan?

ANDRÁS: Gondolom, ez is a párttitkár elvtárs ajándéka.
 ANNUSKA: Jó lenne a házba.
 ANDRÁS: Miféle házba, Annus? Miféle házba?
Erzsébet beviharzik a szobába.
 ERZSÉBET: Egyszer és mindenkorra mondom, ez így nem mehet tovább!
Karsai is jön utána.
 ANDRÁS: Ez nem is. Undorítóak vagytok. A belem kifordul.
 KARSAI: Mi nem tetszik a fiatalúrnak? Ilyen az élet, bazd meg.
 ERZSÉBET: Így te a fiammal nem beszélhetsz!
 ANDRÁS: Ilyen az élet?
 KARSAI: Ahogy akarok, úgy beszélek.
 ANNUSKA: Miért nem akarsz hazajönni, András?
Az Őrnagy érkezik, egy nagy diplomata táskával.
 ŐRNAGY: Na, akkor jól mondta a Géza. Itt a hűtő, nyúzzátok meg, itt a hús is.
Kinyitja a táskát, tele van hússal. Elkezd pakolni.
 ANDRÁS: Mert dolgom van, Annus. Dolgom.
 KARSAI: Csak okítom, Erzsi.
 ERZSÉBET: Te csak ne okítsad! Az én fiam. Semmi közöd hozzá!
 KARSAI: Hogy beszélsz velem, azok után?!
 ERZSÉBET: Mi után, mondjad?
 ANDRÁS: (Ridegen.) Hogy összefeküdtél vele.
 ANNUSKA: Összefeküdtek?
 KARSAI: A rossebbe is már! Minden után! Egyébként is indulni kéne. Még tényleg elkésünk a végén.
 ANDRÁS: Látod? Dolgom van, Annus. Dolgom. Rendet kell itt rakni. Rendet!
 ERZSÉBET: Már elkéstünk. Mindig el vagyunk. (Leül, felteszi a napszemüvegét.) Nem ér az egész annyit.
 ANNUSKA: (Erzsébetnek.) Nincs szíve magának! Misi bácsi a börtönben, András is világga... Maga meg se érdemli őket.
 ANDRÁS: (Hidegen.) Menjenek csak. Engem már nem érdekel, mit csináltok.
Feláll, kihúzza magát.
 ANDRÁS: Mindent elcsesztetek. Csalással, áru-lással. Nincs szükség rátok.
 KARSAI: Azt hittem, szeretsz engem, Erzsi.
Tarcsai jön, kis koffer van a kezében, borostás, nyúzott.
Elmegy az Őrnagy mellett, megáll a szoba közepén.

ERZSÉBET: Szeretlek. Hogyne...
 KARSAI: Mindent előről kezdünk. Megcsinálom neked, Erzsi!
Odamegy Erzsébethez, átöleli. Erzsébet fesze-gve, de türi.
 ANDRÁS: (Feláll egy székre, onnan beszél.) Csináljatok, amit akartok. Itt akkor is változás kell! Akkor is új világ jön!
 ERZSÉBET: Az az új is csak élet.
 ANNUSKA: Én bízom benned, András. Bízom, amíg csak élek.
 ANDRÁS: Ennek a bizalomhoz már semmi köze. Itt az egész életet újra kell alapozni. (Már majdnem szaval.) Igazad van, anyám, az új is csak élet, de nem olyan, amit hazugságra alapoztunk, hanem amit a szabadságra és az őszinteségre. Amiben mi mind egyetértünk. Az egész család.
 KARSAI: Jól beszélsz, jól beszélsz, egyetemista.
 ERZSÉBET: (Kibontakozik Karsai öleléséből.) Kisfiam, én nem is tudom. Hát olyan nagy bűn az... Szentem, mégis, mire gondolsz?
 KARSAI: Hagyjad csak. Kezdi kapisgálni.
 ANDRÁS: Hallgassatok, kérlek! Elmondom én, hogy mire gondolok, hogy mi is lesz majd ezután.
Ülnek magukba süppedve, némán, Andrást figyeli.
 ŐRNAGY: Na, nyúzzátok meg! Nem volt könnyű kirimánkodni, mert mindenki be van szarva ettől a nyomozástól, de azért csak itt van a hús is.
 TARCSAI: Megjöttem! Mit búslakodtok?
Annuska észreveszi, feláll, odaszalad és megöleli.
 ANNUSKA: Misi bácsi, drága Misi bácsi!
 TARCSAI: Legalább tennének úgy, mintha örülnének. Hogy az anyátok keservét!
Senki sem mozdul, csak Annus szorongatja Tarcsait.
András leugrik a fotelról, leül, elegánsan keresztbe teszi a lábát, rágyújt.
Az Őrnagy bedugja a hűtőt. Kinyitja, becsukja az ajtaját.
Kinyitja, becsukja.

6. jelenet

A hűtő még mindig a szoba közepén áll.

A televízió elé bekerült egy nagy étkezőasztal.

Annuska egyedül az asztalnál, a hűtővel szemben. Krumplit pucol.

ANNUSKA: Jó lenne jó lenni. De az emberek nem jók. Az egész életüket kitölti a jóságról való ábrándozás. Vágynak rá. Kutatják. Meg idézik. Okos könyvet írnak róla. De nem azok. Ugyanakkor hiányolják. Mégsem tudják pontosan körberajzolni magukban a hiányt, hogy pontosan mi hiányzik onnan, ahol semmi sincs. Minek a hiánya az, ami a jóság volna, ami eleve már valami többlet kellene, hogy legyen. Az emberek, tehát bármit tesznek, elhiszik, hogy ők jók. És hogy a lelkükben mutatkozó hiány csak a többiek gonoszságának felvonulási területe. Majd mondom a gyerekeknek az óvodában. Hátha megértik.

Feláll, elmegy a hűtőhöz, kinyitja, kivessz három tojást.

Visszamegy, feltöri a tojásokat, elkezd felverni.

ANNUSKA: Hát jól egyedül maradtunk. Erzsike még a hűtőt se vitte. Pedig milyen szépen

kidekorálta neki Misi bácsi. Ennyi lufi még ünnepségeken sincsen. A börtönből intézte. Az ügyvéddel. Hát nyilván van ott hűtő, ahova ment.

Tarcsai jön, kezében kosár. Lassan csoszog befelé. Megtöri, de mosolyog.

TARCSAI: Hoztam pár fenyőágot.

ANNUSKA: Majd vázába teszem.

TARCSAI: Az szép lesz.

ANNUSKA: Tócsnit csinállok.

Tarcsai elmegy a bársekretyhez, tölt egyet, leül.

TARCSAI: Milyen régen ettem!

ANNUSKA: Jó pedig. *(Előveszi a lisztet, az olajat. Kinéz az ablakon.)* Eső lesz.

TARCSAI: Az eső is jó. Az eső legalább mindent tisztára mos.

ANNUSKA: Én is így vagyok vele. Mintha bennem esne. Nem marad más, csak az emlékeim.

Sötét.

Vége

A mű a Bárka és a Békéscsabai Jókai Színház által 2017-ben a rendszerváltoztatás megidézésére meghirdetett drámapályázat egyik díjazott alkotása.

Billy Name: Andy a Factory-ben (1964)

Billy
NAME

Az előző számunk tartalmából

Bék Timur, Géczy János, Muszka Sándor, Jász Attila, Aczél Géza, Falusi Márton, Lanczkor Gábor, Mogyorósi László, Lövétei Lázár László, Fellingner Károly, Pál Dániel Levente, Szálinger Balázs versei

Halmai Tamás 108 koanja

Jassó Judit, Nagy-Laczkó Balázs, Patak Márta prózája

Smid Róbert, Pataky Adrienn, Molnár Illés, Mórocz Gábor, Fábián László tanulmányai

Kritikák Muszka Sándor, Dezső Kata, Falusi Márton, Csepregi János, Lackfi János kötetéről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.